

Jamoatchilik kengashi raisi:
Abdulla ORIPOV

Jamoatchilik kengashi:
Feruz MUHAMMADJONOVA
Abulqosim MAMARASULOV
Ahmad OTABOYEV
Minhojiddin MIRZO
Shuhrat SIROJIDDINOV
Shunqor XUDOYBERDIYEV
Ahmad USMONOV

Bosh muharrir:
Sobir O'NAR

Bosh muharrir o'rinbosari:
Luqmon BO'RIXON

Mas'ul kotib:
Akbarali MAMASOLIYEV

Tahrir hay'ati:
Bobur ALIMOV
Iqbol MIRZO
Abduqayum YO'LDOSHEV
Abdusaid KO'CHIMOV
Sirojiddin SAYYID
Rustam MUSURMON
O'rozboy ABDURAHMONOV

Sahifalovchi: Saodat RUSTAMOVA
Rassom: Dadaxon BAHODIROV

Ushbu son "Yoshlik" jurnali tahri-
riyatining kompyuter markazida sahi-
falandi.

Manzilimiz:
Toshkent. sh.
O'zbekiston shohko'chasi, 16-«a» uy.

E-mail: yoshlik-xatlar@rambler.ru
Tel/faxc: (8371) 227-0-227,
245-5-793, 245-0-552

© "Yoshlik" № 1 (242) 2011 y.

**O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi, «Kamolot»
yoshlar ijtimoiy harakati muassisligidagi
yoshlarning adabiy-ijtimoiy jurnali.**

1982 yildan chiqib boshlagan.

MUNDARIJA

MUHARRIR MINBARI	
E'tiborga munosib bo'lib...	2
ADIB XONADONIDA	
Pirimqul QODIROV. Bolalikdan boshlangan tarbiya muhim.	3
NAZM	
OyguL SUYUNDIQOVA. Ko'nglim tonglari.	6
Bobur BOBOMUROD. Yuragimga to'kildi bu ishq.	34
Egamberdi MUSTAFOYEV. Saodat gulshani chorlar qo'yniga.	57
Najmiddin MIRZO. Kichkina ko'nglimga daryolar sig'ar.	61
Abduraim IBODOV. Soylarda yulduzlar sayraydi.	63
NASR	
Ahmad A'ZAM. «Hali hayot bor...». Qissa.	8
TADQIQOT	
Odil YOQUBOV. Adabiy hodisalarni anglash mashaqqati.	54
ISTIQLOL VA YOSHLAR	
Muqaddas ABDURAIMOVA. Komillik yo'lida.	36
MUTOLAA	
Dildora INAGAMOVA. Ilmning uzun yo'lida.	62
DO'RMON ISTE'DOD MAKTABI	
Sarvar TO'RAYEV. Karvonqush. Hikoya.	39
Ilmira JUMANIYOZOVA. Ikki hikoya.	52
Shoir va shoiralarning she'rlari.	42
BIR SAVOLGA BIR JAVOB	
Qutlibeka RAHIMBOYEVA. Baxt nima?	59
BIRINCHI UCHRASHUV	
Yulduz ZOIROVA. Qalamim chertadi ilhom torini.	58
YELPUG'UCH	
Tursunboy ADASHBOYEV. Yangi parodiyalar.	64

Bosishga 27. 01. 2011 yilda ruxsat berildi.
Qog'oz formati 60x84 1/8. Nashriyat hisob tobog'i 8,5.
Indeks 822. ISSN 0207-9137. Jurnal 2007 yil 4 mayda Matbuot
va Axborot agentligi tomonidan № 0253 raqami bilan ro'yxatga
olingan. Jurnaldan ko'chirib bosilganda «Yoshlik» dan olindi» deb
izohlanishi shart. G'ofur G'ulom nomidagi NMIU bosmaxonasida
chop etildi. Buyurtma № . Adadi 5250 dona.

Manzil: 100128, Toshkent sh., Shayxontohur ko'chasi, 86-uy.

ЭЪТИБОРГА МУНОСИБ БЎЛИБ...

Бу йил мамлакатимиз мустақиллигининг 20 йиллигини нишонлаймиз. Ўтган йиллар биз учун нафақат Истиқлолнинг мазмун-моҳиятини англаш, тикланиш, ислохотларни чуқурлаштириш даври бўлди, балки иқтисодий кризис вақтида ҳам мўътадил ривожланиш йиллари бўлди. Юртимиз ҳар жиҳатдан камол топди, шаҳару қишлоқларимиз беқиёс чирой очди.

Давлатимизнинг, муҳтарам Президентимизнинг оқилона сиёсати туфайли мамлакатимиз баъзи давлатлар каби иқтисодий қашшоқланиб, халқаро инсонпарварлик ёрдамига муҳтож бўлиб қолмади, аксинча барқарор тараққиёт босқичига ўтди. Кези келганда бошига оғир мусибат тушган кўшни давлатлардан инсонпарварлик ёрдами аямади.

Ривожланиш, ўсиш, тараққиёт – тинч, осойишта, сиёсий барқарор мамлакатга хосдир.

Бугун ўзбек халқи осуда ҳаёт кечириш билан бирга тинч меҳнат гаштини сураётир, ишчи ҳам, деҳқон ҳам ўз ҳалол меҳнатининг самарасини кўраётир, ўғил-қизининг бахтли тўйини кўриб, кези келганда муҳташам иморатлар қуриб бераётир, давлат ажратаётган имтиёзли кредитлар эвазига кўз қувонгудек уй-жойлар барпо этилаётир. Кўчаю гузар, маҳаллалар тобора кўркам бўлиб бораётир. Қад ростлаётган иншоот ва бинолар шаҳарларимиз салобатини ошираётир. Равон, текис кўчалар қуриляпти, таъмирланяпти. Ўзига хос маҳобатли кўприклар бунёд этиляпти.

Фарзандларимиз ҳар томонлама қулай шароитларга эга, замонавий жиҳозланган энг ажойиб таълим муассасаларида узлуксиз билим ва малака оширмоқдалар.

Энг муҳими, қишлоғу шаҳарларимиз тинч, чегара-сарҳадларимиз мустаҳкам қўриқланяпти.

Президентимиз Ислом Каримовнинг деярли ҳар бир маърузаларида ёшлар, уларни қўллаб-қувватлаш, кенг имкониятлар яратиб бериш масаласи қўйилади. Биргина ўтган “Баркамол авлод йили”ни олинг. Давлат Дастури қабул қилиниб, Дастурни амалга ошириш учун 8 триллион сўмдан ортиқ маблағ сарфланибди.

Бултур феврал ойида Президентимизнинг “Ёзувчилар уюшмаси ҳузурида “Ижод” фондини тузиш тўғрисида”ги Қароридан ҳамманинг хабари бор. Мазкур фонд ташкил этилиб, ишга тушиши натижасида ёш ижодкорлар учун ҳам кенг имкониятлар яратилди. Ўтган йил ноябр ойининг сўнгида Дўрмон ижод уйида “Истеъдод мактаби” деб номланган ёш ижодкорларнинг Республика семинари бўлиб ўтган бўлса, декабр ойининг бошида ёш таржимонлар семинари ўтказилди. Истеъдодли ёшларнинг сараланган шеър, ҳикоя, аслиятдан қилинган таржималари жамланган дастлабки альманахлар нашрдан чиқди. Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи ёш шоир ва ёзувчиларнинг илк китобларининг ҳар бирини йигирма минг нусхадан чоп этиб, Президент қарорида таъкидланганидек Республикаимизнинг барча таълим муассасалари кутубхона ҳамда ахборот-ресурс марказларига етказиб бермоқчи.

Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Яна шуни ҳам унутмаслик кераки, ёшларнинг ўзлари ҳам бунга муносиб равишда пишиқ-пухта, бадий савияси баланд асарлар яратиб, устозлар ва ўқувчилар меҳрига сазовор бўлишга ҳаракат қилишлари шарт.

Пиримкул ҚОДИРОВ:

«Болаликдан бошланган тарбия муҳим...»

Халқимизнинг сеvimли ёзувчиси Пиримкул Қодировнинг салмоқли романлари, бир-биридан ширали қисса ва ҳикоялари китобхонларнинг сеvimли асарларига айлангани шубҳасиздир.

Айниқса, ёшларга бағишланган “Уч илдиз” асарига устоз Абдулла Қаҳҳор юксак баҳо берган бўлса, русча таржимасини ўқиган буюк қозоқ адиби Мухтор Аvezов Москвада бўлиб ўтган “Ўзбек адабиёти ва санъати кунлари”да ушбу асарни нотўғри талқин қилган ва унга ўринсиз айб қўйган Анна Караваеванинг таърифлари хато эканини ишонарли далиллар билан исботлаб берганлиги ёзувчининг кейинги асарларининг ёзилишига туртки бўлган десак, муболаға бўлмайди.

Адиб шундан кейин “Қадрим”, “Эрк”, “Мерос”, “Ботирлар ва бахиллар” қиссаларини, “Қора кўзлар”, «Юлдузли тунлар» романини яратди. Бу асарларда ўз даврининг ёш қаҳрамонлари қандай шаклланганлиги ҳақида ҳикоя қилиб, улар ҳаётининг ибратли жиҳатларини ҳаққоний тасвирлаб берган.

Пиримкул Қодировнинг сўнгги ўн йил ичида ёзган “Она лочин видоси” романида Амир Темурнинг суюкли ўғли Шоҳруҳ ва келини Гавҳаршод бегим билан боғлиқ воқеалар қаламга олинган. Асардаги Улуғбек Мирзо, Хусайн Бойқаро ва Алишер Навоийларнинг ёшлик давридаги жасорат ва матонати ҳам ўқувчида ёрқин таассурот қолдиради.

Қирқ беш йилдан бери самарали ижод қилиб келган ёзувчининг ижодхонасига таширф буюрар эканмиз, хасталигига қарамай янги асарлари ва эсдаликларини тўплаб нашрга тайёрлаётган адиб устозни суҳбатга тортдик.

– *Пиримкул ака, элимизнинг ардоқи адиби сифатида айтинг-чи, баъзилар таъкидлаганидек, ёзувчи бўлиш учун, албатта, бахтсиз болаликни бошдан кечириш шартми?*

– *Менинг тасаввуримда, бизга берилган умр тонги жим-жит бир тезлик билан учиб ўтмоқда. Ўйлаб қарасангиз, ҳар бир кишининг тақдири туғилмасидан олдинги асрларга ҳам илдиз отган бўлади. Туркий аждодларимиз етти пуштини яхши билмаган одамни уят қилишган. Тўқсон икки қабилали ўзбеклар ўз аждодлари қайси уруғдан эканини ёддан чиқармаганлар. Аммо Шўро даврида уруғ суриштириш “уруғ-аймоқчиликка олиб боради” деб айб қилинди. Бу ҳамма одамларни тарихий илдизларидан узиб ташлашга хизмат қиладиган ақида эди.*

Аслида эса, ҳар биримизнинг ўтмишимиз ота-боболаримиз мансуб бўлган қабил ва уруғлар орқали халқимиз бошидан кечирган катта тарихий воқеаларга узвий боғланган бўлади. Дейлик, Амир Темур ва унинг

авлодларига мансуб бўлган барлос қабиласи Шайбонийхон ва унинг авлодлари даврида қаттиқ қувғинга учрайди. Барлосларнинг улкан бир қисми Бобур билан бирга Афғонистон ва Ҳиндистонга кетади. Бизнинг юртда қолганлари эса тоғ ораликларига, хон навкарлари кам борадиган пана қишлоқларда жойлашади.

Отамизнинг бобокалонлари орасида Ҳасан Жибачи деган киши ўтган экан. Жиба – жанг пайтида кийиладиган зирҳли кийим. Жибачи – ҳукмфармо бекнинг “офтобачи” деганга ўхшаш бир мулозими. Ҳасан Жибачи ўша даврдаги хумрон доираларига яқин турган қирқ уруғининг Қуёнқулоқ шохасидан бўлади.

Ота-оналар бизни оёққа турғазгунча нечоғли машаққат чекканларини фарзанд ўстирганлар яхши билади. Отамиз бой бўлиб бадарға қилинганлиги учун ҳукмрон мафкура ёшлиқда бизни руҳан эзиб, ундан бездиргудек бўларди. Ҳолбуки, отам меҳнат қилиб чарчамайдиган, беш вақт намозини қанда қилмайдиган, умрида ароқ ичмаган, мулойим таби-

ат, мўмин-қобил одам эди. Ҳаётда жуда кўп оғир, асаббузар ҳодисаларни бошдан кечирган бўлса ҳам, раҳматли биз болаларни уриб-сўкканини эслаёлмайман. Лекин онамиз бизни зир югуртириб ишлатар, хато қилсак, аямай жазо берар, интизомни жуда қаттиқ тутар эдилар. Отамиз “бизнинг хотин амалдор момосига тортган” деб кўяр эди. Кейин билсак, онамизнинг момолари Ўғилжон додхоҳ Фарғона водийсининг Ўш томонларида шуҳрат қозонган Қурбонжон додхоҳнинг издошларидан бўлган экан. У киши оламдан ўтган кезларида туғилган бизнинг онамизга ўша момосининг исмини бериб, “Ўғилжон” деб от қўйган эканлар. Шунинг учун ҳам итеъоднинг гуркираб ўсишида бахтсиз болалик эмас, болалиқдан бошланган тарбия муҳим, деб ҳисоблайман.

Бола эканимизда онамизнинг сиёсатидан ҳайиқар эдик, бизни қаттиққўл ҳокимдай тергашларидан ранжиб, ёш ака-укалар бир-биримизга ҳасрат ҳам қилар эдик. Энди билсам, қаттиқ интизом билан тарбияланликлари бизнинг фойдамизга бўлган экан.

– *Асарларингиз ичида сизга доврўғ келтирган “Юлдузли тунлар” романини ҳаяжон билан ўқимаган китобхон топилмаса керак. Айнан Бобур Мирзо ҳаётига мурожаат қилишингизга нима сабабчи бўлган?*

– Бобурдан бошлаганим тўғри бўлган экан, деб ўйлайман. Чунки Амир Темур тажрибасини энг чуқур ўрганган ва давом эттирган темурийзода, менимча, Бобурдир. Мирзо Бобур “Темур тузуклари”ни чуқур ўрганган ҳамда вафотидан олдин ўғли Ҳумоюнга ёзган махфий васиятномасида “Ҳазрат Соҳибқирон Амир Темурнинг иш юритишлари доим ёдингда бўлсин. Шунда

давлатинг маъмур ва пухта бўлади”, деб тайинлайди. Ҳақиқатан Бобурнинг ўзи бутун ҳаёти давомида Амир Темурнинг тузукларидаги пурмаъно сўзлардан жуда кўп ибрат олган. Даҳо даражасидаги истеъдод нуқтаи назаридан қараганда, Амир Темурга ирсий ворис ва яқин авлод Бобур Мирзо деб айтиш мумкин. Шунинг учун Бобур Мирзо Ҳиндистонда бошлаб берган бобурийлар сулоласи 332 йил умр кўрган.

– *“Амир Темур сиймоси” номли илмий-тарихий асарингиз эса Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 16 йиллиги арафасида ўтказилган “Энг улуғ, энг азиз” танловида биринчи ўринга сазовор бўлганлиги адабиёт аҳлини қувонтирди. Сиз ушбу асарингиз орқали олдингизга қўйган мақсадларингизга эришдингизми?*

– Қанчалик эришганимни китобхонлар айтсинлар. Мен ўзим шу асарни катта қизиқиш ва меҳр билан ёздим. Агар шу меҳрни китобхонлар қалбига етказиб бера олган бўлсам, ўз мақсадимга маълум даражада эришдим, деб ўйлайман.

– *Бироқ Соҳибқирон Амир Темур ҳақида ёзилган асарларда турли хил фактларга дуч келамиз. Жумладан, айрим бадиий асарларда, 1370 йил Балхда Ҳиндуван қалъасини забт этишда Жаҳонгир Мирзони етакчи қаҳрамон қилиб тасвирлаган бўлса, Низомиддин Шомий ва Шарофиддин Али Яздийнинг “Зафарнома”сида бу жасоратни Амир Темурнинг иккинчи ўғли Умаршайх Мирзога хос деб қайд этган. Бу бадиий тўқимами ёки англашилмовчилик?*

– Бадиий тўқима шундай ўзгаришлар қилиши мумкин. Аммо мен Умаршайх Мирзони аслидек қилиб, ярадор пайтида ўзини бардам тутганини тарихий ман-

Суратда: (чапдан ўнгага) устоз адиблар Пиримқул Қодиров, Тўлепберган Қайипберганов, Одил Ёқубов, Шукрулло, Жамол Камол

баларда қандай бўлса, шундай кўрсатганман. Умуман, Темурийлар ҳақида шу қадар тўқима гаплар кўпки, уларни мен мумкин қадар четлаб ўтдим. Ва манбаларда кўрсатилган фактларга асосландим. Ўйлайманки, бунда холислик жуда ҳам зарур.

– Асарларингизни мутолаа қилар эканмиз, ундаги қаҳрамонлар ҳаёти муаллиф ҳаётининг бир парчасига ўхшаб кетади. Болалигингиз қандай кечганлиги ҳақидаги ўй-кечинмаларингиз билан ҳам ўртоқлашсак дегандим...

– Болалигим, ёшлигим... О, қанча йиллар ўтди. Аммо рости, худди кечаги кундек. Бундан олтмиш беш йил муқаддам еттинчи синфни битираётган пайтларимда “Қутлуғ қон” романини қанчалик таъсирланиб ўқиганим ҳалигача ёдимдан чиқмайди. Китобдан олган ёрқин таассуротларим уни ўқиган жойнинг манзаралари билан бирга ҳамон кўз ўнгимда турибди.

Биз бир боғот жойнинг қўрғончасида турардик. Май ойининг охирлари, боғдаги тоқларг қийғос гуллаган пайт. Қўрғончада сугир ва эчкилар бор, уларга ўт ўриш, анча узоқдан челақда сув ташиб келиш биз каби дастёрларнинг зиммасида эди. Лекин китоб ўқишимга халақит бермасликлари учун, тоқзорнинг нариги четигаги пана бир жойга яшириниб олар эдим. Онам бир неча марта қўрғончадан чиқиб мени чақирар, лекин ўзимни эшитмаганга солиб китоб ўқишда давом этардим. Шахсан мен йўлчининг тупроғи тўпиққа чиқадиган кўчалардан ялангоёқ юриб, қишлоқдан шаҳарга келишини ҳам айнан ўз ҳаётимга ўхшатардим. Чунки болалик пайтимизда отамиз бой бўлгани учун бор мол-мулкимизни шўролар тортиб олган, қиш кунда бизнинг иссиқ уйимиздан қувиб чиқариб бадарға қилганди.

Ёшлик йилларимизда Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат каби ёзувчиларнинг асарларини ўқишдан бутунлай маҳрум этилган эдик. Мабодо баъзи ихлосмандлар “Ўткан кунлар” ёки “Кеча ва кундуз” романларини яширинча ўқиётган пайтда қўлга тушса, қатағонга учрарди.

Ўша йилларда биз талабалар суюкли устозларимизга ноҳақ отилган маломат тошларидан қаттиқ изтироб чекканмиз. Бу изтиробларимни “Уч илдиз” романида Маҳкам ва Очил каби ёшлар навқирон, суюкли домлалари профессор Абдурахмон Тошев ва доцент Темур Акбаровлар томонида тургани, уларга тухмат қилган бахилларга қарши курашган лавҳалар орқали кўрсатишга ҳаракат қилганман. Ўрни келганда айтиш жоиз: талабалар севадиган профессор Тошев образида мен Ойбекни назарда тутган эдим. Отаси темирчи

бўлган Темур Акбаровни тасвир этганда устоз Абдулла Қаҳҳор кўз олдимда турган эди.

– Ҳаётингиздаги энг бахтли чоғларингизни эсласангиз...

– Бундан эллик беш йил аввал мен 19 ёшда талаба бўлган кезларимда газеталарга лавҳалар ёзиб турардим. Ўша йилнинг август ойида ёшлар газетаси менга бир топшириқ берди.

Самарқандда еттинчи синфни битирган ўқувчи қиз Москвадаги гимнастика мусобақаларига қатнашиб, яхши баҳо олибди. Ҳозир шу қиз Чирчиқдаги спорт мактабида ўқийди, тез бориб у билан суҳбат уюштириб келинг, дейишди. Юриб чарчамайдиган йигитлик пайтимиз. Ўша кунгидея айтилган жойни топиб бордим. Ўқувчи қизни чақириб беришди. Суҳбатлашдик. Гаплари маънили, ўзини катталардек вазмин тутди. Жусаси кичикроқ, аммо пишиқ. Суҳбатимиз пайтида мактабни битирсам, балки Тошкентга ўқишга борарман дегани ёдимда қолди. 1951 йили мен университетнинг 5-курсда ўқий бошлаган кунларим Шарқшунослик факультетининг 1-курсига олтин медаль билан имтиҳонсиз кирган ёшлар даврасида ўша қизни кўриб қолдим.

Ўша йили кузда менинг “Студентлар” деган биринчи китобим нашр этилган эди. Бу китобнинг тақдиротида сирли тилакларга сабабчи бўлган ўша София исмли қиз ҳам иштирок этди.

Тақдир тақозоси деганлари шуми, балки тасодифдир, қарангки, келгуси 1952 йилнинг янги йил кечасини бўлажак умр йўлдошим София билан бир дастурхон атрофида кутиб олдик.

– Устоз, 2010 йил – «Баркамол авлод йили» бўлди. Ушбу йилда китобхонларга, хусусан, ёшларга қандай тухфа тайёрладингиз?

– Ёшлар аксарият асарларимнинг бош қаҳрамонларига айланганлиги тасодиф эмас. Чунки келажакимиз ёшлар қўлида. Уларни қўллаб-қувватлаганимиз порлоқ истиқбол яратишнинг энг синалган воситасидир. Шу фикрлардан келиб чиқиб, Шўро даврида ёзилган “Қадрим” деган қиссани қайтадан ишлаб чиқдим. Афсонани эслатадиган асардаги шиддатли воқеалар жараёнида қишлоқдан газ конларига келиб ишлаётган икки қалб – Искандар ва Зулайхонинг мактабда бирга ўқиган пайтларидан бошланган муҳаббатлари халоскор бир кучга айланади. “Қадрим” қиссасининг янги нашри бугунги ёшларга ҳам ибрат бўлади, деб умид қиламан.

Суҳбатдош: **Адиба УМИРОВА**

Таҳририят: Афсуски, ушбу суҳбатни журнал саҳифаларида кўриш устоз ёзувчи Пиримқул акага насиб этмади...

Пиримқул ака эл суйган ижкор эди. У кишининг асарлари қўлма-қўл ўқиларди. Айниқса, Мустақиллик даврига келиб П. Қодиров ижоди янада юксак поғонага кўтарилди. Устоз «Она лочин видоси» рисоласида, «Тил ва эл» китобида ўз истеъдодининг янги қирраларини намоён этди.

Бу – атоқли адиб, жамоат арбоби Пиримқул Қодировнинг сўнги суҳбати... Аммо ёзувчи ўз асарларида яратган қаҳрамонлари билан ҳамisha қалбимизда яшайди.

Ойгул СУЮНДИҚОВА

Кўнлим тонглари

Москва Адабиёт институтидаги
Устозларим ва дўстларимга

Қорли ўлкаларга хаёлим кетди,
Согинчлар оташин, тиниқ кўз ёшим.
На осмон тубига қўлларим етди,
На ернинг қаърига сингар бардошим...

Талаба йилларим эладим такрор,
Қуюқ ўрмонларнинг сўқмоқларида.
Шовдираб тўкилган баргларда бедор,
Учдим шамолларнинг ардоқларида.

Олис Русь, соғиниб яшайман бу кез,
Катта Москванинг кенг кўчаларин.
Бағрингда тушимга кирарди тез-тез,
Туғилган уйимнинг гул кечалари...

Ҳар битта кўчангда бир тарих кўрдим,
Ҳар бир хиёбонда мунис хотира.
Кўклам ёмғирлари билан ўй сурдим,
Мен куздан айрилгим келмасди сира...

Тверь бульварида сайр этдим узоқ,
Пушкин ҳайкалига эҳтиром айлаб.
Севимли олийгоҳ ҳар тонгда уйғоқ,
Туйгулари билан ўтарди сийлаб.

Ой нурига кўчган бетакрор шеърлар,
Юраклардан оқди азим дарёга.
Тун чоғи қуюлиб келса сеҳрлар,
Айланди юлдузлар тўлуғ самога.

Дунё шеърга тўлди, еру осмон – шеър,
Кўзлар шоир эди қалами жўшган.
Муҳаббат шеър эди, шеър эди – сеҳр,
Бизлар шоир эдик осмондан тушган...

Дунё тилларида тингладик бир-бир
Дунё шеърятин энтикиб, ёниб.
Ғазаллар ўқидим Навоий, Бобур,
Дунё шоирлари кетди уйғониб!

Қандай эсдан чиқсин азиз устозлар,
Жўшқин сабоқларнинг ҳароратлари!
Шеърят кечаси, янги овозлар,
Шоир кўнгишларнинг муҳаббатлари...

Қандай унут бўлсин деразани кенг,
Очиб, ёмғир куйин тинглаганимиз!
Очиқ юракларни осмон билан тенг,
Тутиб, бу ҳаётни англаганимиз...

Шеърлар ёд олардик чинаккам, ўтли,
Йўлакка тўкилар сўзлар қанотли.
Паст-баланд зиналар ўйчан, сукутли,
Синовлар, синовлар – нақадар тотли!

Сокин хиёбонлар чорларди бизни,
Хазонларни еллар супураар енгил.
Севиб, севиб, бунча қийнадик кузни,
Қанчалик бахтга ўч бўлди бу кўнгул!...

Бош эгсам, китобга бошимни эгдим,
Ҳар бир кутубхона эшигин очиб.
Китобдан айрилмас бош кўкка тегди,
Китоб йўлларимга борар нур сочиб.

«Ясная Поляна» қучоқларида
Лев Толстой руҳи уйғоқдир кун-тун.
Учаётган шамол титроқларида.
Шудрингли майсалар шивирлар маҳзун.

Юз йиллик дарахтлар, юз йиллик ҳовуз,
Ястаниб ётибди минг йиллик бардош.
Толстой товушин эшитар ҳануз
Қасрлар, эманлар, қора қабртош....

Бу ажиб гўшага келдим неча бор,
Тоза ҳавосига тўймадим асло.
Бунда – ижод яшар мангу бахтиёр,
Асрдан – асрга ўтажак садо.

Чехов боғларида гуллайди баҳор,
Сувнинг шилдираши майиндан майин.
Соҳир қалам кучи, сўз кучи бисёр,
Ўзига тортади уққанинг сайин.

Зиёрат айладим шоирлар қабрин
Анна Ахматова, Блок, Пастернак....
Сарғайди, сарғайди гулларнинг сабри,
Мен оғриқ сезмадим сабрдан бўлак...

Музейлар, саройлар. Тошли йўлакка
Тўкилади қадим Арбат илҳоми.
Уриниб кетади кузги чечакка
Кўнглимнинг тонглари, кўнглимнинг шоми...

Неванинг долғали тўлқинларида,
Мавжланади ҳамон тонг каби дилдор
Оқ тунлар ёғдуси, ёлқинларида
Петербурги қиссасин ўқидим сўнг бор...

Эрмитаж заллари – мумтоз ва нодир,
Бунда – Шарқу Фарбнинг дурлари рангин.

Бунда – тирик тарих, санъат беназир,
Асрлар навқирон, Вақт ҳам жарангдор.

Идил бўйларини кездим – сербўёқ,
Дилбар табиатнинг танти шайдоси.
Эсласам, жонимга тушади титроқ,
Гўзал чоғларимнинг йўқдай адоси...

Менинг билан кетди совуқ қишларнинг
Энг олис тунда туғилган баҳор.
Кулранг куз кунда учган қишларнинг
Тилидан тўкилган видоли алёр.

Менинг билан кетди ўрмон гуллари,
Тунги ёмғирларга чўмилган шаҳар.
Юлдузли тунларнинг узун йўллари,
Онамдан менга хат келтирган саҳар.

Менинг билан кетди ҳар бир бекатда
Нимадир кутганим ё унутганим....
Мени севиб, гуллар тутган ҳаётда
Юрагимда неки бўлса битганим....

Сени соғинаман, гўзал Москва,
Оёқларим изи қолган кўчалар.
Дунё тилларида янграр наво ва
Юлдузга айланиб кетган кечалар!

Мактубларга сизмас ўтган ҳар бир дам,
Қадрдон йўлларда қадрдон дўстлар.
Кимнингдир қўлидан тушганми қалам,
Кимнинг йўлларига шуҳрат сочар зар.

Кимдир шеъриятни қисмат деб билган,
Кимнинг китобини босибди чанглар.
Кимнинг бу ҳаётдан юраги тўлган,
Кимга камлик қилар ҳали бу ранглар!

Бебаҳо дўстларим, шоир дўстларим,
Ёшлигим сурури кабисиз менга.
Сиз билан билинмас каму кўстларим,
Согинчим, гурурим кабисиз менга.

Сизни жоним қадар атадим азиз,
Сизни меҳрим ила кўкка кўтардим.
Чунки бу дунёда дўстлик деган ҳис,
Муҳаббат бўлмаса бахтсиз ўтардим!

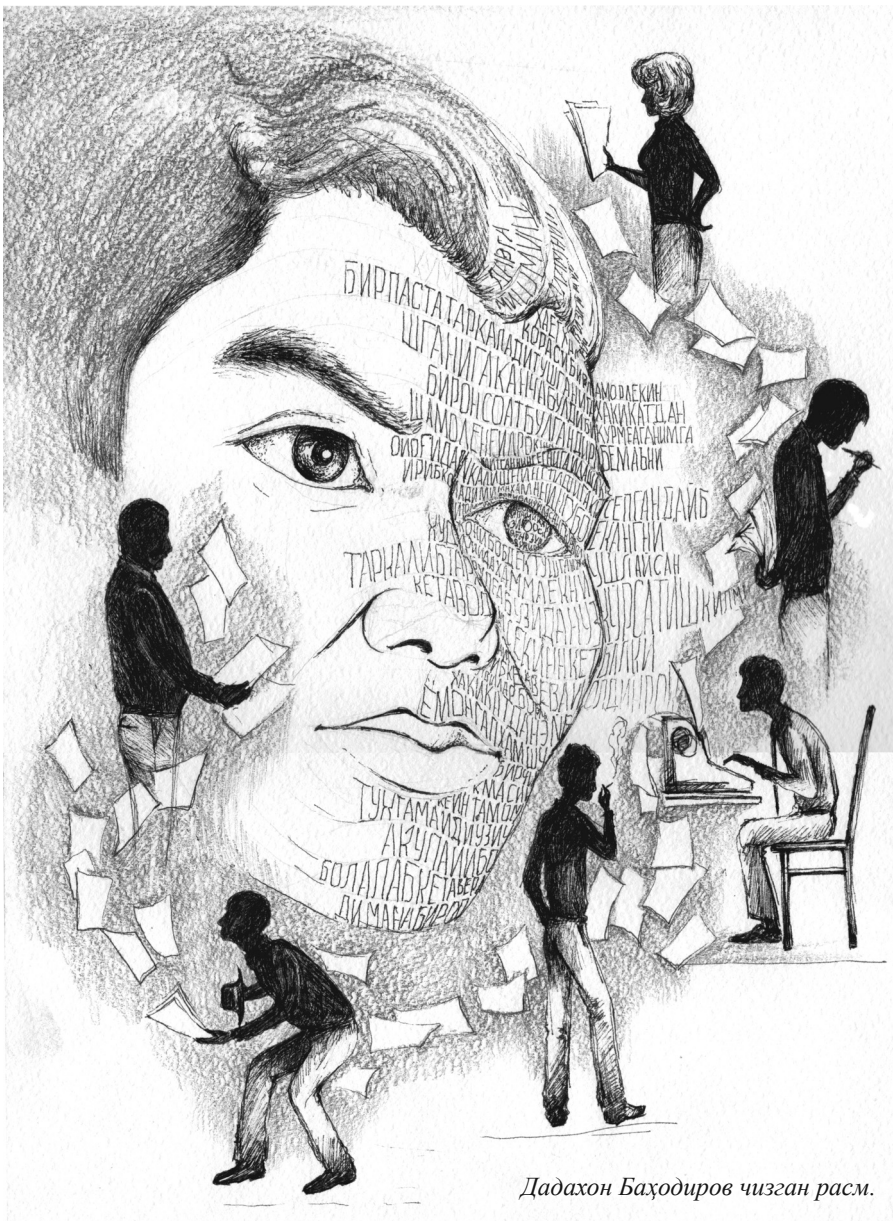

Аҳмад АЪЗАМ

«ҲАЛИ ҲАЁТ БОР...»

Қисса

Дадахон Баҳодиров чизган расм.

Кўмирнинг қораси бир пас-
да тарқалади-я. Тушганига қанча,
бўлса, бирон соат бўлгандир-да,
шамол ё энгилроқ шабада ҳам йўқ,
гарди ўтган-қайтганнинг эгнига ила-
шадими ё оёғидаги калишининг ти-
шига кириб қоладими, маҳалланинг
у бошигача борибди. Ўйласанг,
юрагингни ваҳм босади: худди жони
бордек, тушган жойидан ҳаммаёқни
қорага булғаб, ўзидан-ўзи, секин
тарқалиб-таралиб кетаверади...
Худди қоронғи эланиб-сизиб чўка-
ётгандек. Яна, ёмон гапдек...

Ҳақиқатан-эй, ёмон гап ҳам
шу, бир чиқмасин, кейин тамом
– тўхтамайди, ўзича кўпайиб, бо-
лалаб кетаверади. Мана, бир
одамнинг мазаси йўқроқ экан,
деб кўринг, шунчаки, жўрттага гап
чиқаринг, кун ўтмай, ўзингизни
унинг жанозасига айтиб келади-
лар, бормасангиз, яна одамгарчи-
ликдан чиққанга йўядилар. Ўлсанг,
сенинг ўлигингни ҳам шу одамлар
кўтаради-ку, деб кўрқитадилар яна.
Ўв биродарлар, эс жойидами, ўзим
тўқиган миш-миш бу, оқибатини
ўйламабман, деб ҳаргиз урининг,
бориб аллақачон унинг оиласи-
дан кўнгил сўраганларни шафе
келтирадилар. Ҳай-ҳай демасан-
гиз, савоб учун гўрига етти кетмон
тупроқни зўрға санаб тортганлар
ҳам чиқиб қолади. Яхши одам эди-

да, кетмон талаш бўп кетди-эй, деб кўйишади яна. Тавба, ёқангни ушлайсан! Биров тўғрисида совуқ гап кўнгилни иситадими ё?..

Аълам шунақа ўйлаб ишласа, ғайрати кўзиб, қадамлари ўз-ўзидан тезлашади. Бу лаънати кўмир ҳақиқатан ҳам бемаъни экан, торгина кўча ҳалитдан худди сурма сепгандай бўлиб кетди. Аъламнинг ўзи ҳам Африканинг Нубиями, Намибиями деган юртларидан нонга пул ишлашга келган кўмирчи-мардикор бўлди қолди. Қизиғ-а, қоп-қора одам қоп-қора кўмир ташиб юрса. Иссиқ ўлкалар, кўмирга бало борми?..

Аммо-лекин бугун катта ишни битирди. Битта қизил муқова гувоҳномани кўрсатиш билан битар экан, шуни қишнинг совуқларида тиришиб ётмай, олдинроқ қилмайдими? Ёзда, тагида ТНО «Волга» билан борганда, балки пулини ҳам олмас эдиларми? Йўқ, пулини бермаса, бўлмас-ку, аммо машинадан тушмай, «Ҳой, манави манзилга икки тонна тўкиб кўйинглар-чи, мана, пули», деб ўзи қайтиб келаверса ҳам бўлар экан. Ҳа, майли, хўжанинг ҳам ақли тушдан кейин киради. Сиёсат қилишни ҳам бошлаш керак. Буни ҳам бугун бориб кўргандан кейин билди-ку.

Аввал катта-катта бўлақларини киритиб олгани яхши бўлди. Тушгача тугатар, а?

– Эҳ-ҳе, дўстим, бу қанақаси? Шаҳарнинг қоқ ўртаси, газ йўқми? Э-э, тоза... Йиғиштиринг бу ишни! Тез бўлинг!

Аълам қараса, беш-олти одим нарида Турдиали, ёмғирпўшининг барини ҳам кўтариб олган, ўзларини кўмирдан тортяптилар. Бу энди қилиқ ҳам эмас, қичиқ! Худди кўмир нима, унинг қораси нима, билмайдигандек; тумшугини ҳам жийирган, озода.

– Саломлашайлик. Яхшимисиз?

– Салом, салом! Мен кўчанинг бошидан салом бериб келяпман. Қани, дўстим, мошинга! Абдузафар акамнинг хизмат мошинлари.

– Шу аҳволда-я?

– Аҳволнинг каттаси у ёқда, дўстим! Бўлинг, бўлинг!

– Турдиали, келсангиз, мен йўқ эканман.

– Ий-э. Нега йўқ бўласиз? Мана, турибсиз-ку. Мени ёлғонга ундаманг.

– Хўп, бўлмаса, кўрдим, кўмир ташияпти экан, денг.

– Э-э, кўрган бўлсанг, а нима, гапинг ўтмадими, дейдилар. Ўзи, дўстим, нега кўмир сизга келиб, мен кўйналаман? Абдузафар акам тез, дедилар. Ҳозир юрасиз, тамом!

– Шундай, а?

– Ҳали ҳаммомга тушаман, десангиз эди!

– Ҳа-да, кўмирнинг қораси совуқ сувга кетадими?

Ҳамкасб ҳамхоналар бир оз манжашиб, жанжалдан берироқда мурасага тўхтадилар. Бу орада Аълам уч қатнаб, олти челақ киргизиб олди, Турдиали олайиб кўрди, бошини сарак-сарак қилди, тилини чўқиллатди, лекин анча ўзига келиб, бояги ёниши босилди, охири ялинишга ҳам ўтди.

– Дўстим, воқеанинг авзои ёмон. То устимни кийгунимча, Абдузафар акам икки марта кирдилар, ҳали ҳам кетмадингми, деб. Тинчлик бўлса, хизмат мошинларини бермасдилар, дўстим. Ҳа, мени айтди, дерсиз.

– Жўра, нима бўлган бўлса, бўлиб бўлган, бўёғи синган. Энди зудлик билан борамизми, пудлик биланми, фарқи йўқ. Ундан кўра, қарашиб юборинг, кечгача шундай турса, эҳ-ҳе...

– Туради, дўстим, жин ҳам урмайди кўмирингизни.

– Кечгача-я? Бутун маҳалла қорайиб кетади. Анжелани келин қилиб туширса бўлади.

– Э дўстим, кўйинг, ботиб кетмайдими! Ўзи тўрт-беш йилда бузиладиган жойлар. Абдузафар акам менга ишондилар. Энди сиз юзимни ерга қаратманг. Бирга ишлаймиз, нима, кўмирчалик ҳам қадрим... кўмир ўрнида ҳам кўрмайман, денг, майли. Ёз бўйи ўрнингизга ишлаб бердим-а. Хўп, мен қараб тураман, сиз тез чайиниб олинг. Бир кўриниб келсангиз, бўлди. Мени ер қилманг. Кейин... ҳай, балки биргалашармиз. Ҳаммомни ҳам, бошқасини ҳам.

– Бари бир тозаланиб, покиза кийиниб бориш керак. Жангга ҳам тузаниб кирадилар. Расми шунақа. Бу ҳам майли-ю, лекин... сиз...

– Эй-й, бўлинг...

– Ўшанақаси олиб кетса, сиз ушлаб берган бўлиб қоласиз дейман-да?

– Э-э, шу гапларни!.. Ҳазилга ҳам айтманг. Мен-ку, дўстингизман, битта-яримта қора кўнгилда етказса, ҳақиқатан ҳам... Ҳозир одам ўзига ишонмайди. Рост, мен дўстингизман деяпман, лекин ўшанақа кунга тушганим йўқ, тушсам, қайдан биламан, чидайманми ё айтиб кўяманми? Э-э, тўғриси-да.

– Бўлмаса, жўра, кўп қўрқаверманг, ҳамма ухлаганда ё саҳарда формада келиб олиб кетмай, сизни юборишдими, демак, жа унақа эмас... ҳали яшаб турса бўлади. Ундан кўра, жўра, ечининг, ишкийим бор, икковлашсак, бирпасли иш! Кейин ювиниб, Усмон мўйловнинг лағмонидан биттадан урамиз-да, тушдан кейин узун-қисқа салом бериб борамиз ўша сассиқ даргоҳингизга...

Турдиали Аъламнинг шунақа қалтис ҳазилларидан кўрқдими ё қорага беланиб кўмир ташишдан чўчидими, ёки уни ҳозир олиб кета олмаслигига аниқ кўзи етганиданми, ишқилиб, «Буни алли-белли киритинг-да, дарров боринг. Мен Абдузафар акамнинг кўнгилларини тинчитиб тураман», деди-да, ур-а қочди.

У тўғри бориб, кўча оғзида қараб турган «Волга ГАЗ – 21»нинг орқа ўриндиғига ҳавасли бир жиддият билан ўтирди, Ирисмат акага «Ҳайданг, ака!», деди.

Абдузафар ака шу пайтгача бирор марта Аъламни бунақа атоқлаб сўраттирмаган. Яна одам жўнатиб, хизмат машинасини бериб! У одам кўп одамга бошлиқ, Аълам бир муҳаррир. У Аъламга вазифа буюрса ҳам, тўғри ўзига айтмайди, бош муҳаррирга топширади, бош муҳаррир ўринбосарига ё бўлим бошлиғига тайинлайди, улар Аъламга етказди. Директор котибаси орқали ҳам айттириши мумкин, лекин бу ҳам истисно – шундай раҳбарнинг ўзи бир ходимга алоҳида иш топширадими, демак, яқин олади, бу ҳам ҳаммага насиб эмас. Лекин бугун...

Хў-ўш, кейинги пайтларда Аълам директор бунча сўраттирган нима ҳам қилди экан? Ҳеч нарса йўқдир, бор бўлса ҳам, арзимаган бир иш бўлиб чиқади, лекин

падарлаънати ғашлик... кўнгилга бир тухум кўйгандан кейин қуртлаб, ҳамма ёғини тешиб-кавлаб кириб кетаверади.

Аблаҳ, бунинг икки тоннаси нечта икки челақ чиқар экан-а? Ўзим бир пасда киритиб оламан, деб ўйлабди-я. Биронта кўшни ғалтагини бериб турса эди. Булар ҳам «Хорманг! Ий-е, ўзингизга қопти-да», дейишдан нарига ўтмайди.

Ўзи ходимлар орасида Абдузафар ака билан тортинмай гаплашадигани шу, Аъламнинг ўзи, чунки долонда кунига икки-уч марта, гоҳи кунлари кўпроқ ҳам кўришади. Турдиали чекмайди, Хосият юкли, Ирина, чекилса, дарров кўли билан бурунчасини елиб қолади, ичкари ҳовлида қалашган бочкалардан оққан бўёқ шунақа ёмон кўлансаки, тақа-тақ ёпиқ деразаларнинг тирқишидан кирган аччиқ ҳиди ҳам бурунни юлиб олай дейди! Шунинг учун Аълам ҳар соатда долонга чиқишга мажбур, бу ерда эса Абдузафар ака кўлини орқага қилганча, кўзойнагини йилтиллади ё у ёққа, ё бу ёққа бориб келаётган бўлади. Яна сайрига «ху-уш-ш» деган пастгина хуштаги ҳам жўр. Жуда ғалати лекин, тўққизда ишга келади, кечикмайди – қоида, кабинетида ярим соат-қирқ дақиқа ўтиради, бу қачон қандай, кейин секин чиқади, кўлини орқага қилиб, бир оз қараб туради, кейин «ху-уш-ш» деб, узун долоннинг бу бошидан у бошигача бориб келаверади, зарил телефонга Вазира чақиради, бир тушликка боради, уйда овқатланса эҳтимол, тушдан кейин ҳам, агар райком ё госкомпечатда бирон йиғилишга кетмаса, аҳвол яна шу. Аммо-лекин нашриётда иш бир маромда милдираб қайнайди, директор долонда юргандан кейин хонама хона саланглашга ё кўча-пўчани айланиб келишга кимда юрак бор? Хоналарда шахмат-пахмат деган гаплар ҳам йўқ, беҳожат ҳеч ким чиқмайди, Ҳа-да, Абдузафар ака хаёл суриб юргани билан албатта «Ху-уш-ш, қаёққа?», дейди, ҳалиги, анув жойни имо қилганга, рухсат бергандек, қошини «Ҳа-а» деб паришонхотир кўтариб қўяди, дабдурустдан учраган эшикка кириб, ҳушиллаганча ходимнинг устидан унинг столига қараб туравериши ҳам бор.

Лекин ўзининг ёмонликка ҳуши йўқ. Ёмон ишни, ёмон гапни, умуман ёмон томонга сал алоқаси бор нарсани эшитса, ранжийди. Ходимларнинг айтишиб қолганлари, тартибсизлик ё кечикишларини, иложи бўлса, кўриб кўрмасликка олади, устидан чиқиб қолса, ноилож, астойдил куйинади: «Тартиб яхши-ку, нима қиламиз бузиб, а?», «Ўн беш дақиқа барвақт уйғониш яхши-ку, нима қиламиз кўп ухлаб, а?» ё «Тинчгина ишлаб юрганимиз яхши-ку, уриш-жанжалдан барака топармидик, а?» дейди бунақа пайтлари.

Абдузафар ака яхшиликни яхши кўради.

Унинг кўнглига жуда оғир оладигани – ходимлари ҳақида ташқаридан келадиган нохуш гаплар. Масалан, қаранг, кечкурунлари кўча тўла қаланғи-қасанғи пиёниста, сиққанича олиб бориб тиқ хушёрхонанга, планингни бажар, йўқ! – маблағ плани тўлмас эмиш, уларга туппа-тузук кийинган, маоши ёнчиғида юрадиган одамлар керак! Ана шунақа пайтлари Абдузафар аканинг диққати ошиб, кўп гапирди: «Ё, нима керак шу, а, кўчада ичишимиз? Кечкурун, ишдан ке-

йин, уйгинада, бола-чақанинг олдида, шўрвагинани осдириб қўйиб, рафиқага икки оғиз ширин гап билан қилсак, а, шу ишни? Аччиққина газак, пиёлани шишага жиринг уриштириб... А? Рафиқа хурсанд, болалар шод-хуррам, ўзимиз яйраган, саримсоқ пиёз есак ҳам бўлади. Энди буни қаранг, мажлис, муҳокама, чора кўр, ҳайфсан бер, шахсий варақасига ёз, учинчиси бўлса, бўшат... Э-э... яхши ҳаёт кечирсак бўлмайми, а?» У киши «Э-э, худойим, тавба!» демоқчи бўлади-ю, эшитган қулоққа яхши эмас, ўзи шу кейинги гапни ҳам биронта одам ҳаётимизни ёмонлапти деб тушунса...

Аълам чекишга чиққан пайтлари баъзан-баъзан Абдузафар ака унинг ёнида тўхтаб, ундан-бундан гаплашиб қоладилар. Бир-иккита ходим Аъламнинг Абдузафар акадек раҳбарнинг олдида кулишиб туришига ғашикади, лекин Аъламнинг ўзи: «Шу бечора зерикади-эй. Ўзи яратган тартиблардан ўзи сиқилади. Бўлмаса, кап-катта, раҳбар одамга кун бўйи долонда пишириб қўйибдими?», дейди. Бу гап энди худбинлигидан, чунки чекиш бемалол эмас эмиш. Бошда буни хаёлига ҳам келтирмаган эди, лекин Турдиали «Дўстим, долонда чекишингиз яхши эмас. Абдузафар акам «Шу бола кўп чекади-я», дедилар. Мен Абдузафар акамни биламан, бекорга айтмадилар», деб қолди. «Қаерда чекай? – деди Аълам. – Ҳар соатда анув жойга бормайман-ку. Ҳиди ҳам бор.» «Ташланг, – деди Турдиали. – Абдузафар акам ҳурматимни қилибди, деб хурсанд бўладилар. Ўзим ҳам айтиб қўяман.» «Бекорларнинг бешини айтибсиз. Ўзи камроқ чиқсин. Нашриётга директорми ё долонга қоровулми?», деди Аълам. Бунақа гап кўп ўтди, лекин, бари бир, долонда чекишдан маза қочди. Ноқулай-да. Тутунни ичинга тортишга-ку тортасан, лекин қаёққа пуфлайсан? Пастга пуфласанг – беписандликдек, ёнбошга – олифталик, тепага – сира иложи йўқ, тўғрига – одамнинг юзига тутун қайтармайсан-ку.

Бугун эрталабдан бу тартиб бузилди. Тўғри Марказкомдан кўнғироқ бўлиб, дилни намозшом қилди. Нимадир ҳориқулудда бир гапки, Гулимоҳ Юлдузовнанинг ўзи госкомпечатни босиб туриб, тўғридан-тўғри бир нашриёт директорига сим қоқяпти! Саломлашди, лекин ўйлашга имкон бермай, «Камолов Аълам ҳали ҳам сизда ишляптимми?», деб сўради. Абдузафар ака шошганидан «Ҳа!» деб, борини айтиб юборибди! Шу аснода Гулимоҳ Юлдузовнанинг бошқа телефони жиринглаб қолди, у гўшакни олиб, Абдузафар акага: «Кейин гаплашамиз», деди-да, бу гўшакни қўйиб қўйди. Ноаниқликни қаранг-да энди, нимага Марказкомдан келиб-келиб бир бола сўралади, яна фамилияси билан?! «Ҳали ҳам»ми дегани нимани билдиради? «Нима учун ҳалигача ишляпти?» демоқчи эдими? Лекин бу бола ҳақида юқоридан ё тегишли жойлардан ҳеч бир ишора тушгани йўқ, нашриёт директори туш биладими ё бир махсус бўлими бўлса экан, муайян ходимнинг босган қадамни кузатиб, бирон иш қилиб қўйишининг азмойишини олиб, олдиндан бўшатиб турса! Ўзи ҳозир Гулимоҳ Юлдузовна айтмаса, дабдурустдан унинг фамилиясини ҳам эслолмас эди. Ҳа, шу доим долонда тутатиб турадиган бола-да. Лекин нима қилиб қўйган бўлса?

Ўзи, Абдузафар ака шу аёлни кўрса, руҳи тушиб кетади, нимагадир тортиниб, ўнғайсизланиб, ҳатто бетидаги гўштлири сўлишиб, гавдаси шалвираб қолгандек бўлади. Қомат ҳали ҳам самбиттолдек, қош доим чимирилган, шунақа танлаб, бир дид билан кийинадики, унга қараган одам янглиш тасодиф билан шунақага уйланиб қолмаганига шукрлар қилади. Бир умр кибру назокат билан яшаб бўладими, ахир. Қўлимни нотўғри ушладинг, деб бир турилса! Сиқилиб ўлиб кетасан-у. Рафиқа киши минг чиройли бўлмасин, музейга қўймайсан, уни ҳам кучоқлаш керак, ахир, эй, яшаш керак у билан!

Нимага Аълам билан унинг ўзи шуғулланиб қолди? Тинч юрса ўлиб қоладими, а? Нима қилгани ва бунинг юқорига қандай бўёқларда етганини энди билиб бўлмайди, буни ҳеч ким айтмайди ҳам, агар ҳам Аъламнинг ўзидан бир гап чиқмаса...

Абдузафар ака Вазирани югуртирди.

Ҳали келмабди! Ишга раҳбардан кейин келишни қандай тушуниш мумкин?

Абдузафар аканинг диққати ошиб, телефонга Вазирани қўйиб, Аъламларнинг хонасига ўзи борди. Гўё ўзига Аълам «Уэр, тайсаллаб қолдим», дея пешвоз отиладигандек. Долонда бош муҳаррир ўринбосари Карим Умаров унинг ҳуштак чалмаётганидан сергак тортиб, дарров эргашди.

Турдиали эснаганча журнал варақлаб, Хосият тирноғини, Ирина лабини бўяб ўтирган экан, Умаров Абдузафар аканинг орқасидан кўзининг пахтасини чиқарган эди, қизлар патарот бўлиб кетди, Турдиали қапчиб турди.

– Аъламни топиб келинг. Ирисмат акангизга мени айтди, деб айтинг.

– Ерга кирган бўлса қулоғидан, осмонга чиққан бўлса оёғидан! Бош бориб, оёқ келсин! Тез! – деди Умаров ҳам.

Турдиали питирлаб қолди. Долонга учиб чиқди, қайтиб кирди, кейин пешанасига шапатилаб, телефонга ёпишди. Умаров унга сенлаб:

– Нимага каловланасан? – деб бақириб берди.

Долонда Абдузафар ака Умаровга ҳам оғриниб, ҳам ҳайрон қараган эди, у дарров босилиб, қўлини кўксига қўйди-да:

– Бўлди, тушундим, ҳозир ҳаммаси йест бўлади, – деди.

Абдузафар аканинг ўзи унинг нималарнинг ҳаммасини тайёр қилишини тушунмади, кеча бирон топшириқ айтгандирман деган хаёлга борди.

Ҳозирги ёшларни жуда тушуниш қийин-да. Иш бор, ойлик тайин, ёзган нарсалари газета-журналларда босилади, тўпламча бўлиб чиқади, қалам ҳақи нақд, нон бутун, тинчгина ишлаб юрмайдими, а? Гулимоҳ Юлдузона «Аълам»га «жон» қўшмади?.. Бошқа бирон илгак йўқ, қисқа гапдан нимани ҳам англайсан?

– Мана, ёзганман. Мана! – деб эшиқдан отилиб Умаров кирди. – Биринчи нусхани Шоҳидга берганман, иккинчисини бўлимга, бир нусха ўзимга олиб қўйганман. Шоҳид ўшанда чора кўрганда шу гаплар йўқ эди. Йўқ, кулоқ қоқмади. Тортмага ташлаб қўйган. Мана, биринчи, «Қабр устида нутқ», трагедия!

Абдузафар аканинг юраги шув этди, лекин гап ни-мадалигини аниқ билмай, Умаровга қараб тураверди.

– Иккинчи, кўз ёш – йигирма учта шеърда! Учинчи, куз – тўққизта шеърда! Олтита шеър қиш ҳақида. Битта эшак ҳақида сатира-юмор ҳам бор! Наввойи ғазалига иккита, Лутпи ғазалига битта мухаммас. Уч-човида ҳам даврдан нолиш. Майли, нолиш феодал килиркал адабиётнинг моҳияти, лекин бугунги ёш авлодга нима дахли бор?

– Ростдан, нима дахли бор? – деб чиндан ажабланди Абдузафар ака. – Ўхшатма қилиб ёзгандир-да.

– Ҳеҳ-ҳе, ҳамма гап шу ўхшатмасида-да! – деди Умаров ўзини орқага ташлаб. – Гўё Наввойи, Лутпи тилидан ўхшатма қилиб, тагига бугунги даврдан норозиликни тиқиб юборишади. Бунақалар мендан кутулиб бўпти! Ўқиб берайми ўшанақа... топган жойларимни?

– Йў-ў, йў-ўқ, – деди Абдузафар ака чўчинқираб. – Хулоса?

Бунинг ҳам тилига терсак чиққан. Наввойи!

– Ўтказмайман дедим! Съездга бағишланган соннинг ичи тўла кўзёш, куз, совуқ қиш, ўтказиб бўпман!. Қадимги грекларнинг трагедияси шу сонга нимага керак? Баҳор ҳақида шеърлар бор, хушёр турмансанг, шунга ҳам ёмғирни табиатнинг йиғиси деб тиқиб юборишади-да.

– Мақсад? – деди Абдузафар ака ўсмоқчилаб, у ҳали ҳам нима гаплигини тушунмаётган эди. – Нима алоқаси бор?

– Бор-да алоқаси. Тўпламга редактор қилиб Шоҳид шу болани қўйган! Ётиғи билан тушунтирсам, мени саводсизга чиқарди. Бола! Йўқ, бетимга айтмади, мунақа тиржайиб қарайди! Ҳайдаш керак. Хулоса шу! Яъни менинг фикрим, – деди Умаров.

– Сиз нима... бирон гапдан хабарингиз борми? – деб умид билан сўради Абдузафар ака.

Умаров пишиллаб нафас олди, елкалари кўтарилиб тушди.

– Ниҳоят-э! Хабарим бўлмаса ҳам аниқ билардим. Кўнглим сезганди-да беишқал юрмаслигини. Сиз ҳам бир назаркарда одамсиз, ҳу ёзда айтувдингиз, шу боладан эҳтиёт бўл, дунёқараши бузуқроқ деб...

– Шунақа деган эканманми? – деб ҳайрон бўлди Абдузафар ака.

Шунақа хушёрлик қилган бўлса, яхши лекин... Асли бу гапни, Каримнинг ўзи айтган, Абдузафар ака ўшанда ҳам «Шунақами», деб қўйгандир...

– Дегансиз! – деб хурсанд бўлди Умаров. – Шундай зўр-зўр кўрсатмаларни берасиз-да, кейин эсламайсиз. Мен ёзиб юраман. Хў-ўш, кадрларга айтган эдим...

Абдузафар ака яна ҳайрон бўлиб қаради, индамади.

Умаров овозини пасайтирди:

– Битта засепка бор – прапискаси Янгийўлда! Оппа-осон, ҳаммаси қонуний бўлади. Ўттиз километр радиусдан ташқарида экан, дейилади, тамом! Биров метрлаб ўлчаб чиқибдими?

Қаранг-эй, одам паст овозда ҳам қаттиқ гапириши мумкин экан!

– Ҳали ҳеч ким ҳеч нарса дегани йўқ, Карим! – деди Абдузафар ака.

– Шартми? Олдини олиб қўяйлик. Сурайёга айтган эдим, қабулхонада, кираверсинми?

Абдузафар аканинг бош ирғашдан бошқа иложи қолмаган эди.

Умаров бўшашиброқ чиқди, қўлида дастрўмоли билан бурнини чимдилаб, қўлтиғида тезтиккич, Сурайё эшикни очди. Кириши билан аксирди, дастрўмоли билан бурни, кўзларини артди-да, салом бериб, ўша ерда туриб қолди.

Абдузафар аканинг ичи ачиди:

– Ҳали ҳам ўтмадимми? Санаторий наф қилди, деган эдинг-ку?

– Яхши бўлувдим, яна бошланди-да. Одамларнинг соғлиғига зарари ёмон, босмаҳонасини судга берайлик, ютар эдик.

– Ҳозир СЭС шуғулланяпти, – деди Абдузафар ака. – Бу ёққа кел, юкмайди-ку, ўтир. Ҳа?

Сурайё келиб ўтиришдан олдин, қўлтиғидаги тезтиккични, ичидан бир варақ қоғозни унинг юзасига олиб, Абдузафар аканинг олдига қўйди.

– Менда ҳали Камолов ҳақида ҳеч нарса йўқ. Лекин Умаров тайёрла деяпти.

Абдузафар ака Сурайёга савол назари билан қаради. Сурайёнинг юзига тошган тангадек қизғиш доғлар ҳусини буза олмаган, у бари бир кўҳлик жувон эди.

– Бунақа топшириқни менга фақат сиз беришингиз мумкин. Бошқа ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ.

Сурайёнинг бу гапи «Фақат сизникиман», дегандек туюлиб, Абдузафар ака мамнун бўлди:

– Жуда тўғри. Мен жимман. Ҳайронман Каримга.

– Мен борайми? – деди Сурайё ўрнидан туриб.

– Йўқ, йўқ, ўтириб тур. Қани, кўрайлик-чи, – деб Абдузафар ака қоғозни ўқишга тутинди. – Хўш, колхозчи-деҳқон оиласидан, имтиёзли диплом, ўқитувчи-филолог, ҳарбий хизмат... Артиллерия... Э-ҳа, бир гаплашувдик. Бу ҳам бир юз йигирма икки миллиметрли гаубица отган экан. Урушдан қолган. Зўр пушка лекин. – Абдузафар ака қўлини мушт қилганча тирсаклаб кўрсатди. – Бўмп этиб отилганда стволи мана бунақа орқага бориб келади...

Сурайё Абдузафар акага тўғри қараган эди, у кўзини олиб қочиб дарров қоғозга тикилди.

– Так. Оиласиз? Ий-э, нега?

– Нега бўларди, уйланмаган.

– -И-и-й-й, бечора! – деб юборди Абдузафар ака. – Эй, шўрлик, ҳали уйланмаган ҳам эканми?

Абдузафар аканинг гапидан Сурайё алланечук бўлди, бўйдоқлик деган жуда ёмон, энди ҳеч ҳам аримайдиган касал, шу касалга учраганидан кўзларини мўлтиратиб, ютоқиб-ютоқиб чекаётган Аълам кўз олдига келиб, ичи эзилиб кетди.

– Эй, ҳаёт! – деди Абдузафар ака. – Бу, нима, Янгийўлдан қатнайдимми, ё?..

– Йўқ, эски шаҳарда, ижарада туради.

– Э-э, ҳали бошга пана жойи ҳам йўқ, – деб Абдузафар ака яна хафаланди. – Биз ҳам бўшатсак, қаёққа боради? Оила йўқ, уй йўқ, ишхона ҳам... Нимага суяниб келган ўзи, а?

– Талант шекилли, – деб билағонлик қилди Сурайё. – Калласини зўр дейишади-ку.

– Эй-й, – деб қўл силтади Абдузафар ака. – Талантга ош пишириб бўлса экан... Хў-ўш, жоним, нима қилдик, а? Юрагим ҳам санчиб кетяпти.

Сурайё Абдузафар акага сузилиб қаради-да, бурнини тортди. Шайтон, мазам йўқ, деяпти-да.

– Нега ҳамманинг юкини сиз тортишингиз керак? Юрагингизга оғир тушади-да кейин. Иложи йўқнинг иложи йўқ. Ўзингизни ҳам ўйланг. Мен ҳали кирарман.

– Ҳа, шу билан қочдинг-да, а? – деди Абдузафар ака зўрға илжайиб.

– Йўқ, келаман, – деб Сурайё Абдузафар аканинг орқасидаги эшикка қараб қўйди. – Ҳали буйруқлар ҳам бор. Ўзи нима гап, Зафар ака?

Абдузафар ака ёлғондакам хомуза тортди.

– Ҳеч гап йўқ, жоним! Ёш кадрлар – бу келажакимиз. Штатни ҳам ёш кадрлар билан тўлдириб боришимиз керак. Аълам яна, айтяпсан-ку, талант экан. Талантга ўзингизнинг ҳам кўнглингиз султ кетяпти. Қаерда туришини ҳам биласан. Лекин бу ёққа кирганда бурнингни тортасан...

Сурайё қизарди, қизарганига юзидаги қизил доғлари рангига қўшилиб, чиройи очилиб кетди.

– Зафаржон ака!

– Бўлди, ҳазил. Аллергия! – деб икки қўлини кўтарди Абдузафар ака. – Лекин ҳар эҳтимолга деган гап ҳам бор. Каримга ўхшаганлар, вақтида айтган эдик, директор қулоқ солмади, деб юрмасин. Маъқулми?

– Тайёрлаб тураман. Лекин Умаров айтгандан ҳеч нарса чиқмайди, – деди Сурайё.

– Кўр-да... Мана, шу пайтгача ҳам йўқ... Ҳа, қара-чи, анави Ҳакка келмабдимми.

– Ҳаккангиз ким?

– Турдиали.

Сурайё пиқирлаб, шоша-пиша бурнини дастрўмол билан бекитди.

– Вой, кулдирманг! – деди. – Ким қўйди бу отни, Зафаржон ака! Сизми? Вой, ўхшаганини!

Абдузафар ака индамай кулди.

Жим-ку, а? Эсидан чиқиб кетдимикан? Аълам йўқ, унга кетган Ҳаккани ҳам ер ютди. Аълам аниқ бўлгунча, сўрамай тургани ҳам яхши. Ё Аъламни уйдан чақириб олдиларми экан? Ҳеч гап эмас, Марказкомнинг ҳайдовчилари ернинг тагидан ҳам ғирра топиб келади. Гулимоҳ Юлдузовнанинг «Кейин гаплашамиз», деб яна индамай қолгани шунгадир.

Абдузафар аканинг ичи шувиллаб кетди: «Хўш, Камолов ука, қани, нашриётда нима гаплар? Китоб, брошюралар вақтида чиқяпти, режа бажариляпти, демак, жамоа яхши ишляяпти, лекин директор... директорнинг ўзи ҳам иш қиладими ё фақат долонда хуштак чалиб юрадими?» деб сўрайдилар, айниқса Гулимоҳ Юлдузовна, қошларини чимириб, нозик бўйинларидаги Искандариядан келган чиғаноқ шодасини шилдира-тиб; «Вой, укажон, қўрқманг. Мен борман, тўғриси айтиверинг», дейди, Аълам: «Мен қўрқмайман, лекин...» Йўғ-ё, Аълам унақа болага ўхшамайди. Аммо ўзи йўқнинг кўзи йўқ, кейин, Гулимоҳ Юлдузовна нон емаганга ўхшаб ингичка кўрингани билан, човути ёмон, гапиртирмай қўймайди.

Абдузафар ака ҳозир Гулимоҳ Юлдузовнанинг сим қоқишига маҳтал бўлиб, чиқолмай турганигами, долонда кезишни жуда яхши кўришини туйди.

Сурайё деразадан кўриб турган эди: Абдузафар аканинг кулранг «Волга»си пастга келиб тўхтагандан кейин, унинг орқа эшиги очилди-да, Турдиали фақат оёқларини тушириб, Ирисмат ака билан бир пас гаплашиб ўтирди, орада уч-тўрт киши билан бош ирғашиб саломлашди, кейин машинадан чиқиб, нашриётга томон вазмин одимлади. Ажойиб одам, нима иш қилса, одамларнинг кўриши, ҳаваси уйғониши, ундан ҳам кўра жиндай ҳасади келиши керак.

Сурайё долондан қақриб оларман деб бемалол ўтирган эди, Турдиали зипиллаб ўтиб кетди, йўлида тутиб, у-бу сўрамоқчи бўлган Умаров ҳам кабинети эшигини очганича қолаверди.

Қабулхонада Вазира гапиришга оғзини ўнглаб улгурмай, Турдиали Абдузафар аканинг ҳузурига учиб кирди.

Нима учун Аълам кўмир ташийди, нега қора кўмир, кўмирнинг қора эмаси ҳам бўладими, кейин, нимага кўчага тўкилади – Турдиалининг калта-култа гапидан Абдузафар аканинг мияси ғовлаб, бирон нарсани тушуниши қийин бўлди.

– Ҳа-а, ҳамма ёғи қоп-қора бўлиб кетган! Мен айтдим, шуни, бозор бир қадам, пиёнистадан кўпи йўқ, ярим шиша винога ўлиб ҳам беради, шуларга ташитсанг бўлмайдим, деб....

Абдузафар ака бир хаёли Аъламни бирон мактаб-пактабнинг қозонхонасига оталиққа ташиб беряпти экан, деб ҳам ўйлади.

– Ий-э, ҳали келмади денг?

– Йўқ-да... судраганим билан, мошинингизни қоп-қора қилади. Ўзим қайтавердим. Сиз қараб қолманг, топширигингизни ўзим қилиб кўяй, деб. Ўн марта яхши қилиб бераман ундан.

– Қанақа топшириқ? Мен сизга нима деган эдим?

– Мен ҳам шу гапларни айтдим. Масала жуда қаттиқ қўйилган, калланг кетади лекин, дедим. Кўмиримни ташийман, кейин бораман, дейди! Ҳали қишга икки ой бор, бу йил қаттиқ бўладими, йўқми, худо билади, директоримиз жуда хавотирдалар, у кишининг жаҳллари чикарма, бир жаҳллари чиқса, десам...

– Нега ичингиздан тўқийсиз? – деб Абдузафар ака сал хуноб бўлди. – Қанақа масала, ким хавотирда? Миянги еб қўйганмисиз?!

Турдиали кўзларини дум-думалоқ қилиб, ўзини тилдан қолганга солди.

Жўрттага кўрқади! Ана энди қочиб чўқийверади.

– Билжир-билжир қиласиз! Гапингизнинг тузи борми? – Абдузафар ака қаттиқ гапирганини гўё сезиб, сал юмшагандек бўлди. – Шаталоқ отмай, аниқ гапиринг.

– Кечирасиз,.. Абдузафар ака, ҳаққаттан ҳовлиқиб кетибман. Бошқа қайтарилмайди, – деди Турдиали кўзларини ғилтиллаб.

Абдузафар ака қўлини силтади:

– Кечирим сўраманг, майли. Пишиқ бўлинг дейман-да. Ўсадиган вақтларинг ҳам келяпти. Мана, биз ҳам пенсия ёшига боряпмиз, хўш, ишни кимларга қолдирамиз, а?

Турдиалининг одамга шунақа қараши нимага ўхшайди, а? Тумшугини силаб қўйинг келади.

– Олдинми, кейинми, бари бир, шундай бир кун келади. Турдиалибой! Гап эстафета таёқчасини кимга беришимизда. Анави, фамилияси нима эди?

Турдиали ҳаяжондан Абдузафар аканинг кимни назарда тутаетганини англамай қолди:

– Кимнинг, Абдузафар Абдусафарович?

Сал манфаатнинг ҳиди тегса, «вич»га ўтиб олади-я!

– Шу, Мўрини айтяпман.

Турдиали тумшугини чўзиб, кўзларини пирпиратди – унга яна етиб бормади.

– Дўстингиз... кўмирчи шоир, – деди Абдузафар ака.

– Э-ҳа, уми? Топасиз лекин, – Турдиали бир яйради-да, дарров ўзини босди. – Фамилияси Камолов, Камолов. Лекин дўст эмасмиз, йўқ.

– Ий-э, нега? Ёшларинг тенг, бир бўлимда ишлайсизлар, бир хонада ўтирасизлар...

– Тушликни ҳам бирга қиламиз, – деди Турдиали шоша-пиша. – Лекин дўст эмасмиз, йўқ, йўқ. Улар бошқа, мен бошқа, Абдузафар Абдусафарович.

– Улар... ким?

– Улар бошқа, бошқа давра. Тушунмайман уларни, тушунгим ҳам келмайди. Мен устозларнинг йўлидан бораман, Ҳа, мен, мана, сизнинг этагингиздан ушлаганман. Урсангиз ҳам, сўксангиз ҳам қўйвормайман.

Абдузафар ака қизиқиб қолди: бундан анча гаплар чиқадиганга ўхшайди.

– Улар-чи?

– Қанақадир танка, Такабука... ҳокку... Мен тан олмайман.

Абдузафар ака ажабланди;

– Танкани тан олмайсиз?

Жинними бу, танкни ҳам тан олмай бўладими? Танк бундан сўраб ўтирадимиз? Янчиб ўтиб кетаверади! Ё... тавба, тилининг тутуми йўғ-эй.

– Беш сатрлиги танка, уч сатрлиги ҳокку экан. «Қор ёғапти, ҳамма ёқ оппоқ, дарахтда қора қарға кўниб турибди». Шу шеър бўлдими? Жанрини танка дейдими, ҳоккуми, поккуми, шеър эмас-да энди бу.

Абдузафар аканинг ҳафсаласи пир бўлди: қанақадир тортишув экан; булар иш қилишнинг ўрнига нима бало баҳслар билан овора-я.

– Булар ўқийдиган адабиёт... йўқ, мен чет эл шоирларига қойил эмасман.. Улар ўзларига шоирдир. Аъламга шуни кўп айтаман. Қўй, шу Лорка-поркангни ҳам дейман. Бизга улардан фойда йўқ, зарари тегиши мумкин лекин.

– Ҳа, қараб юриш керак.

– Шу-да, бизга бари бир ёт, бегона. Тарбиявий аҳамияти ҳам тескари... Мана, қаранг: «Мен нега ёзаман – негаки!». Бўлди, шу шеър эмиш! «Мен нега ёзаман» – сарлавҳа, «негаки» – шеърнинг ҳаммаси. Шеър эмас, оддий гап-ку бу. Аъламга ҳам шунақа нарсаларга берилма, дейман. Мана, баёзга ҳам трагедия таржимасини киритди. Мен айтдим. Еврипид буюк шоир, лекин у антик адабиёт вакили, трагедиясининг бугунги кунга нима алоқаси бор, дедим. Йўқ, бари бир, киритди...

– Сал ғўдайганга ўхшайди лекин...

Турдиали нимадандир хушёр тортди.

– Э-э, ўзи... ичидан унақа эмас. Лекин тўғри, тарбиялаш керак. Таъсирларга берилмаса, яхши йигит. Мана, ёзда ТНО «Волга»да юриб қолди. Вой-бў-ў!

Бугун анграйдиган кун шекилли.

– Аъламда ТНО нима қилади?

– Шуни айтаман-да. Ёзда юбордингиз-ку журналистларнинг семинарига, аткритка-паткритка чиқаришга дастёрлик қилсин деб?

– Ҳа, хўш?

– Бунга нима қилиб мошин тегиб қолди ўзи? Энди, Марказкомда ҳамма мошинлар шунақа ТНО «Волга»да, а? Бўлмаса, ўзи инвалидларнинг пат-патиначалик ҳам иш қилгани йўқ.

Э-э, бу ёшлар-эй! Буларни эшитишнинг ҳам бир гашти бор лекин!

– Мен ўшанда ҳам, эй, ҳаққинг йўқ, ёшсан, ўзлари мин, деса ҳам, минма, дўсту душман бор, дедим. Йўқ! – Турдиали жуда куйиб кетди. – Ҳатто талабалар шаҳарчасига ҳам ТНОда бориб юрди-да.

– Университет босмаҳонасидами?

– Қаёқда! Ижодий учрашув, дейди, ёшлар билан. Яхши эмас, беш кунлик обрў учун ҳаммани алдаш, деб қаттиқ гапирганман... Ўзи яхши йигит-у, ёш, адашади-да. Шу бўёқлар ҳам ўша вақти келган эдимиз, Абдузафар ака?

Абдузафар ака ҳеч нарса демай қаради, бугун буларга бир гап бўлган!

– Фотоальбомда ранги минг йил ўчмай туради шеклилли, ҳидидан айтаман, – деб изоҳлади Турдиали.

Қора кўмир – кетолмай, кундузга қолиб, қотиб қолган қоронғу тун. Қора кўмир – қоронғу тун парчалари. Тун бўлаклари. Тун майдалари. Қоронғуликнинг тупроқ-гарди. Кўмир – ёнади, қоронғу – қора – ёнғу. «Ёнғу» деган сўз борми-йўқми? Бўлса керак. «Чолғу», «аёлғу», «бурғи», «ёқилғи», «ёнилғи»... Йўқ, бу ёғига бачканалашдик. Лекин нимадир бор! «Қора», «қоронғу» – бир-бирига боғлиқ-ку. Шундай-да. Қоронғу – қора – ёнғу, қора ёнғувчи, қора нур. Қоронғу қора нур бўлиб тарқалади. Кундуз куни ҳам таралиб-тарқалиб кетаверади ўз-ўзича... Бунақа ўхшатишлар куракда турмайди-ю, лекин қора кўмир билан қоронғулик ўртасида нимадир боғланиш бор... Лекин ҳозир фақат тишининг оқлиги қолган бўлса керак.

Кўмирнинг қораси тирноқларининг тагигача кириб кетибди-я.

Кўмирни ортган тракторчига ҳам қойил: юклаганда ҳам, ағдарганда ҳам катта-каттаси устига тушиб, майдаси ташигандан кейин чиқар экан. Унга жиндай қистириш керак эди, лекин ҳалиги қорафта одам: «Ўтманг! Сизга тўғри келмайди. Ўзлари билади», деса, хўп депти. Ағдарма машина кетгандан кейин Ҳамид ака деган қўшни киши «Каравотнинг пружина сеткаси билан элаб олинг», деса, кечаги кайфи тарқалмаган, киноя қияпти деб ўйлабди, шунга экан-да.

Аммо-лекин қишда шу майдаси жонига ора кирди. Кўчиб келган куни, қайдан билибди, кўрпага ўраниб, бир уйқуни урсам, тонг отади, эртага худо пошшо, деб ўйлаган экан, уч-тўрт йилдан бери одам турмай, захлаб кетган уй, яна қишнинг ўртаси, ярим оқшом шунақанги совқотиб уйғондики! Ўзи мисоли кўрпага ўралган тиррик муз, уй совуқ эмас, совуқ ўзидан чиқаётгандек! Ҳатто ҳовли ҳам ой ёруғида илиб тургандек кўринди. Чиқиб бир оз юрди ҳам. Лекин ҳовли тарақлаган экан,

чидамади. Кечаси билан ғира-ширада локини йилтиратиб, шифтга тиралган «контрамарка» печкага термилиб, уни қандай ёқишни ўйлаб, жийда қоқиб чиқди. Шунчалар истаб, шундай зўр бериб ўйладик, печка ўтинсиз ҳам ёниб кетадигандек эди. Сахар дилдираб туриб ҳамма ёқни тит-пит қилди, қўлига ёққулик нарса илинмади. Печка ҳам печка эмас, юҳонинг ўзи, ўтин-пўтинни ямламай ютади, иссиқ бермайди, унга фақат кўмир қор қилар экан. Кўмирхона эса шип-шийдон, таги шиббаланган теп-текис ер. У нимадир умид билан шу ерни тирмалаб кўрди. Қараса, ярим қаричча қора тупроқ. Кўмирнинг тагига тушган хокаси шиббаланиб босилавериб, ер бўлиб кетган экан. Кейин ўзига яна бир қойил қолди: данадек, ҳатто мошдек майда кўмирни доналаб териб, жиндайгина тутантириқ ўтинчанинг устидан қалади, кейин шу қора тупроқни сувлаб босиб, ҳаво юриши учун худди ҳаммомпишдек тешиб-тешиб қўйди. Аввал нимжон тутун чиқиб, илашди, охири чўғланиб ёнди! Худди биров ўргатиб тургандек, бўлмаса, кўмирнинг тупроғини лой қилиб қорса, ёниши тушига кирибдими? Девонанинг ишини худонинг ўзи ўнглабди дегани шу бўлса керак-да.

Ҳозир ташиётгани ҳузури жон-ку. Лекин челақлаб ташигандан кейин, минг ғайрат қилма, ишнинг униши қийин экан. Бу одамлар ҳам жим ўтиб кетавермайди, албатта бир нарса дейиши керак. Бирови унинг ўз нархига олганига ишонмай, ҳозир усти қанча, қор тушгандан кейин қанчага кўтарилишини уқтирса, бошқа бирови ташиб тугатгандан кейин кўчани супуриб, албатта оқизиби ювишни тайинлайди. «Бай-бай-бай, бунча қорай», деб ўтадилар яна, худди ўзлари газ ёқадигандек. Ҳар хил одам-да, лекин аксарияти кўмирни Аъламнинг ўзи киритаётганига ажабсинади. Доим пўримгина юрадиган йигитнинг қўлини кўмирга уриши ярашмаган бир иш, қанақадир мақтанчоқликка ҳам ўхшар эди. «Мана, кўриб қўйинглар, мен қанақа камтарман. Кўмирни ҳам ўзим ташийвераман», деяётгандек. Шокир посадқачи ҳатто: «Одамлар ҳурмат қилгандан кейин одамларнинг ҳам ҳурматини қилиш керак, шоир. Бизлар сизни, вақтини олмайлик деб, чойхонага чақирмаймиз-у, сиз бўлсангиз...», деди. Одам ўзининг кўмирини ўзи ташиб олса, буларга ҳурматсизлик бўлар эмиш.

Шундай лекин, чойхонадан вақти-вақти билан косада устига нон бостирилган ош, қозон кабоб, баъзан димлама чиқиб туради. Аъламнинг ўзи чойхонага чиқмайди ҳисоб, чунки қовушими йўқ; шахматга ошно эмас, қартадан узоқ, бошқа нарсаларнинг кўчасидан ўтмаган. Чойхонадагиларга ҳам шу маъқул, ундан нима улфат чиқарди, шеър ўқитмайсан-ку. Чойхона бозорга яқин, бозорники деса ҳам бўлади, ҳар хил одам бор, аралашиб нима зарил, ўтириб мақоласими, шеъриними ёзаверсин. Ўзи умуман бозорнинг барақоти бутун атрофига ёйилади, мана, шу маҳаллада ҳам тирикчиликнинг йўқ касбининг ўзи йўқ, энди ёзувчи ҳам шу ердан ўсиб чиқса, бу ҳам бир файз-да.

Лекин ўзи ғалатирок, бир ундай, бир бундай. Бугун кўмир ташияпти. Ёзда эса беш-ўн кун қора «Волга»да ҳам юриб қолди. Орқаси пардали, ўриндиқларига ҳам оқ тортилган, ҳайдовчиси ҳам Аъламга бир яримта келадиган жиддий одам. Ўзи бир бош, бир қулоқ, ижа-

рада туради, яна кўчанинг оғзида бу кишимга «Волга» мунтазир, томоша, зерикмайсан.

ТНО «Волга» миниш бошида жуда ёқди. Одам кирасини берадиган таксига ўтирганда қанча ҳаво олади-ю, ўзига биркирилган машинадан таъсирланмайдими! Аълам биринчи кунни тушгачаёқ ишларни битириб ташлади, Марказкомдан босмахонага борди, уюшмага кирди, яна босмахонага қайтди, нашриётига келди, ҳали тушликка вақт бор эди, Турдиали билан бир оз лақиллашди ҳам. Гап орасида оғзининг бир чеккасидан машинада келгани чиқиб кетган эди, Турдиали ирғиб туриб, кўриб ҳам келди. Йўлда, долонда бир-икки-одамга сал бошқачароқ шипшиган шекилли, Аълам буни ҳамкасбларнинг бошқача сўрашишлари, тагдор гапларидан ўша ёққа ишга ўтаётгани ҳақида миш-мишга айланганини албатта кейинроқ билди. «Беш кунлик халифалигини» Аъламнинг ўзи кулгига олган бўлса-да, Турдиали анча чўқди, «Шундай катта одам сизнинг хизматингизда-да, – деди мунгайиб. – Олиб боради, олиб келади. Э-э, қойил! Энди биз билан овқатланмайсиз-да, а? Марказкомнинг овқати янги сўйилган гўштдан, ҳам арзон. Ҳеч гап эмас, шунақаси ўсиб кетаверсангиз. Майли, бизга ҳам сизнинг йўлингизни берсин». «Тўғри, – деб кулди Аълам, – янги сўйилган гўштдан одам ўсади лекин». У бунақа нарсаларни хаёлига ҳам келтирмаган эди, лекин бошқа томондан боши қотди: энди буёғига машинани нима қилса? Бугунга иш тамом, эртага ҳам йўқ ҳисоби, босмахонага борса ҳам, бормаса ҳам бўлади, бошқа кунлари ҳам шундай. Қизиқ лекин: ихтиёрида машина, ҳайдовчиси билан, фақат машинада борадиган жой, қиладиган иш йўқ.

Ўзи иш кўп эмас, нашриёту босмахоналар Марказкомдан бир қадам, йигит одамнинг товони ейилиб қолмайди. Қайтанга, машинаси яхши эди, эркин, Марказкомга деб қуённи сурса ҳам, ботиниб сўрайдиган мард йўқ. Машина бўлса, тўққиздан қўнқайиб туради. Ҳайдовчиси Эргаш ака отаси тенги одам, куттириш ноқулай. Кейин ҳам шундай савлатли машина нимага овора деб биров суриштирмайди-ю, лекин, бари бир, кўнгил алағда, машиналик иш қилиш керакдек. Кечқурун ҳам олтини кутиб ўтиришни айтмайсизми? Э хуллас, машина бировга ҳавас қилсанг, яхши-ю, лекин ўзинга... оёққа тушовдек бўлиб, бемалолчилик йўқолиб қолар экан.

Ҳаммасига Шамсиддин Солиҳбоев сабабчи, шу одамнинг ғалати феъли бўлмаганда, Аълам ҳам бу бошоғриққа учрамас эди. Ўзи шунақа кўрқоқми ё жўрттага қиладими, нимани сўраманг, йўқ, дейди, қирқ йилдан бери матбуотнинг нонини еб келаётгани, портфели битта эканини пеш қилиб, оёқ тираб туриб олади. «Эсон-омон пенсияга етиб олишим керак», дейди.

Брежневнинг нутқи инглиз, немис тилларида брошюра бўлиб чиқар экан, Аълам босмахонадан корректураларни олиб, «Внешторгиздат»га бериши, орада журналистлар уюшмасига, шунда ҳам албатта унинг раиси Шамсиддин Солиҳбоевга ўзи олиб кириб, тасдиқлатиши керак эди. У Солиҳбоевни шунда кўрди. Солиҳбоев уни анча хуш қабул қилди, корректураларни эҳтиром билан қўлига олди-да, бирдан кўзи олайиб,

юзи кўкариб қолди. Аълам бу одамдаги бир нафасда бўлган ўзгаришдан ошқозон-пошқозони тутиб қолдими, деб чўчиб кетди.

– Қани, қани... Ильичлари? – деб Солиҳбоев галдираклаб тилга кирди.

Аълам тушунмади.

– Ким қани? Қанақа Ильичлари?

– Ильичлари!? Ильичлари қани, деяпман?! – Ниҳоят нафас йўллари очилди шекилли, Солиҳбоев бақариб юборди. – Ким олиб ташлади!? Ким қилди бу правакацияни?! Сизми? Нега куласиз?

Аълам ичидан келган шайтон кулгини зўрға босди, лекин юзига илжайиш қалққан шекилли, Солиҳбоев унга одамёввойини кўргандек ўқрайиб қараб қолди.

– Биринчидан мен қилганим йўқ. Иккинчидан, бу тилларда нисба берилмайди. Учунчидан, менга бақирманг.

– Нега бақирмайман? Ильичларини олиб ташлайсизлар-у, бақирмайманми?

– Айтяпман-ку сизга, уларнинг тилида Ильич-пильич бўлмайди, деб. Леонид Брежнев, бўлди, тамом!

Солиҳбоев бунақа беҳурматликни кутмаган эди, баттар тутақанини бошини орқага ташлаб, пуфлаб билдирди, лекин бирдан паст ҳам тушди.

– Билган одамлар қилгандир, ахир, – деб муро-са қилди Аълам. – Ҳар бир тилнинг ўз тартиб-қоидаси бор.

– Семинар чет элда эмас, ўзимизда, Ўзбекистонда, Тошкентда бўляпти! Гоявий душманларнинг тартиб-қоидаси билан неча пуллик ишимиз бор? – деди Солиҳбоев сал юмшаган бўлиб. – Биз ўртоқ Брежневнинг хурматларини жойига қўйиб, Леонид Ильич деб айтишимиз керак. Кейин, ука, бунақа пичингларни қилманг.

Аълам ҳайрон бўлди.

– Қанақа пичинг?

– Анави... Илич-пилич, дедингиз. Ука, мен бир оққўнгил одамман, отангиз қатори. Синиб қолманг... Чет тили бўлгандан кейин, дўст эмас-да. Уларнинг кўнглига қараб, Ильичларини олиб ташлаш – хато. Буни юқори инстанцияда гаплашамиз.

Кейинги машаа яна шу корректуралар устида бўлди. Концертга таклифнома билан дастуридаги имло хатолари асл матнда ҳам ўтиб кетган экан, Аълам тўғрилаб чиқди, икки жойда бесўнақай жумлани таҳрир қилди. Кейин, албатта, буларни ҳам Солиҳбоевга тасдиққа олиб кирди. Ўша аҳвол қайталади: Солиҳбоев кўкарди, сакраб тушди, нафас йўллари очилгандан кейин яна бақирди:

– Ўв, ука, сизни менинг жонимни олгани юборишганми? Нима ҳақингиз бор Марказком тасдиқлаган маттни ўзгартиришга?! Қаерда туғилгансиз ўзи, а?

Бу гал Аъламнинг ҳам жаҳли чиқиб кетди:

– Э-э, бақирманг менга-э! Оддий имло хатосини ҳам Марказком тасдиқлайдими? Кўзми, пўстакнинг йиртиғими, дейишмайдими?

Солиҳбоев столи тортмасидан матнларни олиб, муҳрини кўрсатди, кейин бошига кўтариб силкитди:

– Расмий таржима! ЎзТАГ қилган! Ўлгингиз келяп-тими? Нега аралашасиз?

– Нега аралашмай? «Қахрамон Кенжаев» «К. Кенжаев», «Қаро кўзим» куйи «Қора кўзим» деб ёзилган. «Сақли наво» «Сақили наво» бўлиши керак. «Ўроқ» ҳам, «Йўлдош» ҳам ҳам қисқартмада «У» «Ю» бўлиб кетган, «Чутбоев» эмас, «Чўтбоев».

Солихбоев кўлидаги қоғозларни Аъламнинг бурнига ишқалагудек бўлди:

– «Читбоев» бўлмайдими?! Ўзлари жавоб беради! Мана! Муҳрини кўряписизми? Гурсиллатиб урган! Битта ҳам ҳарфини ўзгартиришга ҳаққимиз йўқ.

– Бу ўзгартириш эмас, ахир, Шамсиддин ака! – деди Аълам хуноби ошиб. – Оддий тузатиш.

– Ўзлари бузган, ўзлари тузатади! Менинг кўлимдаги матн тасдиқ қилинган, бир ҳарфига ҳам тегинмайсиз! Портфелим битта!

– Ким ўзлари? – деб сўради Аълам.

Солихбоев кўлини тепага нуқиди:

– Марказком!

– Ким? Гулимоҳ опами?

Солихбоев Аъламга шернинг мўйловини тортқилаётган болани кўраётгандек аччиқ ҳайрат билан қаради.

– Ҳали сизга опа бўлдими? Ўртоқ Ислombeкова-я?!

Аълам индамай, стол устидаги телефонга чўзилган эди, Солихбоев аппаратни чаққон тортиб қолди.

– Нима қилмоқчисиз? – деди бошини қийшайтириб.

– Сўрайман.

– Шу ердан-а? – Солихбоев телефонни икки кўли билан ушлаб олди. – Ука, сизни тушунмаяпман. Тўғри гаплашмоқчимисиз?

– Ҳа.

– Ҳеҳ-ҳе, қойил! Яна қаерда туғилгансиз десам, аччиғингиз келади. Мен, журналистлар уюшмасининг раиси, жуда ёниб кетмаса Гулимоҳ Юлдузовнанинг тинчини бузолмайман. Ҳаддим йўқ! Сиз ёш бола, шундай телефонни кўтариб, бемалол гаплашаверасиз-а? Кимсиз ўзи?

– Одам, – деб ажабланди Аълам.

Намунча бу одам ваҳима қилади? Гулимоҳ опа ҳам ҳеч кўрқинчли эмас, яхши бир аёл, одамга меҳрибон. «Ука, бу ерга енгил келманг, – деди Аъламни биринчи қабул қилган куни. – Костьюом кийиб олинг.» Аълам: «Галстук ҳам тақайми, – деди-ю лекин опанинг тўғри тикилган кўзларига тўқнаш келиб, олифта гапидан ўзи ўнғайсизанди. – Шу саратонда-я. Одам бўғилиб кетади-ку». Опа ундан кўзини олиб, ҳорғин изоҳ берди. «Ҳа, ташқарида саратон. Бу ерда ҳаво йигигма-йигирма беш градус паст. Қаттиқ шамоллаш мумкин.» Опанинг нигоҳлари шунақа тиниқ эдики, унинг олдида ортиқча гапиришнинг ўзи ортиқча, лекин муомаласида қандайдир эркинлик бор эди. Аълам укасиниб ҳазиллашди: «Қанча юқори бўлса, ҳавоси шунча паст бўлади. Бу совуқда қандай ўтирасиз?», деди. Опа яна кулимсираб қаради-да, қошларини чимирди, «Ижод қилманг», деди. Аълам бу гапни анча кейин тушунди, опа русча ўқиган, русча фикрлар, шундан ўзбекча шеваси жуда ширин эди. «Ижод қилманг» дегани «Ҳаддингиздан ошманг», «Ўзингизча тўқиманг» дегани экан. Сухбат авжида Аъламнинг оташинлиги меъ-

ёридан сал ошса, опа: «Бўлди, ижод қилманг», деб тўхташиб қўяр, лекин қошларини чиройли чимиришидан шундай қилганига афсусланаётгани билиниб турар эди.

Аълам Солихбоевнинг олдидан чиқди-да, бари бир, унинг қабулхонасидан Гулимоҳ опасига сим қоқди, опа тез етиб келишни сўради. Аълам борганда опа шай турган экан, корректураларга бир қур кўз югуртирди-да, шартта имзо чекди. Ҳаммасини шап-шуп тахлаб, Аъламга узатди.

– Босмахонага! Бўлди, ҳеч кимга кўрсатиб юрманг! Шунча одамдан ўтиб кетаверган экан-да. Лекин «қаро»сини мен «қора» қилган эдим. Қаёқдан билай, русча ўқиганман-да. Бундан кейин ҳаммасини ўзингиз кўриб, ўзингиз жавоб берасиз. Ишонаман. Тасдиққа – менга. Тушунарлими? Эртадан сизга машина чиқади. Пиёда юрмайсиз. Бу ёғига энди иш оператив кетади. Ҳа? Солихбоев яна томоша кўрсатдими? Энди кўрсатмайди. Тўғри мен билан ишлайсиз. Ишламайман деган гап йўқ. Олдинда ҳаёт бор.

Шу билан Аълам ТНО миниб қолди, иш ҳам юришди, Солихбоев «жанги»дан ҳам, унғача бўладиган имзо тўплашлардан ҳам қутулди. Йўқ эса, семинарга чиқариладиган ўттиз саккизта нарсага Солихбоевга кўл кўйдиргунча, пенсияга у эмас, ўзи, шунда ҳам инвалидликка тайёр бўлиб қолиши ҳеч гап эмас эди. Аълам қолган ишларни ўйнаб бажарди, қийналмагани, азоб чекмагани учун, кейин нималар қилгани эсидан ҳам чиқиб кетди. Фақат ҳар замонда ТНО «Волга» минганини соғиниб қолади, холос, машина кўчма ҳибсхонадек бўлса-да, ҳар қалай, мартаба эди-да.

Белкуракни худди жонли бир нарса пастга силтаб тортгандек туюлиб, залвори бирдан қўлга тушди. Аъламнинг кўнгли ғалати бўлиб кетди. Белкуракни азот кўтариш анча оғир эди, шунинг учун тортиб чиқарди. Шапалоқдан каттароқ, тўрт энлидан қалин бир нарса йилт-йилт кўзга товланди. Аълам уни қўлига олди, ростдан ҳам хийла вазмин, нимадир катта палахса жинснинг сингани, яхлит бўлак. Нима бўлса? Кумушмикин? Ёмби кумуш! Худо Аъламжонни ол қулим деб сийлаб юборган бўлса! Қора кўмирнинг ичида уч-тўрт килолик кумуш ёмби эгасини кутиб ётса-я!

Аълам бўлакни кафти билан артди, пуфлади, ичида ўзидан кулган бўлса-да, эринмай ишқалаб ювди, бўлак ойнадай ялтиллаб, очилиб кетди. Ҳа, бу ҳеч шубҳасиз, нимадир оғир металл эди, ўзи кумуш оғир бўладими, йўқми? Аълам кумушнинг ҳам унча фарқига бормади. Безак кумуш тангани музейда ойна тагида кўрган, дўконларда кумуш қошиққа кўзи тушгандир, қизларнинг кумуш тақинчоқларига унча ҳам эътибор бермайди, ҳар ҳолда кумуш деб билганлари бунақа товланмайди шекилли. Яна ҳам ким билади, кумуш ёмби кўмирнинг ичида ётавермаса керак. Уйига кўмир туширганлар уч-тўрт килолаб топиб олаверса, кумушнинг кумушлиги қоладими? Балки унинг ёмбиси ҳеч нарса турмас. Лекин чарақлайди, ниҳоятда қаттиқ, синган жойининг қирралари қўлга олмосдек ўткир бо-тади.

Долоннинг икки томонидаги қатор-қатор хоналар-дагиларнинг ҳаммаси Абдузафар аканинг одамлари, Абдузафар ака буларнинг барини ўтиргизиб-турғизади, ҳатто ёши ўзидан катталарига ҳам у ота мақомида. Ҳеч муболағаси йўқ, Абдузафар ака кулса, булар ҳам кулади, хоналардан ҳазил-ҳузул эшитилади, бухгалтерия билан режа бўлимнинг ёнма-ён хоналаридан, Мухлиса билан Элмира чатоқ-да, баландроқ қийқириқлар ҳам чиқиб қолади, Абдузафар ака қовоқ солса... жимлик ҳукм суради, йўқ, жимлик эмас, читир-шитир қилиб машинка товуши бостириб келаверади.

Ҳа, бирдек читир-шитир товуш, ҳамма ёққа бирдек сингиб кетган бўёқ иси, ўзинга олсанг, эътиборда тутсанг – иккаласи ҳам бор, сира қутулмайсан, парво қилмасанг – йўқ, пайқамайсан ҳам.

Абдузафар ака қабулхонага қайтиб кириб, Вазирага Умаровни чақиришни буюрди-да, кабинетига ўтиб кетди.

Кўп ўтмай Умаров пишиллаб етиб келди-да, кабинет эшиги туткичини ушлаб, Вазирага «Қандайлар?», деб им қокди, Вазира индамай бурнини жийирди. Умаровнинг юзига Вазиранинг «Карим акамнинг жонини олиб қўйгансиз-да, Абдузафар ака», деб айтишига қаратилган ясама хавотир ёйилди.

– Чақирган экансиз, Абдузафар ака?

Абдузафар ака оғир назар билан Умаровнинг оёғидан бошлаб юзигача секин қараб чиқди, кейин кўзига кўзини қадаб индамай тураверди. Умаров унинг нигоҳига дош беролмай, кўзини олиб қочди, дераза томонда бир нарсани кўрган бўлди, деворда минг марта кўрган доҳий портретига аланглади, охири стол устидаги жуда хира доғга тикилганича, бу ерга тасодифан кириб қолган ғирт нотаниш, етти ёт бегона бир гуноҳкорга айланиб қотди.

– Қани бояги... кўтариб юрган қоғозингиз? – деди ниҳоят Абдузафар ака.

Умаров шоша-пиша қўйин чўнтагига қўл солди.

– Мана! Мана, олиб юрибман!

Тўрт букланган икки варақ қоғоз қандайдир ирkit, сарғайган, уч-тўрт жойида ёғ доғи ҳам эди. Абдузафар ака ижирғанди. Бўёқ ҳиди шу қоғоздан ҳам билиқсиз келаётгандек бўлди.

– Нима бу?

– Боя айтдим-ку, съездга бағишланган сонни шунақа сиёсий тўғри келмайдиган...

– Мен нима бу деб сўраяпман! Йигирма учта кўзёш, олтита қиш, тўққизта кўзёш... Нима бу санок, Карим? Мақсад қани, мақсад?

– Мақсади шу, замонамизни қоралаш...

– Йўқ, сизнинг мақсадингизни сўраяпман?

– Уларнинг мақсадини очганман-да, Абдузафар Абдусафарович!

– Ҳа, ёзинг-да шуни, Карим. Бу қоғозингиздан одам нимани тушунади? Учта мухаммас, битта эшак тўғрисида ҳажвия деб, сўроқ қўйгансиз? Нима у?

– Айтдим-ку, Наввойи, Лутпи ғазалларига мухаммаслар...

– Э-э, тилингизга терсак чиққанми? Наввойи, Лутпи! Тўғрилаб айтинг-эй! Ахир, райкомда инструктор эмас, нашриётда бош муҳаррир ўринбосарисиз!

– Лекин ёзганда бехато ёзаман, Абдузафар Абдусафарович! Наввойида битта «ве». Лутпи фабрикадаги «фе» билан. Ёзиб кўрсатайми?

– Менга кўрсатманг, тилингизни тўғриланг. – Абдузафар ака кўлини қоғозга пахса қилди. – Қаранг, бу нима латта? Сомса еб оғзингизни артганмисиз? Ё кетингизнинг тагига қўйиб ўтирасизми? На боши бор, на охири. Расмий қилиб ёзилмайдими? Фалончи фалончига, фалончи фалончидан, фалон масала юзасидан ариза ё рапорт, ё маълумотнома, ё талабнома... Олтита қиш, тўққизта кўзёш, битта трагедия эмиш! Битта эш-шак!

Умаровнинг оғзи каппа-каппа очилиб, нима дейишини билмай бақрайиб қолди. Абдузафар ака сал инсоф қилди:

– Буни, Каримжон, бир ҳужжат ҳолига келтиринг-да. Менинг номимга ёзинг. Баёз кўлёмаси ҳақида эътирозларингизни, кимларга, қанақа тартибда етказганингизни, қандай муносабатда бўлишганини. Кейин босилиб чиққан баёзни олинг-да, солиштиринг, эътирозларингиз ҳисобга олинганми, йўқми, олинган бўлса – нимага, олинмаган бўлса – нимага? Ҳаммасини батафсил ёзиб, сиёсий хатоларга йўл қўйилган жойларни, мисоллари билан аниқ кўрсатиб, Вазирадан рўйхатдан ўтказиб, менга топширинг. Тушгача тайёр бўлсин. Маъқулми? Ё яна ўргатайми? Вазирага айтиб кетинг, кадрларни чақирсин.

Умаров анча руҳланиб, пишқиргандек чиқиб кетди.

– Ҳм, хоним, нима билан бандлар? – деди Абдузафар ака қоғоғини уйиб. – Иш ҳам қиляптиларми?

Сурайё бирдан ҳушёр тортиб, Абдузафар акага чўчинқираб қаради.

Абдузафар ака иягини қокди:

– Ҳм?

Сурайё индамай кўзларини мўлтиратиб, Абдузафар аканинг гапи қаёққа бурилишини кутди.

– Бугун нечта ходим ишда? Нечтаси кечикиб келди?

– Борларнинг ҳаммаси ишда, – деди Сурайё ўсмоқчилаб. – Абдузафар ака? Бирон нарсадан хафа қилдимми?

– Йўқ, – деди Абдузафар ака. – Оддий тартиб бўйича ишни сўраяпман. Аниқ нечта ходим ишда, шундан нечтаси кечикиб келди, кечикканлар ё келмай қолганлар расмийлаштирилганми? Бўлса, қани ҳужжат? Шуларни сўраяпман. Хафа бўлиш-бўлмасликнинг нима алоқаси бор?

Сурайёнинг хўрлиги келди:

– Бир оғиз ҳам индаганингиз йўқ эди-ку?

– Ий-э, индаб туришим керакми? Кадрлар бўлими кундалик ишини ўзи билиб қилавермайдими? Ана шуда! Одамлар хоҳлаган пайти келади, хоҳлаган пайти кетади, ҳисобга олинмайди, кун бўйи йўқ бўлиши ҳам мумкин, мен сўрамасам, ҳеч кимнинг иши йўқ. Ҳаммага ўзининг тинчлиги керак.

– Абдузафар ака, айб менда, – деди Сурайё кўзлари ёшга тўлиб. – Эртага эрталабдан ўтириб, ҳаммасини ёзиб бораман. Кечиринг.

– Ҳозир! – деди Абдузафар ака кескин оҳангда. – Ҳозир профсоюз Сожидани ол-да, хонама-хона текшириб чиқ: ким қаерда, нима иш қиляпти. Ярим соатдан кейин ҳисобот, мана, столимда турсин. Меҳнат интизомига умуман қарамай қўйдинлар. Қаттиқ чора кўрмасам бўлмайди шекилли.

Сурайё кирганидан бери бирон марта ҳам аксирмади, бурнини бир-икки чимдилади, холос. Чиқиб кетаётиб, нимадир илинжда Абдузафар акага жавдираган эди. Абдузафар ака деразага қараб олди.

Абдузафар ака шу ўтирган жойида, индамай, ҳеч кимга ҳеч нарса демай ҳам бутун нашриётни ўз ҳукмига олганини жисман ҳис қилди. Ҳозир жамоа бир қалқиб тушади, у-бу иш билан чиққанлар шошилинич қайтади, ҳамма ўз жойини эгаллаб, ишга ёпишади, ҳангомалар босилади, ҳатто Аъламнинг бугун келмай, ижарасига кўмир ташиб ётгани ҳақида гап-сўзлар ҳам ўчиб, долон ҳувиллайди-да, машинкаларнинг читир-читир, шитир-шитирлаб тошиб чиқаётган товушигина қолади. Сурайё билан миқтилигидан боши орқага кетиб, оғзи доим ярим очик юрадиган Сожида Абдузафар аканинг иродасини хонама-хона бир-бир ўтказиб бораверади.

Бу маромни бир куч – Абдузафар аканинг ўзи буза олади, Абдузафар аканинг маромини эса қизил телефон кўтичаси. Жиринг этса, олам гулистон! Ё урди худо!

Тушлиқдан биронта одам кечикмади. Аксинча, лағмони ё сомсасини йигирма дақиқа ё ярим соат олдин еб олиб, кейин кўча ёқасидаги йўлка бўйлаб ҳар кунги сайру суҳбатини қанда қилмайдиганлар ҳам эртароқ қайтди. Аксарият хоналарнинг эшиги очик, Аъламини, тўғрироғи, Аълам келса, нима бўлишини кутиб ҳамманинг қулоғи динг. Тинч, ҳаёт бир маромда кечадиган ишхоналарда одамларнинг кўнгли доим янги гапга, ҳатто ёмонликка бўлса-да, нимадир ўзгаришга ташна туради. Аълам келса ҳам бу долонда фавқулдда бир томоша қўйиладигандек, ҳамма унга алланечик босик интизор эди.

Мана, Аълам ҳам кириб келди. Лекин ҳаммишагидек пўримгина, тартибли кийинган, сира кўмир ташиганга ўхшамайди. Гўё тушгача ҳам шу ерда ишлаб, кейин тушликка борган, овқатланиб, яхшилаб дам олиб, яна кўнгилхотиржам ишга келган, гўё ҳеч гап ўтмаган, гўё ҳеч нарсадан хабари йўқ. Доимгидек бошини силкиб салом бериб кўяди. Яна индамай бошини қимирлатади, сўрашгани шу. Худойим одамни ҳам яратган-да лекин! Балки кавуши тўғриланаётганидан ростдан ҳам ғофилдир. Бу ёқда Сурайёнинг Сожида билан тентаги чиқиб ётибди. Ахир, бир жойда ишлаб, бирга қаймоқлашиб ўтирадиган одамларни қачон ишга келдингу ҳозир нима қиляпсан, деб саволга тутиб чиқишнинг ўзи бўладими?

– Аълам!

Сурайё чинқириб юборганини ўзи билмай қолди. Унга Сожида ҳам жўр бўлиб дўриллади, лекин унинг товуши вазмин, ўз қадрини биладиган писандалди эди:

– Камолов! Бу ёққа киринг!

Аълам кадрлар бўлимнинг эшиги олдида таққа тўхтади, у албатта Турдиалининг долонда бетоқат қараб туришини ё Вазиранинг чопиб келишини кутган, лекин ўзининг Сурайё билан Сожида иккаласига ҳам бирдан керак бўлиб қолишини ўйламаган, бунинг унча хосияти ҳам йўқ эди.

– Салом бердик, гўзал хонимлар! Касаба бекаси,

штатлар маликаси, яхшимисизлар? – деди у шўхчан оҳангда.

Сурайё «Ҳм» деб бошини силкидию Сожидага қаради, Сожиданинг оғзи ярим очилиб, кўзлари шифтга бир боқди, кейин иккаласи ҳам баравар Аъламга юз бурди. Ҳа, ҳеч ҳам ҳазилнинг вақти эмас эди.

– Қаерда юрибсиз? – деб сачради Сурайё.

Сурайёнинг алами тагида эркаликнинг ҳам аччиқчаси бор эди, Сожида унга елкаси билан бурилиб қараб қўйди.

– Сизни деб ҳамма ёқни остин-устин қилиб юбордик-ку. Эрталаб келиб айтиб, кейин бориб қилавермайсизми ишингизни?

Нимага келмагани, нима қилгани – ҳаммаси буларга маълум, Турдиали айтмай қўймаган, энди Аълам нима ҳам десин?

– Сурайё, менинг ишим зарил. Асосий гапни айтилик, – деди Сожида. – Хўш, укам, ҳаммаёқ текшир-текшир, меҳнат интизомини назорат қилиб чиқдик. Фақат сиз йўқ экансиз. Битта тушунтириш хати ёзасиз. Нимага ярим кун ишга келмадингиз, сабаби узрлими, узрсизми – кўрсатинг.

– Кўмир ташиш узрга кирадим, узрсизгами? – деб сўради Аълам.

– Мен сизнинг ҳазилкашингиз эмасман, – деди Сожида. – Э-э, нима бўлган бўлса, шуни ёзинг. Ўзингизни гўлликка солманг. Ўн беш дақиқа узрсиз кечиккан одамни бўшатишга ҳаққимиз бор. Тушундингизми?

Аълам анграйди, унинг жим туришини Сожида ўзича тушуниб, гапини унга ёздирадиган аризага тўғрилади, Сурайёнинг қора кўзлари мунгли чақнади, у бир Сожидага, бир Аъламга қараб, бир нарса демоқчи бўлди, аммо Сожида гал бермади.

– Ижарада яшайман, ўз уйим йўқ, газ йўқ, ўтин йўқ, тез-тез касал бўламан, шунинг учун кўмир туширган эдим, шуни ташийман деб кечикиб қолдим. Бу ерда қаровчим йўқ, моддий аҳволим жуда оғир, деб сал ўзингиздан ҳам қўшинг-да. Сизлар шоир-ку, ўқиган одамнинг сал раҳми келадиган бўлсин... Оилавий аҳволимни, шароитим қийинлигини инобатга олиб, гуноҳимдан ўтишингизни сўрайман ва ўзим ҳам ўз навбатида бу хатони такрорламасликка сўз бераман, деб ўз қўлингизни қўйинг.

– Ростданми? – деди Аълам ажабланиб. – Кўмир ташидим деб ёзаманми?

– Ҳа, – деди Сожида. – Кўмир ташигандан кейин кўмир ташидим деб ёзади-да.

Сурайё Аъламга бир қараб олди, унинг нигоҳини тута олмагач, Сожидага ўгирилди.

Аълам жилмайган эди, пешонаси тиришиб кетди.

– Маҳаллани булғаб ётмасин, ўзим жойлаб қўяман деб.... Энди шуни ёзиб юрмай. Бошқа йўли йўқми?

– Вой, қизиқ экансиз-ку, Камолов? Кўмирни сизга мен ташиштирадимми ё менинг уйимга ташидингизми? – Сожида бурнини кўтариб гапирса, худди орқага ағнаб кетаётгандек кўринар эди.

Сурайё уларни мурасага чорлади:

– Касал эдим деб ёза қолсин.

– Гапини қаранг, кўмир ташийсизми, тезакми, вақтида келинг-да ишга, кейин гапиринг.

Сурайё Аъламнинг қўлига туртди.

– Аъламжон! Сиз келгунча Сожида опа иккаламиз биттадан Аълам туғиб ўтирибмиз. Нима бўлди ўзи, деб бундай сўранг!

– Ё тавба! Турдиали айтиб келгани борса, кўмир ташиётган экан-сиз-ку! Яна нимага тонасиз?

– Мен.... тоняпти деганингиз нимаси? Кўмир ташиш бошқа, кўмир ташигани учун раҳм шафқат тилаш бошқа.

– Вой! – Сожиданинг боши яна орқага кетиб, кўзи шифтга қадалди, ўша ёқдан яна Аъламга қайтди. – Мен нотўғри гапирдимми? Қайтанга сизга яхшилиқ қилай деб, ўргатиб ўтирибман-ку. Мана, Сурайё айтсин. Сурайё, бунга айтинг.

Аълам Сурайёга маънисиз қаради.

– Аъламжон! Гапга қулоқ солинг, – деди Сурайё, лекин энди нима гап айтишни билмади.

– Маъқул, – деди Аълам. – Икковларинга битта тушунтириш хати етар, а?

Сожида ён бериб тўрсайди, «Бунинг гапига ишонаверайми?», деган маънода Сурайёга қаради, Сурайёнинг ранги ўчди.

– Аъламжон!

Аълам бурилиб чиқиб кетди.

– Қўрс! – деди Сурайё.

Унинг бу гапи Аъламга эмас, Сожиданинг эшитишига қаратилган эди.

– Сиз оғзидан ушланг, ўзи ёзаман, дедими – бўлди, – деди Сожида жонланиб – Тавба! Қизларни ҳам худо уриб кетганми? Ёз бўйи бир саккизтаси шунинг олдига қатнади-я! Туппа-тузук, андазаси келишган, ўрта қўлдай, эрга тегса бир рўзгорни обод қиладиган қизлар-а, шунинг нимасига учадилар? Одамлик сиёҳи йўқ-ку.

– Анув... ёшларнинг ёзганларини чиқаришди-ку, – деди Сурайё. – Шунга Аълам чиқарди-да. Уша қизлар шеър олиб келар эди.

Сожида бир гапни бошласа то уни тугатмагунча бошқа гап, айниқса бировнинг гапи қулоғига кирмас эди.

– Бу денг, одаммисан деб қоғоздан бошини кўтармайди. Қиз бечоралар эса қаторлашиб унга термилиб ўтиради! Мундай қилиб бир қараса борми, ҳалиги қизгиналар ўтирган жойидан ирғиб туради. Вой, уларнинг жонини олиб қўйганини! Ёмон кўраман шунақа мирқуруқларни! Уша шўрликлар ҳам бунинг кимлигини билиб қолдилар шекилли, қадамларини узиб кетишди.

– Китоб, ҳа, баёзлари чиқди-ку, бўлди, нима қилади келиб, – деди Сурайё.

– Эй-й, яхши йигит бўлса, қизлар кейин ҳам келаверади. Ҳозирги замоннинг қизлари ёмон, уйи йўқ, жойи йўқни ўзининг уйига олиб бориб, новча қиладими? Э-э, бўпти, ёзганини олинг, яна бир баҳона топмасидан. Кейин гаплашамиз. Ишим кўп.

Хонанинг икки деразаси ҳам ичкари ҳовлига қарагани учун бўёқ хиди ҳам ёпиқ ойналардан ёруғлик билан бирга сизиб кирадигандек туюлар эди.

Турдиали Аъламни кўриши билан қапчиб турди.

– Келинг-да-э!

– Вас спрашивал Карим Сагдуллаевич. Про какого-то бияза, – деди Ирина.

– Чево? – деб тажанг бўлди Аълам.

– Баёз, баёз, – деб гапга қўшилди Хосият. – Сизга бир нималар ёзиб берган экан, шунга қилганми, йўқми, деб сўрадилар.

– Чего он бияз, бияз? – деб ажабланди Ирина. – Мог бы сказать баяз.

– Э-э, мени ҳам чақирди, – деди Турдиали. – Ў-тирозларимни қилганми йўқми, солиштириб берасиз дейди. Абдузафар акам вазифа топширганлар, деб кутулдим.

Аълам ўтирган жойида қўл силтаб қўя қолди. Кейин тортмасидан бир тахлам тоза қоғоз олди, авторучкасини очиб, учини артиди-да, қоғоз ёнига қўйди. Сигарет қутчасидан биттасини олди-да, қўлида эзгилаганча, Хосиятга қаради. Хосият у билан мулоқим кўз уриштирди. Ирина кўзини билинар билинмас пирпиратиб қўйди, «Ладно, курите» дегандек.

Турдиали Аъламнинг шу ерда чекиш ё чекмаслиги жуда жиддий масаладек, диққат билан тикилиб тураверди.

Учинчи қаватнинг деразасидан кўринаётган осмон маънисиз кенг эди.

– Дўстим, кириб чиқдингизми?

– Йўқ. Кириб, нима дейман? Кўмир туширганимни айтгансиз.

– Энди, дўстим, бошқа нима дейишим керак эди? Ўзингиз тўғриси айтиверинг, дедингиз-ку.

– Йўқ, тўғри, фақат менга айтишга гап қолмабди-да.

Шу вақти эшикни ғирт очиб, Умаров бўғриқиб кирди.

– Аҳ-ҳа, бу қаторлар қаёқдан? Қовоғи солиқ бу булут, майсага дўқ урар бу булут! Нега булутнинг қовоғи солиқ?

Аълам ўтирган жойида Умаровга бурилиб қаради.

– Нима? Қовоғини кўтариб қўйишим керак эдимми? Умаров бўғилиб кетди.

– Мен кўрган қўлзмада йўқ эди-ку, ахир! Ким рухсат берди? Булут ҳам майсага дўқ урадимми? Нега бу шеърни тикқансиз?

Аълам Умаровга қараб индамай ўтираверди. Умаровнинг фиғони кўтарилди:

– Сиз қанақа... бу нима ҳурматсизлик?! Вазифаси катта одам олдингизга келганда турунг ўрнингиздан!

– Турмасам, қулоғим эшитмайдими?

Умаровнинг тили тутилиб қолди, қўлларини икки ёнига кериб, бошқаларга бақрайди. Турдиали столидаги қўлзмага боши билан ётиб олди ҳисоб, Ирина бир Умаровга, бир Аъламга чўчинқираб кўз ташлади, Хосият тортмасидан нимадир излашга тушди.

– Мен буни шундай қўйиб қўймайман, – деди ниҳоят Умаров елкаси билан нафас олиб.

– Қўйманг, об-ҳаво бюросига арз қилинг, – деди Аълам бефарқ овозда. – Ёғдириб юборинг шу булутни.

Умаров яна гувлаб кетди:

– Нима?

– Ҳей, ҳей, дўстим! – деди Турдиали.

Шу вақти эшик яна очилди-да, Вазира бошини суқди:

– Аълам ака! Тез! Чақиряптилар. Нимага имиллайсиз? Чопинг!

Бир бошландими, тамом, уланиб кетаверади. Энди буларнинг Абдузафар акаси бурув солади. «Меҳнат жабҳасида жавлон урдингизми? Ҳашарга

чақирмабсиз-да, а? Лекин Стаханов бир сменада ўттиз тўртта норма бажарган, сиз икки тонна кўмирни ярим кун ташибсиз», дейди. Аввал яна нима балолар деб эзмаланади, кинояни бопладим деб ўйлайди-да, кейин мулойимгина ҳамла қилади. Ҳамлани ҳақиқатан боплайди, парёстикдек босиб бўғади.

Лекин бу сафар Абдузафар аканинг ўзи бўғилиб ўтирган экан. Шалвираб, гастиги бўшатилган, юзлари солиниб, икки ёноғи жоноқи олмадек оқи оққа, қизили қизилга ажралиб турган эди. Аълам салом берди, саломини ўзи эшитди, Абдузафар ака жим алик олди-да, кўзойнагини ечиб, мижжаларини сиқди. Кейини олдидаги телефонга ияк қоқди-да, бўшашган товuşда:

– Гулимоҳ Юлдузовна... – деди.

Аъламнинг юраги тушиб кетди. Боядан бери, Сожидани силтаб ташлаб, Умаровга санчиб олганида ҳам, ҳозир бу ерга Абдузафар акани яниб кираётганида ҳам Гулимоҳ опасига орқа қилганини, анчадан бери унга суяниб келаётганини ва ҳозир энди бирдан ёлғизланиб қолганини англади. Ногаҳонда-я?! Телефондан хабар қилибдилар-да. Шўрлик, «Олдинда ҳали ҳаёт бор», деб юрар эди-я!

Абдузафар аканинг бир оз ҳурмат аралаш чўчинқираб қараб тургани ҳам ҳамдардлик билдираётгандек туюлди.

Абдузафар эса Аъламнинг рангидан қон қочганига ўзича таскин берди:

– Кўнгилини кўтаринг. Балки топшириқлари бордир.

– А? Топшириқлари? – Аълам бошқа гапиролмади.

Гулимоҳ опа! Унинг кўкрагида алламбало шодиёналар бўлиб кетди. Ҳе, асабларнинг ҳам падарига лаънат!

Абдузафар ака кўзойнагини қайта тақиб, телефонни Аъламга томон сурди:

– Шу ерда гаплашаверинг. Хоналарингда ҳар ким бор.

Аълам рақам териш баробарида ўзини анча босиб олди.

Опанинг овози деразадан кўриниб турган осмон қаърида кумушдек оҳиста садо бериб келди.

– Қандайсиз? Ёзьяпсизми ё олишиб юрибсизми?

– Раҳмат, опа! Раҳмат!

Аълам ҳозирги қувончи учун раҳмат айтаётган, унинг қувонганидан Абдузафар аканинг ҳам юзи ёришиб кетган эди.

– Ишлар қандай? Нима ёрдам керак?

– Раҳмат! – деди яна Аълам. – Ҳеч нарса керак эмас.

Абдузафар ака Аъламнинг ҳар бир гапига бош ирғаб турарди: жуда яхши, раҳбарият билан ҳа-а ана шундай гаплашиш керак!

– Ёзда жуда яхши ишлаб бердингиз, қандай тақдирласам деб юрган эдим. Ўйлаб-ўйлаб, битта совға топдим.

– Совға?

– Ҳа, – деди Гулимоҳ Юлдузовна қиз боладай эркаланиб. – Бу йигит учун энг яхши совға – обуна, дедим. Қандай? Тўғри топибманми?

– Албатта! – деди Аълам ҳам очилиб. – Бунақа совғани бермасангиз, тортиб ҳам оламан. Кимнинг томлиги?

Абдузафар кўлини силкиб, бошини чайқаб қолди. Аълам эътибор қилмади.

– Томлик эмас, «Литературная газета».

– Э-э, бу доим киоскларда бор, – деб тушунтириб кетди Аълам. – Таниш киоскчи менга олиб ҳам қўяди.

– Вой, шунақами?

– Ҳа, ҳозир жуда бемалол.

– Мен буни дефицит деб юрар эканман. Сизга бир сюрприз бўлсин деган эдим-да.

Аълам Гулимоҳ Юлдузовнанинг бирдан кўнгли чўкканини сезди, лекин энди тузатишнинг иложи йўқ, ҳақиқатан ҳам «Литературная газета» киоскларнинг ойнасида кун бўйи осиглиқ туради, битта-иккита мақоласи учун фалон пулга обуна бўлиш ҳайф эди.

– Гулимоҳ опа, қани эди менга «Иностранная литература» бўлса.

– «Иностранная литература?» – Опанинг овози узоққа кетиб қолди.

– Менга орзу-да бу. Даҳшат бўларди лекин!

Абдузафар ака яна кўл силкиб, ўрнидан туриб кетди. Аъламга қараб бошини чайқади, унсиз алланималар деди.

– Бу журнал бизда ҳам қийин масала, – деди Гулимоҳ опа ўйчан оҳангда. – Мен бўлимга зўрға ундирганман. Яна битта топишим жуда оғир бўлса керак.

– Марказкомда-я? Унда, опа, қўяверинг, – деди Аълам.

Абдузафар ака кўкрагига уриб, ўзига ишора қилди, Аълам унга бир қараб қўйди-да, тушунмаганга олди.

– Йўқ, умидни узмайлик, – деди Гулимоҳ опа. – Ҳаракат қиламан. Бўлиб қолар.

– Сиз ҳаракат қилсангиз – бўлади, опа! – деди Аълам ишонч билан.

– Менга-чи, бирон соатлардан кейин телефон қилинг. Топсам, келиб пулини тўлаб кетасиз.

– И-я, Марказком бир ёш ижодкор учун йигирма тўрт сўм садақа қилолмайдимми?

– Ижод қилманг, – деди Гулимоҳ опа. – Нима, шунча ҳам пулингиз йўқми?

– Топаман, опа. Ҳазиллашдим.

Аълам хонага кирар-кирмас чўнтагини намоишга кавлади.

– Турдиали, хўш, бўлса, жўра, ўн бешни биз томонга сафарбар қилсангиз. Ўзимизда ўн бор экан.

– Топамиз. – деди Турдиали енгил тортиб – Кўмирнинг қорасини ювар эканмиз-да. Хайрият, юмшабдилар-да?

– Эй... обуна экан. «Иностранная литература» ундирдим.

Турдиали ишонмади:

– Абдузафар акам-а? Шунга шунчамиди?

– Гулимоҳ опа излаттирган экан. «Литературная газета»га обуна қилдирай деб. Мен керак эмас, киоскларда очиқ сотилади, менга «Иностранная литература» топиб беринг дедим.

Аъламнинг гапи баробарида Турдиали ҳайратланиб ўрнидан туриб кетди.

– Во-о! Гулимоҳ Юлдузовна опамнинг ўзларими? Секин айтасизми, дўстим! Нима дедилар?

– Нимани? – деб тушунмади Аълам.

– Анави... «Дружба народов» эдимми...

– «Дружба»ни бошимга ураманими? «Иностранка»! Бориб пулини тўлаш керак.

– Воҳ! Лекин дўстим, бекор қилибсиз. Бекор! «Мухбир»га демайдиларми, қуллуқ қилиб олавериб керак эди. Эслаганларининг ўзи ҳар қандай мукофотдан юқори-ку. Бу ёқдагилар жинни-эй! Нималар қиламиз деб ётишибди-я! Товуқмиялар! Сиз ўтириб туринг. Пулни ўйламанг, топамиз. Мен жараённи тўхтатиб келай. Бу ёғи энди зўр бўлади.

– Қанақа жараён? – деди Аълам.

Турдиали қатъиятли тус билан эшикка йўл олди. Ирина унга қайрон бўлиб қаради, Хосият ой-куни яқинлашиб қолган келинларга хос маъюс, раҳмли жил-майиб қўйди.

Бир хил вақтлари юқорининг ҳам ишларини тушунмай қоласан. Масъул жойларга шунақалар кўтарилиб кетган! Э тавба! Журналга обуна-я! Фаҳмингдан ўргилдим. Юрган бир дарбадарга. Оч қоринга сассиқ саримсоқ! Талант эмиш. Бу ҳам дудама тиғдек бир нарсда-да, қанча ўткир бўлса, шунча ўзининг кесади, солиниб турадиган қини бўлмагандан кейин. А шуни, мана, бари бир телефон қилар экансан, «Абдузафар Абдусафарович, сизда бир бола ишлайди, Камолов Аълам деган, шуни назоратга олиб қўйинг. Ҳозир биласиз-ку партиямизнинг ёш кадрларга эътиборини», де, бўлди! Ақлли одам, ўзи тушуниб олади. Уйга навбатга тиркамайманми, партияга номзодликка илинтирмайманми, булбулнинг қанотидек бўлса ҳам тўпламчасини режага киритмайманми? Ана ўсдириш, мана эътибор! Обунанг чикора! Журналингдан бошпанасиз йигит ўзига қапа қуриб олса экан. Шунга у ёқдан аzza-баzza телефон, бу ёқда бунисининг ирғишлашини! Пастдагиларни аҳмоқ деб ўйлайди-эй булар!

Энди ўйлайсан-да одам, шу, худонинг туравергани ҳам яхши эдимми деб. Йўқ, майли, ўртадаги попу муллаларни йўқотишимиз тўғридир, лекин худонинг ўзининг унча зарари йўқ эди шекилли. Бизларники, расмсизининг. Сен кўрмайсан, лекин у сени кўриб туради, ундан ҳеч бир нарсани яшира олмайсан, кўп органларнинг иши керак ҳам бўлмас эди-да лекин. Роса ойлик пуллар тежалар эди-да. Бу рафиқа ўртоқлар ҳам тепага чиқиб кетмас, ҳар қалай, жойини билиб, уйда боласини боқиб ўтирар эдимми? Энди, буни қаранг, кўкрагим чўзилади, кўринишим бузилади деб, туққанини ўзи эмизмаса, «малютка»ми, «малиш»ми деган нарсда билан боқса! Ўзинг нимани эмиб катта бўлдинг, дейдиган одам йўқ. Индамасанг, эркакларнинг ўзи ҳам туғсин, дейди булар! Катта-катта мансабларга чиқиб олганлар, ТНО «Волга»ларни миниб юрадилар, ҳукумат телефонларидан қанақа ичкийим кийишни маслаҳат қиладилар. Давлат ишлари туриб, бир ёш болага журнал топиб бериш учун югуриб юрадиларми-эй! Бу ёқда эса Абдузафардек юккашлар йигирма йилдан бери бир нашриётда қолиб кетган. Майли, гуллатиб ўтирибди, етказган кунига шукр, лекин кўтарилиш ҳам керакми? Оғу ичганни ичи билади, дейдилар, шунча

вақт бир жойда ўтиришнинг ўзи бўладими? Дардингни кимга айтишни билмайсан. Худойим бўлганда, тепадан кўриб туриб, ҳаммасини жой-жойига қўйиб қўйган бўлар эдимми...

Абдузафар ака ана шундай астойдил ўйлагани сайин худонинг керак эканини туяр, уни қайтаришса, аввало ўзи ёрдам олишига ишонар, шунинг учун кўнгли муҳтож пайтлари қулайини топиши билан орқадаги хосхонасига ўтиб, диний калима ё оятларни билмасда, оғзига келган гаплар билан тавба қилар, такрор-такрор «астахфируллоҳ» деб гуноҳларини енгиллатиб ўтирар эди. Ростдан ҳам, агар тепадан танлаш ихтиёрий, ким хоҳласа, ишонсин, хоҳламаган – ўзи билади, деган кўрсатма тушганда эди, Абдузафар ака биринчилар қатори худого ишониб, ўзини унинг ихтиёрига топширган бўлур эди.

Мана, ҳеч гап йўқ экан, битта хотиннинг ўйсиз телефонидан шунча безовталиқ. Раҳбар нотинч бўлгандан кейин, жамоанинг ҳам пайтавасига қурт тушади. Шоҳига урсанг, туёғи зирқирайди, дегани шу-да. Ҳа, майли, ўзига шукр, бу бошга нималар тушмаган, ҳали нималарни кўрмайди ҳам, ношукр бўлиш керак эмас.

Абдузафар ака хосхонасига ўтишга чоғланиб, шкафнинг эшигига қўл узатган пайти қабулхона томондаги эшик шахт билан очилиб, гавдаси чорпахил Умаров енгил парвоз қилиб кирди.

– Абдузафар ака! Сиздан ишни, йўқ, яшашни ўрганишимиз керак-да.

Абдузафар ака қўлини тутқичдан олмай:

– Нима яшай олмай қолдингизми? – деб хушламаганини билдирди.

Аммо Умаров хаёлчан, бечорасиниброқ турган экан, Абдузафар аканинг кайфиятини пайқамасди.

– Э-э, бизларники яшаш эмас, қуюн ичида учиб юриш. Ҳа. Мисоли бир хасмиз, ихтиёримиз йўқ, ўзимизга берса ҳам нима қилишни билмаймиз.

Йўқ, фаросатни ҳам билмайди булар! Чиқ, демаса, ўтираверади, ўзича билиб чиқиб кетмайди.

– Нимани берса, нима қиласиз?

– Ихтиёрни-да. Ўзи хасга ихтиёр нимага керак?

Ҳе тўнка! Шулардан анави Аълам минг марта яхши. Ўзини узоқ тутди. Такаллуфдан узоқ бўлса ҳам, ўрнини билади.

– Карим, сизга бир гап бўлдимми? Гапларингиз чистон. Хас? Шу гавда билан, а?

– Хай, гавда деса, йўғонроқ, лекин бари бир хасда. Вазнимиз йўқ, у ёққа айлангириб учирса – у ёққа, бу ёққа учирса – бу ёққа кетиб боряпмиз! Сиз, мана, ерда маҳкам турасиз, нима иш бўлса, аввал орқа олдини ўйлаб кейин қўл урасиз. Бизлар ишни ғаррашарра қиламиз деб, чатоғини чиқариб қўямиз-да, кейин тўғрилашга эсимиз кетади. Сиз бўлсангиз шошмайсиз, чуқур қарайсиз, масаланинг тубини кўриб турасиз...

– Оббо, отангиз темирчими, бунча узиб-улайсиз?

– А? – Умаров бир довдиради-ю, аммо гапини бермади. – Ҳа, мана, бугунги, Камолов масаласини олайлик. Гап фақат битта тушунтириш хатига тақалиб қолган, бу ҳам бўлай-бўлай деб турган эди.

Абдузафар ака унча илғамасди.

– Тушунтириш хати? Нимага керак экан?

– Ўз қўли билан ёзса ўтади-да. Кейин хоҳлаган жойига бориб дод солаверсин. Суд ҳам бизнинг фойдамизга ҳал қилади.

Абдузафар ака сергакланди.

– Ҳм... Бир камимиз шу эди. Нима қиялпсизлар ўзи?

Умаров чуқур нафас олиб, кейин тушунтириш берди.

– Қилаётган эдик, ҳа, қилаётган эдик. Тўхтатиб қолдим! Шуни айтяпман-да, Абдузафар Абдусафарович, сиздан ўрганишимиз керак деб! Сурайё билан Сожидани чақириб, оператив мажлис ўтказган, топшириғингизни михлаган эдим. Боланинг ўзи ҳам ёзишга кўнган экан. Турдиали, барака топсин, айна вақти кириб, ўртоқ Ислombeкова опа айтганларини айтиб қолди. Ўзим ҳам ўйлаб юрар эдим, бу бола бунча беписанд бурқситаверади деб. Олдингизда ҳам бемалол, сиз ҳам индамайсиз. Юқорига тегиш жойи бор экан-да. Ҳа, майли энди, омадини берсин, ёшлар ўсиши керак, бизлар қарши эмас. Ўзимиздан чиққани яхши-да.

– Нима, Ислombeкова Турдиалининг ўзига бир нарса дептими? – деб ўсмоқчилади Абдузафар ака. – Нима деган экан?

Умаров елкасини ичига тортди.

– Йўғ-э, унга демаган... сизга шекилли. Турдиалидан аниғини сўрамабман.

– Аниғини билмасангиз, нимани тўхтатдингиз?

– Шу... аниғи... ўртоқ Ислombeкова опанинг гаплари аниқ деб ўйладим...

– Ҳўп, нима экан ўша аниқ?

– Шу... ҳалиги... опанинг назари тушганини... мукофотга журнал дептилар-ку. Шунга Турдиали...

– Абзузафар акамнинг топшириғи бекор дедими?

Умаров мўлтираб қаради.

– Йўқ, унақа демади, ўртоқ Ислombeкова опанинг айтганларини айтди.

– Менга қаранг, оғайни, сизга ким ўзи директор? Турдиалими?

Умаров кўрқиб кетди:

– Йўғ-э, Абдузафар Абзусафарович, нима деяпсиз, сиз директор. Сиз!

– Унда нимага айтганимни қилмадингиз? А?

– Мен... мен... ўртоқ Ислombeкова опа кўллаб турган кадрни жазоласак, хижолатчилик бўладими деб...

– А, қани ҳалиги саноклар, ахир? Кўзёш, совуқ кишлар деб турган эдингиз-ку?

– Энди... Марказкомнинг фикрига қарши бориб қолмайлик деб...

Абдузафар аканинг чаккаси тиришди.

– Қачонги фикрга, Карим? Мен тушгача столим устида бўлсин, деган эдим. Опангиз эса, соатга бир қаранг, еттита кам уч, йигирма дақиқа олдин телефон қилди. Ё эрталаб келишда Чорсуда лўлиларга фол очдирган эдингизми, а?

Умаров девордаги соатга итоат билан қараб кўйди-ю, пастга тикилиб сўлиш олди.

– Кейин, намунача опа-опа? Сиздан бир ўн ёшлар кичкина шекилли?

– Ҳа, энди... йўл кўрсатиб турадилар, вазифалари катта. Лекин ёшликка ёшлар, тўғри.

Турдиалининг гапидан Сурайёнинг чеҳраси анча ёришди. «Жазолаш ҳам одамга юк-да. Умаровга айтиб яхши қилибсиз. Дарров ўзгаргандир? Сожида опамга ҳам бир оғиз шипшиб кўйинг. Аълам ҳам феълени келиб-келиб шунга кўрсатадими? Ҳўп, опажон, деса-ку, опам гулистон», деди. «Эй-й, – деб кўл силтади Турдиали. – Ким бўлибди Сожидалар? Гулимоҳ опам пуф деса-лар, учиб кетади, учиб!» Сурайё «Ким у опа?», деб сўради, Турдиали кўлини тепага бигиз қилди: «Гулимоҳ Юлдузовна! Во-о!» «Сожиди опам билсинлар. Жуда оташин лекин», деб яна тайинлади Сурайё.

Сожиди Турдиалини жуда тунд қаршилади. Турдиали шунинг учун бугун нечанчи кўришишлари бўлса-да, беихтиёр саломини янгилади.

– Ҳм? Валеюк. Келсинлар.

Ўртада бир зум иккаласининг ҳам кўнглига ботманган унсиз дод-муомала бўлиб ўтди.

– Ўзларнинг бўйинлари эгилмайди, – деди Сожида. – Ўргилдим! Кўмир ташишдан ор қилмайди, ташидим деб ёзишдан ор қилади! Қизиқ одамлар бор-эй! Ўзи кўмир ташиб юрибди, яна катта кетганига ўлайми.

– Шундай, шундай, Сожидахон опа, ёш-да ҳали, пўконидан ел ўтмаган. Сиз у билан тенг бўлиб юрманг энди, ўзим жойига солиб қўяман.

– Вой кўнглимининг кўчаси-эй. Мен ўзимга тенг кўрар эканманми? Шуни-я?

– Тенг кўрманг, сира тенг кўрманг, Сожидахон опа. Йў-ўқ, сиздек бўлгунча кўп қовун пишиғи бор. Сизнинг тажрибангиз катта, ҳаётни кўргансиз...

Турдиалининг даромад қилишига ўрганиб қолган Сожида дарров чимирилган эди, икки қошининг ўртаси бўртиб чиқди.

– Ҳм, гапга ўтинг. Нима деб юборди?

– Йў-ўқ, ўзим келдим. Мени биласиз-ку. Сув кўрмасам, этик ечмайман. – деди Турдиали гапига сирли тус бериб. – Мен Карим акамга ҳам айтдим. Унақа бўлса, тамом, ҳаммасини тўхтатамиз, дедилар. Сурайёхонга ҳам тушунтирдим. Сурайёхон сизнинг олдингизда ҳеч нарса эмас-у, бари бир, шунда ҳам, айтиб қўяй дедим-да. Бу ёғини энди ўзингиз силлиқлаб юборсангиз.

– Нима? – деб Сожида шундай қилса яхшироқ тушунадигандек икки белини ушлади. – Нимани силлиқлайман?

Турдиали кўрсатгич бармоғи билан шифтни нуқиб, товушини бир парда пасайтирди.

– Секин! Сожида опа, секин.

– Нимага секин экан? «Дом»да қиссахонлик қиялпманми? – деди Сожида. – Нимадан кўрқаман? Иш бу, давлатнинг талаби, мен шуни сўраяпман.

Турдиали Сожиданинг гапидан гўё кўрқиб кетгандек бўлди.

– Шундай, шундай, Сожида опа. Лекин шу давлатнинг юқорисидан телефон бўлиб қолди-да.

– Менга ҳеч ким ҳеч нарса дегани йўқ, – деди Сожида қатъий қилиб.

– Сизга эмас, – деб Турдиали ўтирган жойидан директор қабулхонаси томонга ишора қилди, – бу ёққа! Аъламни жазолаш эмас, мукофотлаш ҳақида гаплар бўляпти.

– Менда ҳам телефон бор, ўзимга айтишсин, кейин гаплашамиз, – деди Сожида. – Ҳозир бошимни қотирманг. Ким кимни мукофотласа – ихтиёри, мен ҳам ўз ишимни қиляпман. Тушунарлими?

Турдиали қартани очишга мажбур бўлди.

– Сожидахон опа, айтмаса кўймаяпсиз... Гулимоҳ Юлдузовна! Опамнинг ўзлари телефон қилдилар!

– Гулимоҳ Қундузовна? Ким у?

Турдиалининг ранги ўзгарди.

– Сиз нима? Тўғрилаб айтинг! Нима, билмайсизми?

– Вой, – деб ҳайрон бўлди Сожида. – Нимага ваҳима қиласиз? Билмагани билмайди-да. Ким? Гулихон Қундузов... ким, ким?

– Гулимоҳ Юлдузовна! – деб шивирлади Турдиали алами келиб.

– Билмайман, – шундай деб туриб, Сожиданинг бирдан аччиғи келди. – Билишни ҳам истамайман! Нима, бостириб ўтиб кетаверадимми? Бу ердагилар одам эмасми? Менинг кўрқадиган жойим йўқ. Ярим кун прогулми – тамом! Давлатнинг ишини талаб қиляпман, давлатнинг қонунларини эса ўзим чиқармаганман. Ўша Гулимоҳми, Гулихонми, у ҳам шу қонунлар билан ишлайди, ҳа. Мен сизга соясидан кўрқадиган Карим акангиз ё кўзини сузиб ўтирадиган Сурайё эмасман.

– Ий-э?

– Ҳа? Нима десам лаққа тушади, деб ўйлаган эдингизми? Бу сизга «Хўроз қу-қулади, товўқ қоқоғлади» деб, шуни ҳам иккига бўлиб ёзиб, қаторига бўлак-бўлак пул олиш эмас.

Турдиали анграйиб қолди.

– Ким пул олибди? Э-э, қанақа хўроз?

– Шунақа-да, – деди Сожида тўрсайиб. – Хўроз бўлмаса, бошқаси. Бултур икки минг уч юзу етмиш икки сўмни қуртдай санаб олдингиз-ку?

– Ҳа, олдим, – деди Турдиали. – Китобимга.

– Китобимга? – деб захарханда қилди Сожида.

– Шапалоқдай ҳам келмайди-ю, китоб эмиш. Тўрт қатори – бир бет. Одамларни алдаб пулини олиш. Бу ёқдагилар эса саксон сўм учун бир ой икки букилиб, кўзининг нуруни кеткизади. Булар «Тонг отди, кун чиқди», дейди, ҳар қатори пул туғиб турибди. Яна осмондан келадилар, опачаларини ўртага соладилар! – Сожида бошини орқага ташлади. – Э-э, чиқиб, ўша гўдайганга айтинг, юқорига чопавермай, пастга тушиб, эгилишни ҳам ўргансин. Бу ердагилар оёқнинг тагида ётгани йўқ. Давлатнинг қонуни олдида ҳамма бир.

Турдиали Сожиданинг тирсиллаган икки бети ўртасидан букиб келаётган кўшоғиз милтиқдек бурни, унинг устидан ўқдек қадалган кўзларига кўзи тушиб, галдираклаб қолди.

Умаров зийраклигини кўрсатаман деб кирган эди, лекин йўқ ердан ўзини ўзи тутиб берганини англаб, энди нима қилишга ҳайрон туриб қолди. Абдузафар ака қўлини орқага қилиб, кабинет ўртасига чиқди-да, Умаровга босим билан қаради. Умаров итоатнинг кўйма ҳайкали бўлиб қотди.

– Хўп, дейлик, ярим кун ишга келмади. Ижарасига кўмир келиб қолибди, шахсий иш, узрсиз сабаб, лекин шароитини тушуниб, кечириниш мумкин. Ана, Исломбекованинг айтганини ҳам олдик. Ўзи алоқаси йўқ, лекин,

хўп, майли энди. Лекин баёзни нима қиламиз? Жониворнинг тиражи қанча, олтмиш минг эдимми? Ҳалиги ҳисобингиздаги сиёсий хатоларни чўтга қоқсак, республика бўйича қанча тарқалган чиқади? Оққан кўзёш, совуқ кишлар, гўр устида митингми, нима эди? Хўш, нима қиламиз? Ё Исломбекова буни ҳам айтдимми? Ўзингизга сим қоққандир? Ёпиғлик қозон ёпиғлигича тураверсин, дедими? А?... Йў-ўқ, ўртоқ опангиз бундан беҳабар, билса борми, осади! Оёғимиздан!

Умаров аввал телефонга, кейин Абдузафар акага мўлтиради-да, бошини яна қуйи солди.

– Ана ўшанда кўрасиз тушунтириш хатини! Ўлигингизни Сурайё ё Сожидага орта олмайсиз, сиёсий хатоларни кўра-била туриб қандай ўтказганингизни тушунтири-иб ёзасиз! Ҳа, ўзгинангиз ёзасиз. Бетимга кулиб қарайди, айтганимни қилмайди эмиш. Эй, нимага бу гавдани кўтариб юрибсиз, битта болага гапингиз ўтмаса? Хасман, дейсиз. А раҳбар-ку сиз ҳам! Эшагингизни мен лойдан чиқариб берайми? Мен қайси бир ишга бўлай? Нашриётни юргизайми ё бир ёш боладан аламингизни олиб берайми?

Энди бу ёғига чидаб бериш керак. Абдузафар ака «мен»га ўтдимми, эзиб юборади. Кабинет ўртасида у ёқдан бу ёққа юриб, нутқ ирод қилади. Шу билан очилади, маддаси ёрилади, ичидагини тўқади, бир томони яхши, бу ҳам очилгиси, ёрилгиси келганидан, ҳар кимга ҳам бундай қилавермайди, ахир, бу ҳам Умаровни ўзига яқин олганидан.

– Гапиринг. Менинг гапим сизга гап бўлмай қолди шекилли. Буйсунгингиз келмаётганга ўхшайди. Бўшлик қиляпман-да, а? Мен биламан сизларни, пенсиямга кун санаб юрасизлар. – Абдузафар аканинг ўзига ўзининг раҳми келиб, ичдан эзилиб кетди. – Бошимга чиқиб олмоқчи бўласизлар. Қанақадир танками, пушками деган нарсаларни тумшуғимга тиқиб, санаб кўрасизлар, оқ қорнинг устида қора қарға деб. Мен ҳаммасини биламан, ҳа, биламан, лекин индамайман, чидайман. Чунки битта ўзимман. – Абдузафар аканинг кўкрагини сиқиб турган нимадир қўйиб юбориб, овози баландлашди. – Ҳа, шундай! Талант кўп, ҳозир ҳар дарахтни тепсанг, тўпиллаб талант тўкилади. Лекин директор тушмайди. Чунки талант юзта, директор битта. Директорликка талант эмас, – Абдузафар ака қўлини учлик мушт қилиб, ўз бошига ишора қилди, – калла керак мана бундай! Бу сизга Шохидга ўхшаб, Переделкинода олдида бир яшчик ароқни қў-йиб олиб, ўзи бормаган тайга тўғрисида «Тайшет, Уренгой, БАМ, БАМ» деб дoston ёзиш эмас, ҳар кунги оғир иш, қора меҳнат бу!

Умаровнинг вужуди қулоққа айланди, бу таънадашномлар фақат унинг ўзига эмас, балки кабинетга киришга ҳадди сиғмай, ташқарида интизор қараб турган мустар ҳамкасабаларга айтилаётган, Умаров эса улар ишониб киритган ваколатли одам, биронта ҳам сўзни тушириб қолдирмай, оқизмай-томизмай эгаларига етказиши керак эди. Айбни ҳам Умаров қилгани йўқ, бутун гуноҳ жамоада, Умаров эса ҳамма учун мардларча бўйинини эгиб ўтирар эди.

– А ўпкани босинглар. Ҳали партия пенсияга жавоб берадимми, йўқми? Абдузафар акангиздек директор кўчада ётмаса керак. Кейин, келадиган одам сизлар би-

лан ишлар эканмикан, шуни ўйлаб кўрасизларми ҳеч? Янги директорнинг командаси ҳам янги бўлмайдими?

Умаровнинг юраги орқага тортиб, ваҳима ичида қўлларини тўлғашидан Абдузафар аканинг ўзи таъсирланди. Пенсияга узатилиб, ўрнига бошқа одам тайин бўлиши хаёлига келиб, ичи шувиллаб кетди. Йигирма бир йиллик умри шу ерда ўтди, ахир. Икки йил директор ўринбосари, ўн тўққиз йил директор. Бу ердаги ҳамма нарса ўзиники. Анави пўлат сейф, устига кўк мовут сирилган стол Мирраҳмат акадан қолган, лекин булар ҳам ўзиники бўлиб кетган. Фақат нарсалар эмас, одамлар ҳам. Эскилардан ким бор? Тўра Қурдош, Мелибой, Марҳамат, қоровул Султон, Болқоной Бегимқулова, хўп, йигирматача чиқар, ошиқроқдир, қолганларининг ҳаммасини Абдузафар аканинг ўзи ишга олган, олдиндан ишлаб келганларини ҳам шундай қолдирмаган, ё амалини, ё тоифасини оширган.

– Албатта, партия номуносиб одамни қўймайди. Ўртоқлар кимни қўйишда ўзимдан маслаҳат оладилар. Лекин яна битта Абдузафар топилармикан? Келади-ган одамнинг ўрнига бир ўзингизни қўйиб кўринг. Бош муҳаррир ўринбосари кирса, ҳўкизникидай гавдаси билан. Кўз ёш қилса, бир ёш бола гапимга кирмади, тошингни тер, деди, энди ўзингиз калла-поча қилиб беринг, деса? Тур-э, йўқол, а, сен ўзи кимсан, маҳаллада самоварчимисан ё бош муҳаррир ўринбосарими, демайсизми? Тўғрими? Ана, шунақа, пайти, Каримжон, Абдузафар акангизнинг қадри ўтади, лекин кеч бўлади. Ҳозир эса билмайсизлар. Ҳозир Абдузафар акангиз ким? Сизларга бир хизматкордек гап. Сизлар учун эртаю кеч ўпкаси оғзига тикилиб югуради, телефон олдида жонини ҳовучлаб ўтиради.

Турдиали Сожиданинг олдидан чиқиб, Умаровнинг эшигини тортиб кўрди, ёпиқ экан, тўхтамай кадрлар бўлимига кириб келди. Сурайё қўлида чинни чойнак, бир нималарни хиргойи қилиб, тоқчадаги гулларга сув қуяётган эди. Бошқа маҳаллари «Гулларга сув берар гул, гулдан уялар гуллар» дея гапини бир хил ҳазилдан бошлайдиган Турдиали бу гал жуда куйиб кетаётганини баён қилди.

– Совуқ чой йўқми, а? Ҳозир ичимга гургут чақса, пов этиб ёниб кетаман лекин! И-и, тўкманг, беринг менга.

– Тинчликми? Намунча?

Турдиали чойнакни олиб, бир кўзи Сурайёда, жўмрақдан ютоққан бўлиб кўтарди. Сурайё унинг гапини эшитишга ҳозирланди.

– Эй, нашриётимиз кимнинг қўлида ўзи? Битта хотин ҳаммани ўтирғизиб-турғизса, қандай кунга қолдик?

– Нима бўлди ўзи, Турдиали ака? Сожида опамми?

– Э-э, опа деманг шуни. Опалиги йўқ унинг. Гийбатчи! Йўқ, мен уни гапирмайман. Оғзимни оғритиб нима қилдим. Гапиришга арзиса экан. Агар ҳаёт шу Сожидалар тарафида бўлса, ҳаётдан ҳам норозиман. Мен Абдузафар акамга ҳам шу гапни айтаман.

– Турдиали ака, айтинг энди, нима, уришиб қолдингизми?

Турдиали чойнакни Сурайёга узатди.

– Э-э, шу хотин билан уришаманми? Арзимайди деяпман-ку. Лекин ўзимни тутолмаяпман. Шу тухмат

гапга тобим йўқ, бир малоҳатли, гўзал жувон ҳақида бўлса, қоним қайнаб кетади, чидамайман, Сурайёхон Сурайё беихтиёр Турдиалига талпиниб, ялинган-намо сўради:

– Айтинг, Турдиали ака, нима деди? Меними? Ҳай, айтинг!

Турдиали ўзини орқага ташлади.

– Йўқ, айтмайман! Ораларингни бузиб нима қиламан. Доим бирга чой ичасизлар. Яхши гапни жон деб айтар эдим. Лекин ёмон гапни ташиб юриш, йўқ!

Айёр Сурайё Турдиалини гапиртиришни жуда яхши билар эди.

– Сожида опам мен ҳақимда сира ёмон гап айтмайдилар.

Турдиали лаққа тушди:

– Айтмайдилар?! Шу хотин, а? Айтмайди эмиш! Ҳаммага кўзини сузади, дегани яхши гап экан-да, а?

Бу гап Сурайёга Турдиали кутганчалик таъсир қилмади. Сурайё аччиқ илжайди, ғамза билан кулиб ҳам куйди.

– Ажаб бўпти, у ҳам сузсин-чи кўзини. Бирон ит қарар эканми?

Турдиали Сурайёнинг кайфиятини илиб олди.

– Сузиладиган кўз қолмаган, Сурайёхон.

– Бировларнинг ғийбатини қилгунча, сал ориқласин. Қаранг, тўлишиб кетганини.

– Кечирасиз-у, Сурайёхон, кенг қўйлагига сиғмай қолибди. Яна кечирасиз, тилим ёмон, шу, ўзи ҳам чўчкадай семирибди лекин.

Сурайё ижирғаниб ёқасини ушлади.

– Вой. Турдиали ака, ҳар куни бешта буюртма сомса ейди, ҳар куни! Ейишига қараб туриб, кўнгилларим айниб кетади. Бешта-я!

– Бешта? Яна буюртма! Вой-бў! – Турдиали Сурайёнинг ошираётганини билиб турса ҳам, жуда ҳайратланди. – Мен, эркак одам, учтани зўрға ейман. Бешта сомсага неча чойнак чой ичиш керак? Одамнинг ичи ҳовуз бўлиб кетадию.

Сурайёнинг завқи келди.

– Бочка денг. Ўхшайди-ку. Думалоқ.

Сурайё шарақлаб, Турдиали, алами тарқалмаган эди, асабий кулди.

– Бу бочкахон опангиз гонорарларимизни ҳам ҳисоблаб юрар экан.

– Вой, унга нима? Ёнидан беряптими?

– Битта шеърга неча сомса еса бўлади деб сана-са керак-да. Йўқ, мен буни шундай қўйиб қўймайман.

– Қўйманг. Турдиали ака, нима ҳаққи бор?

Бу қурилмалар ўрамини, турли йиллари уч, тўрт, беш қаватли қилиб, бир-бирига матаб қуриб ташла-наверган, яна ўрталаридаги бетартиб иморатлари ҳавозага ўхшаган кўприклар билан туташтирилган, аччиқ ичкадек ўралиб-буралиб катта бир ҳудудни қоплаб ётган бу бинолар тўдасини, яна нима деб аташга ҳам одам ҳайрон. Матбуот кўмитаси, бир ўнтача нашриёт, кўп нашрлар, қанчадир босмаҳона, шуларга тегишли катта-кичик муассасалар, қанақадир «лит-пит» у «жек-мек» деган маҳкамалардан отини ҳеч ким эшитмаган идораларгача шу ерда бор эди. Ташқаридан келганлар бу ердагиларнинг иш жойларига адашмай

кириб чиқишларига қойил қолар, Аъламга ўхшаган па-ришонхаёллар ости ё устидаги қаватда қайси ташки-лот жойлашганини билмас, билишга қизиқмас ҳам эди. Мана, ичкари ҳовлининг гирд-айланасида гурсиллаб, шийқиллаб, тирсақларини ўйнатиб босма машиналар ишлаб ётади, тахлам-тахлам китоблар, яна қанақадир нашрлар тоғ-тоғ уюлади, яна бир пасда ташиб кети-лади. Лекин не вақтлардан бери ўрта деворга тираб устма-уст қаланган кўк темир бочкалар қимирламай туради. Тургани майли, лекин жойлаётганда автокран-нинг панжаси тешиб юбордим, ё бочкаларнинг ичида қанақадир кимёвий кўпириш бўлиб, ёрилдими, таги-дан бўёқ оқиб чиқди. Кўки, қизили, сариғи қорамтир асфальтнинг устига ёйилиб, яна у ер-бу ери туташиб-аралашиб, шундай бир ажойиб манзара берадики, то-моша! Айниқса кўки, худди осмонни асфальтнинг усти-га қуйилтириб қўйгандек жилоланиб, одамнинг кўзини қувнатади. Лекин ҳиди! Гапирманг. Ўшандан бери оққан бўёқнинг устидан чилпиллатиб қанча машина ўтди, одам юрди, бир-икки марта ҳаво ёғди, бошқа пайтлари доим офтобнинг тиғида, лекин ҳиди ўша бирдек ўткир. Ҳа-я, чалғиб кетдик, бу ерда эга шунчалар кўпки, мана шу бўёқларни ким нимага олиб келганию нимага шун-ча вақтдан бери дунёни саситиб ётганини ҳеч ким бил-майди. Ўйлаб қарасангиз, жуда қизиқ, шунча бочка бор, ичи тўла бўёқ, бўёқ бўлганда ҳам аъло навли, жуда зўр бўёқ, ҳазилакам пулга келмаган, лекин эгаси йўқ. Эгаси топилса, одамлар кириб: «Жон ака, умрингиздан бара-ка топинг, ишлатинг буни, нафас ололмаяпмиз, ахир», деб айтиб кўрар эдилар. Яна ҳам ким билади, кимники экани ҳақидаги баҳсу мунозаралар ҳам айна шу эгаси номаълумлиги учундир, маълум бўлгани заҳоти қизиғи ҳам қолмаса керак. Эй, кейин, эгаси топилмаслиги аниқ, акс ҳолда шу вақтгача бўёқ шундай турар эдим.

Агар шу атрофдаги ҳаммани безовта қиладиган шу ҳидни айтмаса, бу ерда биров билан бировнинг иши йўқ. Учунчи қават ҳам долондан ҳавода ўзича муаллақ осилиб, дунёга фақат телефон симлари би-лангина боғланиб тургандек туюлади.

Долоннинг икки томонидаги туйнукча ўрнига ким-лар ўтиргани ёзиб қўйилган қатор-қатор эшикларнинг ичкариларида қўлёзма таҳририга ҳукм этилган эркагу аёл аралаш маҳбуслар, ижод маҳқумлари қамалган. Долон бўйлаб мирғазаб Абдузафар ака. Маҳқумлар худонинг ҳар бир ёруғ кунни ўз ихтиёрлари билан ке-либ, эрталаб тўққиздан, кечқурун олтигача олдила-ридаги қоғозларга, деразадан кўринаётган осмонга, тўйиб кетган бўлсалар-да, яна бир-бирларига терми-либ ўтирадилар. Долонда Абдузафар ака ҳуштагини чалиб, ҳар бир эркисизнинг қандай хомуза тортиганию нима заруратга чиққанини назорат қилиб юради.

Ҳозир Абдузафар ака кўринмаётгани учун долон-да ҳаёт бордек. Ёзув машиналарининг читир-читир, шитир-шитири аралаш босинқи ғовур эшитилиб, до-лон анчадан бери тўхтаб турган, лекин ҳозир, мана, ҳозир бир силкиниб, пишқириб ҳаракатга келадиган аллақандай бир маҳлуққа ҳам ўхшар, қимирласа, ҳавоси ҳам юришиб кетадигандек туюлар эди.

«Ишдаги одамлар учун эркин бир жой бўлиши керак, — деб ўйлаб, Аълам кутилмаганда хаёли-га келган фикрдан ўзи ҳам таъсирланди. — Мана,

маҳаллада кўча, истаган одам чиқади, айланади, би-ров кўй, демайди, чунки ҳамманики-да, нима ишинг бор, ўзинг ҳам юравер, бошқаларга халал бермасанг бўлди-да. Кўчага бир киши хўжайин эмас, бу ақлга ҳам сиғмайди. Бу ерда эса бир одам бутун бошли до-лонни ўзиники қилиб олган, лекин биров юрак ютиб гинг демайди. «Биз ҳам одам, балки бизнинг ҳам до-лонда қўлимизни белга қўймасак ҳам, тахирдан толиқиб қотган бармоқларимизни қирсиллатиб, хуштак чалмасак ҳам, минғирлаб хиргойи қилиб югимиз келар», деб айта оладиган тил йўқ. Ҳамма ўзини ич-карига олиб, бир-бирига «Юрибдиларми?» — «Йўқ, кўринмаяптилар. Чиқсангиз бўлади.» — «Э-э, худо ас-расин. Чиқиб қолишлари мумкин.» — «Ҳа, оч қорним — тинч қулоғим» — «Эй, худойим. Ҳуштагини кабинетида чалса бўлмайдим, а?» — «Шуни айтинг, оёғининг чи-гилини ҳам ёзсин кабинетида. Ҳатто копток тепса ҳам бўлади-ку» — деб унсиз ҳасратлашиб ўтиради.

Мана, ҳозир Абдузафар ака кабинетида, лекин долонга чиққан одамнинг кўзи олма-кесак теради, қулоғи овда, ҳар босган қадами иш билан юганини пеш қилади, ҳатто анов ёққа бораётганини ҳам, ишо-ралаб ё бир ерини ушлаб, атай билдириб ўтади. Чунки истаган пайти хуштак чалиниб қолиши мумкин-да.

Бунақада долонда чеккан одам ҳам ёқмайди-да. Худди бошқаларнинг эрки ҳисобига эркалик қиладигандек. Ўзи, умуман, долоннинг ҳавосини бузиш ҳам яхши эмас.

Аълам Турдиалининг кадрлар бўлимига кириб кетаётганини кўрган эди, ҳали чиққанича йўқ. Сожи-да хонасининг эшигини очиб бир қарадио яна ёпиб олди. Чойнагини кўтариб Маҳқамбой ака Шоакбар аканинг хонасидан чиқди, Аъламга «Ҳа, кўмир кепти-да, яхши қилибсиз. Энди уч ой қиш, ғам нима, билмай-сиз. Фақат бохабар бўлинг. Ишқилиб, Сибирнинг пис-та кўмири эмасми? О-о, ана шуни ёқманг. Кўп одам-нинг уйи шундан ёнган. Тунука печкаларни куйдириб қўяди. Кейин анавинақа, ёнғоққа ўхшагани ҳам бор, у ҳам қиммат-у, яхши эмас. Энг яхшиси — шу ўзимизнинг Оҳангаронники. Ҳам арзон. Печкагинага тўртта таш-лаб қўйиб, кун бўйи маза қилиб ўтирасиз. Лекин ҳаво юрадиган жойини ёпманг. Бировлар ёниб бўлди, энди иссиғи чиқиб кетмасин, деб ёпиб қўяди. Кўп одам шун-дан нобуд бўлган. Ҳа, исдан эҳтиёт бўлиш керак. Ис деймиз-у, ўзи бу заҳарли газ, ис гази. Анави жойини бекитиб, ухлаб қолсангиз, тамом, калима қайтармай кетиб боряпсиз. Омон бўлинг», деб ўзининг хонасига кириб кетди. Бир оғиз гапирмаса ҳам, ҳамма томони оҳ-воҳдан иборат, қўлтиғида бир даста қўлёзма билан Эътиборхон опа ўтди.

Ирина билан Хосият Аъламга маъноли қараб қўйиб анови ёққа ўтган эдилар, анча ноқулай бўлди. У хонасига кириб кетмоқчи эди, Сожиданинг эшиги яна очилиб, уни чақириб қолди.

— Ҳей, ука! Бу ёққа бир кинг.

Аълам гарангсиб қаради.

— Ҳа, Камолов. Сиз! Келинг, еб қўймайман. кўрқманг.

Аълам кўрқмадию нима деб ўйлашни ҳам билма-ди. Сожиданинг хонаси тор, бир томонига, фаоллар учун шекилли, қатор ҳар хил эски туски курси, бу то-

монига устига гулдор мато ёпилган, отам замонидан қолган иккита юмшоқкурси ёнма-ён қўйилган эди. Сожида, ўзи тўрга ўтиб, Аъламга битта юмшоқкурсидан жой кўрсатди. Юмшоқкурси чўккан, ўриндиғи чуқур, ўтирган одам кети билан тушиб кетар эди.

Сожида ўтирган жойида эгилиб, бошмоғини шип-пакка алиштирди-да, оёғини бу ёққа чиқарди.

Хонанинг ҳовлига қараган деразасини Сожида Аъламни чақиришдан олдин атайлаб очгандек эди.

– Бунақа эмас-да, укам. Келганингизга қанча, ҳали икки йил ҳам бўлгани йўқ-да, а? Ҳалитдан бурнингиз кўтарилиб кетган. Мен ўн саккиз йилдан бери шу ердман. Қизлигимда келганман. Ҳа, қиз эдим, – деди Сожида энди қизлиги ўтиб кетгани, буни сабабчиси худди Аъламдек иддао билан. – Фаррошликка кириб олиб, машинисткаликни ўргандим, корректор бўлдим, тиним билмадим. Эҳ-хе, бу нашриётни нашриёт қилгунча нималарни кўрмадим. Неча йил пахталар тердим! Лекин, мана, худога шукр, кам бўлмадим. Ўсиб, шу даражагача келдим. Аёл бошим билан. Лекин ўзим ҳам шунча йилдан бери бирон марта булитин қилганим йўқ, ҳа бирон марта ҳам. Сира давлатни алдамайман. Шундай экан, алам қилмайдими, кеча келган одамнинг бурни кўтарилиб, одамни одам ўрнида кўрмаса?

Очиқ деразадан бўёқ ҳиди гупиллаб кирди.

– Узр, – деди Аълам бурни ачишиб. – Қандай ўтирибсиз?

Сожида ўзининг оёғига қараб олди-да, бирдан хурпайди.

– Қандай ўтирибман? Қанақа ўтирибман экан? Ҳа, ўтирибман-да, нима ишингиз бор?

Аъламнинг назарида Сожида ҳам булутдек бурқсиётгандек эди.

– Йўқ, опа, тушунмадингиз...

– Нимани тушунмайман? Мен тушунмас эканман, сиз ақлли қилиб гапиринг.

Ичкари ҳовлида ё бочкалардан бири ёрилди, ё шабада туриб, бор бўёқ ҳидини бу ёққа ҳайдади, ишқилиб, хонада нафас олиб бўлмади қолди.

– Бу... қандай чидаб ўтирибсиз? Димоқни ёриб юборай дейдию!

– Нима?

– Бу сассиқни айтяпман.

Сожида ниҳоят тушунди, лекин паст тушмади.

– Нима сассиқ? Бўёқ-да, ҳа, иси бор. Нима кипти? Сассиқ эмиш! Билсангиз, шу сассиқ боқади ҳаммамизни. Шунга босилган китобларингга оласизлар жарақ-жарақ пулларни. Сассиқ-а! Меҳнатнинг иси бу! – Топган гапидан Сожиданинг ўзи жўшди. – Ҳа, ишлагандан кейин одамнинг ҳам иси бўлади. Нимага бурнингизни жийирасиз? Мен яхши кўраман, иш-да бу. Ишнинг иси бўлади, кири бўлади. Ишлаш керак, укам. Ким-кимларни ўртага солиб, ёнида юрганларни оёқости қилиб, валаки саланг юргунча.

Аълам Сожидани ҳар куни долонда учратиб, бош ирғаб саломлашиб юрган бўлса-да, ҳеч бундай бақамти гаплашмаган, бирга ишлаб келгани билан, уни мутлақо билмас, билишга қизиқиб ҳам кўрмаган, ҳозир ҳам бу нотаниш хотин тўрда ўтириб олиб, яланг оёқларини олинга чўзиб, бир нима аччиқ гапларни айтётган, Аълам эса қачон унинг оёғини босиб олганини билолмаётган эди.

– Опа, хўп. Ёзиб бераман. Ёзаётган эдим ўзи. Чақириб қолишди. Бу гап....

– Йўқ, сиз аввал ўзингизни тузатиб олинг. Ҳа, ўзингизни. Одам энг олдин одам бўлиши керак. Билдингизми? Бошқаларни ҳам одам ўрнида кўриши керак. Бостириб кетавермасдан.

– Ҳеч тушунмаяпман, опа. Кимни бостириб кетибман?

– Бостирмаганингизми шу? Тушунтириш хатини битта мен сўрадимми? Ўзимгами? Хонангни ҳиди бор дейсиз. Аёл киши ўтирибди демай. Кимларни ишга соласиз.

Аълам бўғилди, фақат бўёқ ҳидидан эмас, Сожиданинг гапларидан ҳам.

– Фақат хонангиз эмас, ҳамма ер бўёқ иси. Сасиб кетган, – деди у Сожидага тик қараб – Бу ҳам сизники бўлса, чорасини кўринг. Фақат менга, опажон, очиқ гапиринг, илтимос.

– Вой, аёл кишига ҳам шунақа кўпол бўласизми?

– Оббо, мулойимман деб уриб ўлдирасиз шекилли?

– Нима? – Сожиданинг боши орқага кетиб, ўтирган жойида ағнаб тушай деди. – Вой, мен сизни одам деб. Гаплашиб олай деб чақирган эдим-ку. Бу нима муомала?...

«Ҳа, бу Аълам дегани жуда тарбиясиз экан, у ҳозир Сожидани тушуниши, тушунганда ҳам одоб сақлаб, аёллик ҳурматини эъозлаб муомала қилиши керак эди. Жуда гож экан бу Аълам. Қаерда тарбия кўрган бўлса? «Очиқ гапиринг» дегани нимаси? Сожида шарт-шурт айтиб ташлади-ку. Бундан ортиқ яна қанақа очиқ бўлиши керак?»

– Қани, ўтиринг-чи, ўзи нима билан бандсиз? Мана, бугун нима иш қилдингиз? Эрталабдан бери? Тушунтириш хатини олишни ҳам Сурайё билан Сожида икковига топширибсиз. Бировнинг қўли билан тикан юлиш осон-да. Ҳарифингизни хотинлар йиқитиб берса, сизга фақат устига чиқиб тепиш қолар эди.

Умаров Абдузафар акага ялт этиб қаради-да, кўзини олиб қочди. Икки қўлини тиззалари орасига қовуштириб, ерга тикилиб олди

– Ё менга қарашмоқчи бўлдингизми? Менга ёрдамнинг кераги йўқ эди. Дастпанжам ҳали узун, ёз дейман, ёзмаса, кетига бир тепаман, учиб кетяпти. Қуюнни ана ўшанда кўрасиз. Қанақа суд? Суд-пуд йўқ! Абдузафар акангизни судга тортадигани ҳали онасидан туғилмаган. Шундай! Билиб қўйинг буни. Мен шеърда нечта эшшак борлигини санаб ўтирмайман. У – сизнинг ишингиз. Ҳисобланг, чўтга уринг, кесинг, қайчиланг, қиймаланг, ихтиёр сизники – менга сиёсий хатоси топилмайдиган китоб бўлсин! Мендан план сўранг, вагон-вагон қоғоз сўранг, офсет сўранг. Аллақандай пушками, танками, шунга ўхшаган провокацион баҳсларингни кўтариб олдимга кирманглар! Нимага ёзаман эмиш! Мен қаёқдан биламан нимага ёзишларингни? Ёзгингиз келибдими, ёзинг, ёзаверинг, тортишинглар, баҳслашинглар, қулоқчўзма қилинглар. Бир-бирларингнинг гўшларингни енглар. Ҳақиқатларинг шунақа туғиладими, баҳслашмас туғилмайдими, туғилсин-эй, мен чоп қилиб бераман. Лекин мен томонга ўтиб кетманглар. Битта баёзни эплай олмай, менга

кўзёш тўқасиз. Ёзиб бер деса, Марказкомдан келасиз. Сизга мен директорман, билиб қўйинг! Ўртага ўртоқ Исломбекова опангизни ҳам, Марказкомни ҳам қўйманг. Ўртоқ опангиз билан мен гаплашганман, сизга Марказком мен бўламан, тушунарлими? Чунки, – дея товушини пасайтириб изоҳ берди Абдузафар ака. – Марказкомнинг ҳамма топшириқлари мен орқали бажарилади. Марказкомнинг бу ердаги иродаси – мен, ўзимман.

Тилига келган бу гаплар Абдузафар аканинг ўзига ҳам фавқуллодда таъсир қилди. Кабинет янада кенгайиб, бошини қуйи солиб мунғайган Умаровнинг гавдаси бирдан кичрайиб қолгандек бўлиб, Абдузафар аканинг унга ичи ачиди. Карим ўзи сал тўқимтабиат-ку, лекин ёмон йигит эмас. Шу бугунги ишлари ҳам яхши кўринаман деб уринишидан. Эртами бир кун Абдузафар ака пенсияга чиқиб кетадиган бўлса, байрам арафаларида хабар олгани иккита нонни қўлтиқлаб борадиган ҳам ўзи шу Карим. Вағир-вуғур қилгани билан бечора одам, камсавод, урилиб-сурилиб, наشريётга келиб қолган, Абдузафар ака қўллаб юрибди-да. Янги одам буни бир кун ҳам амалда қўймас. Абдузафар аканинг ўзи ҳам мана ҳозиргидек пайтлари жуда пийпалаб ташлайди. Лекин турғизиб, қоқиб-суқиб, яна суйиб кетаверади.

– Эй, Каримжон, – деб Абдузафар ака Умаровга бир муддат тикилиб қолди.

Умаров бошини бир кўтардию кўз уриштиришга ботинмади. Қўлини қовуштириб, яна қуйи эгилиб олди.

– Нималарни ўйлаб юрасиз. Мана, бугун. Ҳа, Исломбекова телефон қилди. Лекин сизлар ўйлагандай, Аълам масаласида эмас. Аъламни мен кўшдим. Ҳозир айтаман қандай қўшганимни. Ёзда ўтган семинар натижалари кўрилган экан, менинг бундан хабарим бор, ўртоқлар айтган эди, Исломбекова нашриётингиз яхши қатнашди, босиб берган материалларингиз юқори баҳоланди, деди, раҳмат айтди. Ҳа, раҳмат айтди. Албатта, норасмий. Чунки дўст бор, душман бор, шунча ташкилотлар туриб, Марказком номидан фақат бизга расмий миннатдорчилик билдирса, семинар халқаро эди, босган материалларимиз чет элларга ҳам кетган, кейин бориб бир гап чиқса ҳам... хуллас, нокамтарлик бўлади. Лекин биз буни миннатдорчиликдан ҳам юқори кўрамиз. Кейин, Гуля, ҳа, у билан райкомсомолда бирга ишлаганимиздан бери менга у Гуля, ўзимизнинг Гуличка-да, маслаҳат сўради, яна нима қилсак деб, мен, келинг, ходимларимиздан биронтасига шахсан номингиздан раҳмат айтиб қўяйлик, дедим, Бу гап унга маъқул тушди. Кел, Гуличка, қуруқ бўлмасин, эсдаликка ҳам бирон нарса берайлик, десам, ақлингизга қойил, ўзимнинг ҳақиқий акамсиз-да, деди у ҳам. Ака-сингил телефонда чақчақлашиб ўтириб, кимга берамиз деса, шу, денг, нима хаёл билан Камолов тилимга келиб қолса. Бекор айтиб юборибман. Гуличканинг эсида ҳам йўқ экан. Аълам дейман, Камолов дейман, шоир дейман, ёзда кўлида ишлаганини айтдим, ўзининг ТНОсига миндириб қўйганини ҳам билмади. Қаранг-эй, роса чекади, десам, кейин эслади. Аёл-да, диди нозик, олдида бир-икки тутатган бўлса керак-да.

Абдузафар аканинг овозидаги товланишлар ўзгариши билан Умаров қаддини тиклаб, бошини

кўтариб олган, ҳозир маҳлиё бўлиб, унинг ҳар бир гапини бош ирғаб маъқуллаб ўтирар, шу пайти жиринглаб, суҳбатнинг белига тепмасин деб, телефонларга аланглаб ҳам қўяр эди.

– Э-э, хуллас, Гуличкага шу бола бир бечора, ҳеч кими йўқ, мусофир, хотин-бола-чақаси ҳам, уйи-жойи ҳам китоб, лекин талантли, кел, шуни номига бир эслаб қўй, биронта журнал-пурналга обуна бер, димоғи чоғ бўлиб, бир умр эслаб юради, дедим. Гуличка бир миннатдор бўлди-эй, ҳали ҳам ўзимнинг акамсиз-да, эсингиздами, райкомсомолда сочимдан тортар эдингиз, хафа эмас, хурсанд бўлардим, деди. Қаранг, менинг эсимда йўқ, у унутмаган, эсимга солди, от думи қилиб турмаклаганда тортиб қўйган эканман. Хай, шу... ҳозир чақирай, ўзи билан ҳам гаплаш, боланинг бир кўнгли кўтарилиб, ҳаммаёқни тутунга бостириб юборсин десам, бу Мўри йўқ, кўмир тушириб ётган экан. Бахти чопмаганини.

– Оббо, бечора-эй, – деди Умаров қаддини орқага ташлаб. – Омад келмаса шу-да. Лекин катта яхшилик қилибсиз. Ишқилиб, биладими ўзи. Билиб қўйсин-да ахир. Мен ҳали ўзини кўрмадим. Бола хурсанддир?

Абдузафар ака кенгфёллилик билан қўлини силтади.

– Яхшилик қил сувга от, билса – балиқ, билмаса, холиқ. Ёшларни ўстириш – вазифамиз. Билса, билмаса – ўстиришимиз керак.

– Мен ҳам ёш кадрни синдириб қўймайлик, деган эдим-да, – деб илиб кетди Умаров.

Энди ҳаммаси ўтди, Абдузафар ака билан Умаров яна ака-ука, Абдузафар ака бемалол ўзини қўйиб юборса, Умаров ястаниб ўтирса бўлади.

– Йў-ўқ, – деб салмоқлади Абдузафар ака. – Каримжон, сизлар синдирмаймиз деб синадиган қилиб қўясизлар. Хатосини кўрсатиб, тўғри йўлга солиш ўрнига. Эртага бу кадрни ўстиришга тўғри келса, ўртоқлар сизу биздан бошқа нарсани сўрайдилар. Характеристика эмас, у ҳаммага яхши деб ёзилади. Бу томонларидан биз нега беҳабар, баёз бундай чиққан экан, йигитча бундай хатоларга йўл қўйган экан, қани, ҳеч бир жойда айтилмабди-ку, характеристикангизга ўзингиз ош пишириб еяверинг, бизга аниқ маълумотлар керак, дейдилар. Тушунарлими, Каримжон? Майли, ҳозир, бугун эмас, лекин бир-икки куннинг ичида пухта қилиб, тайёрлаб қўйинг, маъқулми? Мен айтган гап ерда қолмасин.

Умаров ўрnidан чаққон туриб, қўлини кўксига қўйди. Тез-тез бош ирғади.

– Хўп, бўлади, хўп бўлади. Шу ўзим ҳам ҳайронман, Абдузафар Абдусафарович, нима топади шу чет эл адабиётидан? Назарга тушиб турган йигит, бир куни панд ейди-да.

– Энди, Каримжон, бу бир касал, ёшларга ҳозир мохов келса ҳам, четники бўлса бўлди. Ёшлар шуни бир юқтирмаса, кўнгли жойига тушмайди. Ўлмайдами, қўяверинг. Буларнинг ҳаммаси бир гўр. Айтганча, шу Гуля, Гуличканинг ҳам эри мусиқачи эдимми?

Умаров Гулимоҳ Юлдузовнанинг эрини билмас экан, астойдил хижолат бўлди, ўнғайсизланиб, деразага қаради.

– Ҳа, мусиқачи – деб саволига ўзи жавоб берди Абдузафар ака. – Мусиқачи бўлганда ҳам ғалати нарса чалади, сира оти эсимда турмайди. Старёми, древнийми, қизиқ, шу... қарияни эслатади-да. Тирсақдай нарса. Пуфланади. Нима бор эди шунақа?

Умаров худди қаттиқ тикилса, топиб оладигандек, кўзларини лўқ қилди, билмади, жим турмаслик учун:

– Саксофон? – деди.

– Йўқ, – деди Абдузафар ака. – Айтилиши ўхшайди. Кекса, нуроний, йўқ, отахон, ёши ўтган, мункиллаган, чол...

– Так, чол, бобойга ўхшаган нима бўлиши мумкин? – деб Умаров ҳам овозини чиқариб ўйланди.

– Э-э, яшанг, – деди Абдузафар ака бирдан завқланиб. – Бобойга ўхшаган! Гобой! Гобой чалади! Гобой! Топган асбобини қаранг. Сен европалашиб дутор-танбурни писандга илмасанг, ҳеч бўлмаса, пианино чал. Эй, эр басамон бир калтакни пуфлаб юргандан кейин, рафиқанинг нимасидан хафа бўласан. Ҳа, майли, бу гапларни қўйиб турайлик. Ўтиринг, – деб яна хушхўл қўл силтади Абдузафар ака. – Бу Вулқонимиз қачон қайтади? Достон эмас, шеърий рўмон бўлиб кетди-ку. Тайгада ҳам айиққа жой қолмагандир. Сиз ўтиринг, ўтиринг, гап бор.

Умаров ўтирди.

– Келишидан дарак борми?

– Бирон ҳафта бор-ов. Кўп сўрамади-ку.

– Нимани?

– Шу. Ҳалиги... уч яшчик.

– Уч яшчик? Ҳовузи борми? Нима қиялмасиз? У ёқда шармандамизни чиқариб юрмасин.

– Йўқ, Абдузафар ака, жигари касал. Таржимони, Тодорковскийга. Э, у ёқда ўзимизнинг «Соёки» жуда кетади-да. Шоҳид ҳам Тодорковскийни «Соёки» параст дейди.

– Самолётдан бериб юборяпсизми?

– Йўқ, проводник укалар бор. Абдузафар ака, қаранг. Мана шу клизма, сурги қиладиган елим халта бор-у?

Абдузафар ака ижирғаниб, афтини буриштирди.

– Ҳа?

Умаров ҳиринглади.

– Шунинг янгисидан олиб, ичини ароққама, виногами тўлдириб, оғзини яхшилаб бураб, Москвагами. Владивостокками, посилка қилаверасиз, ит ҳам билмас экан.

– Қаранг-а.

– Қойилмисиз?

– Қойил. Ҳиди чиқмайдими?

– Янгисини оласиз деяпман-ку. Хўп, ҳиди бўлса ҳам, резинканики-да. Винонинг ўзиники деб уриб юбораверади.

– Одамлар нималарни ўйлаб топмайди. Ароқнинг ўзи билан клизма қилганини эшитган эдим, лекин клизманинг идишида ароқ ичишни энди эшитяпман. Хўш, Карим, яхши эсга солдингиз, байрам ҳам яқинлашяпти, жуда тақаб бормасак-да, ҳозирдан, а... Шоҳидга юборадиган нарсаларни ҳам проводник-мроводник қилиб юрмайсиз. Турдиалини жўнатамиз, оёқ-қўли чаққон, ҳафта-ўн кун тажриба алмашиб келсин. Москвадаги ўртоқларни шундай кунда йўқлаб қўйганимиз яхши-да.

Хўш, сиз давот-қаламни олинг. Мен айтиб тураман. Ёзиб оласиз.

Турдиали чойнакка умид билан қаради.

– Сиз боринг, – деди Сурайё. – Ҳозир у келади. Бу ерда чой ичиб ўтирсангиз, бундан ҳам бир гап чиқаради. Ўзи бу ёққа кирганингизни булар менга қарши бир режа тузаяпти, деб ўйлайди.

Турдиали бу гапга унча ҳайрон бўлмади, шунчаки йўлига:

– Йўғ-э? – деди-да, ўрнидан турди.

– Ундан ҳар балони кутиш мумкин, – деди Сурайё.

– Бир йўлини топиш керак.

Турдиали ажабланди:

– Бўлди, қолди-ку бу гап?

Сурайё синиқ жилмайди.

– Сожида опам борми, ҳали қолмайди. Билман-да.

– Ғалати-ю. Касабанинг ҳаққи борми шунақа?

– Ҳаққи йўқ, лекин бошқа гаплар бор, – деди Сурайё дудмол қилиб. – Уларни сиз билишингиз шарт эмас.

Турдиали бурнини кўтариб ҳавони ҳидлади.

– Сурайёхон, хонанизда ҳид йўқроқми? Бор-у, жуда билинар-билинмас. Ҳозир эътибор қилибман.

– Кўрмаяпсизми, бирон тешик-тирқиш қолмаган, эринмай пахта тикқанман. Лекин бари бир, эшикни очиб-ёпганда долондан киради.

– Кам лекин. Одамнинг чиққиси келмайди.

– Йўқ. Бўлди, энди сизга ҳам сузилмай, боринг энди. Ҳозир келади, нима бўлди, деб.

– Сизни одамга ўхшаб гаплашасиз деб чақирган эдим, хато қилибман. Таёқдай ўсиб кетаверган экансиз-да, а? Аёл демасангиз, ёши катта демасангиз. А мен кимни уриб ўлдирибман? Укам деб жоним ачиб чақирсам, менга шу гапни айтишингиз лозимми? Тилим бор деб гапираверасизми? Ҳамма гапнинг жавоби бор. Ҳа!

Жуда пангвош бола экан бу Аълам, жаҳл қилишни ҳам, хафа бўлишни ҳам билмайсан. Фирт девор, ҳа, деворнинг ўзи, айтган гапинг урилиб ўзинга қайтиб келади. Яна кўзларини пирпиратиб, ўзини тушунмаганга солиб тураверар экан. «Тушунмаяпман» ҳам дейди. Ё тавба, шулар бировларнинг ёзган китобини текшириб беради, ҳали ўзи ҳам ёзади!

– Бу деразани ёпинг. Бўёқ, оққани майли-ю, лекин ҳиди ўпкани тешиб юборяпти-ку. Жилла қурса, ўзингизга раҳм қилинг. Мен бу ерда ўтира олмаяпман.

Сожиданинг кўзлари ола-кула бўлди.

– Вой, одамларни майна қилишни жа билар экансиз.

– Опажон...

– Яна опажон дейди-я. Э-э, сизларга бекорга йиғлаган сўқир кўзим. Боринг ишингизга-е. Сиз билан бошқача гаплашамиз.

Аълам ўрнидан туриб елкасини қисди. Олдида ўтирган одам эмас, илгари кўрмаган бир нарсаси тургандек, қизиқсиниб қараб турди-да, индамай бурилиб, чиқиб кетди.

Хосият қўрқиб қолган, кўзлари нажот сўраб аланг-жаланг қилар эди.

– Наверно, – деди Ирина. – Это точно вредно. Пойми, у тебя тоже человек, он все чувствует.

– Шунақами? – деб Хосият Аъламга умид билан қаради. – Аллергия қилиб туғасан деяпти. Ҳали бу на-фас олмайди-ку. Тўғрими?

– Но ты же дышиш, – деди Ирина.

– Шунақами? – деди Хосият.

– Билмасам. Менга қаранг, сизларга таътил беради-ку. Суриб юборинг. Шуни ҳам ўйлаб ўтирадимми? Уйда тоза ҳаво олиб юрмайдими одам, – деди Аълам.

– Конечно, – деди Ирина. – Он правильно говорит.

Хосият маъюс илжайди.

– Келин бўлиб кўрмагансиз-да.

Аълам кулиб юборди.

– Шунақа ҳам бўлишимиз керакми?

– Бошингизда қайнона вишиллаб турганда, билар эдингиз: уй яхшими, ишми. Кошки оғироёқ экан деб тиним беришса. Бу ёққа келиб озгина дам оламан-ку.

– Но этот запах тебе совершенно вредно, токсично, – деди Ирина куйниб. – Так ты искалечил свой плод. Может давно токсикоманом стал.

– Оласан-да сен ҳам, – деди Хосият хавотир билан. – Оғзингдан чиқиб ёқанга ёпишсин. Кўнглига келади демайди булар.

– Ну, так и ходи тогда, – деди Ирина.

Сожида бир-бир босиб кадрлар бўлимига кирди. Сурайё олдига беш-олтита қоғоз жилдни қўйиб олиб, гўё ишга қаттиқ берилган эди, унга манзират қилиб, бошини қимирлатиб қўйди, холос. Сожида ўтирди, Сурайё қоғозлардан бошини кўтармади, у томонидаги жилддан бир қоғозни олиб, бу томонидаги жилдга солиштирди-да, нимадир жиддий тафовутларни топди шекилли, деразага қараб ўйланиб қолди, кейин «Ҳм» деб яна қоғозларига тикилди. Сурайё жуда банд, нафақат гаплашишга, берилган саволга «ҳа» ёки «йўқ» деб қўйишга ҳам имкон топа олмас эди.

Қоғоз ишига Сожиданинг тоби йўқ. Ўзи Сурайёнинг хонасига кирса, боши оғриб кетади. Одамнинг жонини бураб ғийқиллайдиган темир эшик, ёпилганда тўқиллаб урилади, қулфи ҳам учта, яна ҳар куни сўрғичланади, ичкари шифтгача қатор темир шкаф. Ҳа, яна Сурайё ҳамма ёққа гултувак қўйиб ташлаган, бу гул дегани нозик бўлгани билан шароит танламас экан, дераза тоқчасида ҳам, шкафларнинг орасида ҳам барг ёзиб, ўсиб ётибди. Сурайёнинг ўзи бўғилиб кетмаганини. Шунча гул, қоғознинг ичида. Шкафлар ҳам тўла қоғоз жилд. Шу ерда ким ишлайди, иши қанақа, оиласи қандай, олдин қаерларда иш қилган – ҳаммаси ёзилган, рақамланиб, шкафга териб қўйилган. Абдузафар ака кимни сўраса, Сурайё ўша вақти топиб беради. Зўр иш-да, ҳамманинг жони қўлида, шунинг учун Абдузафар ака билан сози яхши. Шу, Абдузафар аканинг ўзига ҳам жилд бор: Сурайё хоҳласа, ҳеч ким йўғида шу жилдни очиб, Абдузафар ака қаерда туғилган, қаерда ўқиган, қачон битирган, қачон ишга кирган, қачон касбини ўзгартирган, ҳаммагинасини билиб олаверади. Ким билади балки бошқа нарсалар ҳам ёзилгандир. Ҳўп ўрнашиб олган-да.

Ҳозир ҳам Сожида ўтиради, ўтиради, шум Сурайё ишдан бўшамайди. Гўё гаплашишга вақти йўқ. Сожида

«Сурайё, ишим зарил, менинг гапимга жавоб беринг: нима, ҳали ҳам ёзиб бермаяптими?», деб сўраса, Сурайё бошини кўтармай, «Ҳм», дейди, Сожида: «Нима, ҳм, ёздими ё энди ёзадими?», дейди, Сурайё унга бир қараб қўяди-да, яна «Ҳм», дейди. Бир гап айтмайди, чунки иши бошидан ошиб ётибди, вақти йўқ. Э-э. ҳаммаси жўрттага! Бир гап ўтган, нималигини ўзи билдирмайди, мана шунақа дим-дим ўйнаб, жонингдан тўйдиради энди.

Сожида ўрнидан шарт туриб долонга бурилган эди, Сурайё гапириб қолди.

– Сиз ҳам сал бундай ҳаракат қилсангиз-чи?

– Вой, мен ҳаракат қилмаяпманми? Ўзингиз-ку, ярим соатдан бери олдингизда ўтирибман, одам келди ҳам демайсиз. Қани, ёздирдингизми?

Сурайё дастрўмолини олиб, бурнини кўзларини артиб олди-да, бамайлихотир:

– Мен бу сассиқни айтяпман. Одамларнинг соғлиғига таъсир қиляпти.

Сожиданинг аччиғи келди:

– Менга нима? Сасиса сасибди. Менга, масалан, билинмайди, соппа-соғ юрибман. Ҳатто чучкирганим ҳам йўқ. Кимга таъсир қилган бўлса, ўша югурсин. Оҳ-ҳо, шунча одам туриб, аёл бошим билан мен бочка кўтараманми?

Сурайё истеҳзоли жилмайди.

– Сиз бочка кўтарманг, вазифангизни қилинг, – деди.

– Қанақа вазифа?

– Меҳнатқашларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кимнинг вазифаси, Сожида опа? Касабанинг раиси сифатида сиз аллақачон расман мурожаат қилган бўлишингиз керак эди. Ўз ишингизни билмайсизми?

– Касаба ташкилотининг бўёқнинг ҳидига қарши чиқиши кераклигини биринчи эшитишим, – деди Сожида қаҳри келиб.

– Уставни олиб келинг, қаерга ёзиб қўйганини кўрсатаман, – деди Сурайё ишонч билан.

Сожиданинг кўнглига хавотир тушди. У уставни очиб кўрмаган, очгани билан тушунмас, чунки рус тилида, ўзи умуман унинг бор-йўқлигини ҳам билмас, устав дегани ҳам ишда сира керак бўлмаган эди. Лекин унда касаба ташкилотининг раиси бўёқ ҳидига қарши курашиши керак, деб ёзиб қўйилмагани аниқ, бу ерда бошқа гап бор, булар бир нарсани ўйлаган. Қилдан қийиқ ахтараётгани бекорга эмас. Сожида шундай қўйиб қўймайди. Ҳали булар Сожиданинг совунига кир ювмади.

Аъламларнинг хонасига Сурайёнинг ўзи борди.

– Ирочка. Салом! Хосий, яхшимисан? Шу ерда туғиб, отини Ноширбой қўясанми-да охири. Сиз, ўртоқ прогулчи Камолов, бир қошиқ қонимиздан кечинг, қачон оламыз? Қани, бу ёққа, бир қаранг-чи, буларга халал бермайлик. Ҳа, тезроқ қимирланг.

Аълам истар-истамай эргашиб чиқди. Сурайё аксирди, овозини баланд қўйиб:

– Мен билан элакишманг, – деди.

Аълам жавоб қайтаришга улгурмай тим қора кўзларини қисиб қўйди-да:

– Ҳеч нарса ёзманг, – деб тез-тез шивирлади. – Тушундингизми? Ҳеч нарса! Ёзсангиз чора кўриш керак. Нашриёт катта, битта одамга чора кўрмаса ҳам ишлайверади. Лекин ёзсангиз, директор «чора кўрилсин», деб резолюция кўяди, биз буйруқ чиқариб тасдиққа олиб киришимиз керак. Шунинг учун ёзманг! – Сурайёнинг овози яна баландлади. – Мени бунақа қийнаманглар. Битта қоғозни олиш шунча қийинми? Орқангиздан чопиб юришим керакми?

Умаров Абдузафар аканинг олдидан жуда хуш кайфиятда чиқди. Эшикни ёпаётиб Вазирага икки қошини ҳам учириб қўйди. Вазира ҳам жуда энгил тортди шекли, кўлини кўтариб хўшлашди.

Хонаси олдида уни Турдиали пойлаб турган экан. Ҳа, шу оёқ-кўли чаққон, Абдузафар ака яхши кўрадиган Турдиали.

– Келинг, Турдиали полвон. Хизмат? – деди Умаров ичкари кириб, жойлашиб олганларидан кейин.

Турдиали синиқ кулди.

– Полвонлик қолмади, ака. Хотинлар кўтариб уряптию.

– Сиз чил беринг-да, чил беринг, – деб аскиясидан ўзи завқ қилди Умаров. – Хўш, нима гап? Бу дунёда хотин кўп, қайсиси йиқитди?

– Э-э, ҳайронман, – деди Турдиали. – Бу нашриёт кимнинг кўлида ўзи? Бу ерда ишлайдиган одамнинг кадри борми, йўқми? Ижодкор кимлигини биров билармикан?

– Хўп, хўп, – деб сабрсизланди Умаров. – Тезроқ бўлинг. Нима гап ўзи?

– Гулимоҳ Юлдузовналаринг менга телефон қилсин, бўлмаса, гаплашмайман, бошқалар менга бир тийин, дейди. Ўзи исмларини тўғри айта олмайди, бир Гулимоҳ дейди, бир Гулихон. Опам эшитиб қолсалар.

Умаров ўзини орқага ташлаб, бемалол ястаниб кулди.

– Шунақа дейдими? Гулимоҳ, Гулихон денг.

– Саводсиз, ўқимаган.

– Энди, ўқимагандан кейин саводсиз бўлади-да, – деди Умаров соддалик билан. – Сиз ҳам дарров суюнчига чопасиз-да. Ҳа, бозор кўрган эчкидан кўрк, дегани шу ўзи.

– Э қутуриб кетибди лекин, Карим ака. Сизни, биласизми, нима дейди?

– Биламан, биламан, – деб ўнғайсизланди Умаров.

– Йўқ эшитинг-да, балки билмасиз, – деди Турдиали. – Ким бўпти Умаровларинг, чумчуқ пир-р этса, юраги шир этади, чуқурроқ нафас олишга ҳам кўрқади, дейди. Сиз унақалардан эмассиз-ку, Карим ака?

Умаров қизарди.

– Начора, Турдиали, хотинлардан кўрқиш керак, кўрқамиз ҳам... Айниқса саводи йўғидан. Бунақалари чатоқ. Нашриётда ишлагандан кейин савод пухта бўлиши керак. Ҳа, саводи.

Турдиали Умаровга ҳайрон бўлиб қаради. Умаровнинг хаёли унча жойида эмасдек туюлди.

– Сизни бир Москвага юборсак, саводингизни ошириб келсангиз.

– Менинг саводимга нима қилибди? Москвага, майли, жон деб бораман, лекин саводинг деганингиз?

Умаров ўз пешанасига шапатиллади.

– Савод эмас, тажриба оширишга! Бу бошқа гап. Ҳафта-ўн кун ўйнаб келасиз.

– Э-э, унда раҳмат, ака, раҳмат! Саводинг деб кўрқитиб юбордингиз. Қачон, ака?

– Шу яқин кунларда. Лекин бу гап ўртамизда. Хўш, нима дейди бу саводсиз?

– Э-э, қўймапти-да. Қанақа хотин ўзи, ҳеч гапга кўнмайди. Унга Марказком ҳам бир пул. Карим ака, Москва нақд гапми? Бу яхшилигингизни унутмайман лекин. Абдузафар акам айтдиларми?

Умаров кўрсатгич бармоғини лабига босди.

– Ҳозирча, жим, Турдиали. Дилбар йигит бўлиб юраверинг. Анави болага ҳам насиҳат қилинг, Гулимоҳ Юлдузовна опа мени билади, деб ўзидан кетавермасин. Бари бир биз билан ишлайди.

– Бўлди, Карим ака. Ўзим жойига соламан. Ёшда ҳали. Сиз у ёғини тўғриланг, бу ёғи – менга! Бу ёғи менга.

– Ҳа, Турдиали, айтганча, сиз бехато ёзасиз-а. Чиройли қилиб «эмпирикритизм» деб ёзинг. Мана, қоғоз.

Турдиали Умаровга бир қараб қўйди-да, эгилиб, шартта ёзди.

– Мана, нимага керак бўлиб қолди. Ё ростдан ҳам саводимни текширяпсизми?

– Тўппа-тўғри, битта ҳам хатоси йўқ. Керак-да, – деди Умаров. – Ҳозирча сир. Оббо Сожида-эй, ким бўпти Умаров дейдими? Ўзи фаҳми Хадрагача бормайди, сиз унга ўртоқ Ислombeкова опани гапирибсиз.

Сожида оташин эди. Умаров кўзининг пахтасини чиқариб кўрди, олайди, тикилиб қаради, бир тийин, таъсир қилмади.

– Нима, бу сиз, – деди кўлини белига қўйиб. – Бир нарсанинг мазасига тушунмадим. Эрталаб рафторингиз бошқа эди, ҳозир тескари. Мен айтгандай бўлсин, дегингиз, сиз айтгандай қилдим. Энди қўй, деяпсиз, лекин қўйиб бўлмайди. Прогол қилдими, жавоб бериши шарт.

– Хўп, Сожида, мен айтган эдим, гапимни қайтиб оляпман – тамом. Кейин ҳали бу масалага қайтамыз. Ҳозир мавриди эмас.

– Йўқ! – деди Сожида. – Туфлаган туфугимни қайтиб оғзимга олмайман. Ҳақорат қилгандай чиқиб кетди. Кечирим сўраса ҳам кечирмайман. Ўша, ким, Гулимоҳ опаси телефон қилса ҳам.

– Сизгами, – деб илжайди Умаров.

– Ҳа, нима бўпти? Мен одам эмасми? Кимовна эди, Қундузовнами, ундан ўзимни кам кўрмайман.

– Кам кўрманг. Опа Юлдузовна бўлса, сиз Қуёшовна-ку. Демак, қайтмайсиз, қўймайсиз?

– Йўқ.

– Аҳ-ҳа. Ҳм, – деб Умаров ўйлашиб қолди. Кейин ўзининг ўнг кўлини силлашга тушди. – Шу... қайириб олибман, қалам ушлаб бўлмаяпти. Иккита сўзни ёзиш керак. Бир соатдан бери қўйиб юбормайди-я оғриқ.

Сожида унинг кўлига раҳм билан қаради.

– Босмахонага бериш керак эди. Сиз ёзиб юборинг. – Умаров Сожиданинг олдида бир варақ қоғоз қўйди. – Э-э раҳмат. Ёзинг. «Вилеллин». «Ви-ле-лин». «Им-прократизм нашномаси» Ёзаяпсизми? Мана, яна қайтараман.

Умаров ҳозир айтганини ўзидай қилиб, бўғин-бўғин такрорлади. Сожида ҳафсала билан ёзди.

– Боракалло, – деб Умаров варақни Сожиданинг олдидан чаққон олиб қарадию қоши пешанасига кўтарилди. – Эҳ-ҳе! Бу ёғи неча пулдан тушди? Шпион ҳам бунча диверсия қилолмайди-ю. Бир-икки-уч-тўрт-беш.. саккиз... ўн икки, бу ёқда тўртта хато вой-бў, саводни роса худо уриб ғовлаб кетган экан-ку, Сожидaxon? Бу қанақаси? Улуғ доҳийни қандай ёзишни ҳам билмайсизми?

Сожида анграйиб қолган эди.

– Қанақа доҳий? Ҳеч қанақа доҳийни айтганингиз йўқ.

– Бу-чи? – деб вараққа нуқиди Умаров. – «Вилелин» эмиш. «В.И. Ленин» деб ёзиш керак эди.

– Ўзингиз шунақа дедингиз-ку.

– Мен-а? Ҳали мени гуноҳкор қилсангиз эди. Мен доҳиймининг исм-шарифларини билмас эканманми? Қандай айтганим билан нима ишингиз бор? Доҳий-ку бу!

– Ўзингиз...

– Нима ўзим? А бу-чи? – Умаров хижжалаб айтди. – «Эм-пи-ри-о-кри-ти-ци-зм!» Нечта хато? Санокда адашиб кетяпман. Оддий «нашъу намо» деган сўзда тўртта, йўқ, бешта хатога борибсиз. «Нашнома» эмиш! Уят-э!

Ҳали Сожида кўп нарсани тушунгани йўқ эди, шунинг учун:

– Ўзингиз одамнинг ақлини шошириб қўйдингиз, – деди.

Умаров кинояли илжайди.

– Ақлингизни шоширдимми? Хўп, яхши. Унда, бўпти. Келинг, ўзингиз бошқаттан ёзинг шу сўзларни.

Сожида Умаровга қаради, Умаров унга бошқа варақ узатди.

– Мен индамай тураман. Қани, ёзинг.

Сожида олдидаги қоғозга қаради, пешанасини бўрттирди, яна бошини кўтариб Умаровга кўз ташлади. Умаровнинг тикилиб ўтиришидан кўнгли сесканди.

– Ҳа? – деди Умаров. – Нимага ёзмаясиз? Ўзим айтayми, нимага ёзмаётганингизни? Чунки қандай ёзилишини билмайсиз. Лекин билмасангиз ҳам тилингизни бермайсиз, айтганга юрмайсиз.

– Мен ўзим учун эмас-ку, – деди Сожида сал хомсираб.

Умаров орқага ясланиб, қўлларини қорни устига чалкаштирди.

– Сиз бизда ким бўлиб ишлайсиз?

– Касабанинг раиси, – деди Сожида шуни ҳам билмайсизми деган оҳангда.

– Йўқ, – деди Умаров. – Касаба – жамоатчилик-ку. Штатда нима ишдасиз, деяпман. Ойликни нимага оласиз? Корректор шекилли, а?

– Катта корректор.

– Катта корректорми? Э бу хатолар шунга катта экан-да,а? Мана, аҳволимиз! Катта корректор битта сўзни ўн бешта хато билан ёзади! Доҳийнинг исм-памийласини ёза олмайди. Тоза худо уриб кетган экан-да бизни. Яна бу опамиз касабанинг раиси. Қуёшовна!

Сожидага энди бориб етди шекилли, Умаровнинг олдидаги вараққа интилди. Умаров эса ўрнидан турди, шу варақни орқасидаги сейфга қўйиб, шарақ-шуруқ кулфлади-да, калитларни чўнтагига солди.

– Ана шунақа, опам, хатга тушдинг, ўтга тушдинг, – деди у сенлаб. – Саводинга далилий ашё бўлиб туради бизда. Маъқулми?

Сожиданинг ияги пастга тушиб, оғзи очилган, юзи сўлиб, ўзи ҳам анча ориқлаб қолгандек эди.

– Яхши эмас, одамни бунақа топташ, – деди у қийналиб. – Яна аёл кишини.

– Эй, менга қара, нима, белингдан кучоқлаб, бағримга босаяпманми сени? Аёлман, дейсан. Менга аёллигинг ўтмайди. Мен учун корректорсан, татмом, хат-саводингни сўраяпман, тушунарлими? Ўзингнинг ўрнингни билиб, айтилган ишни қилиб юргин, маъқулми? Осмонга чиқиб кетма. Бўлмаса, – Умаров орқасидаги сейфга ишора қилди, – жонинг менинг кўлимда. Энди, бор, бугун бу ерда ариллаб юрма, бошим оғрияпти дейсанми, қон босимими, бир-икки кун қорангни ўчир-да, булитин қил, кейин ҳеч нарса бўлмагандай яна юравер. Бўлдимми? Жўна!

Сурайё нозиккина кўрингани билан занжирдай пишиқ, мулойим қўлларида яширин бир куч бор эди.

– Бўйнингиз қотиб кетибди ўзи ҳам. Бир алпозда ўтиравергандан кейин...

– Иш шу-да, – деди Абдузафар ака.

Ўйлаб қараса, шундай-эй: ишга келади, ўтиради, мажлисга боради, ўтиради, уйга боради, ўтиради, қаерга бормасин, ўтиради, уйкуга ётмагунча, кунни ўтириб ўтказади. Бутун умрини ўтириб ўтказади шекилли. Бошқа нима ҳам қилсин?

– Бошингизнинг тепаси анча очилиб қолибди, – деди Сурайё яна.

– Тепакалингиз демоқчимисан?

– Энди-да...

– Айтавер. Энди йигит бўлар эдикми? Ёш қайтгандан кейин соч оқаради, тепакал очилади.

Сурайё индамади, одатдагидек «Йўқ, Зафаржон ака, ҳали ёшсиз», демади, Абдузафар аканинг ўзига ўзи ўқиган ҳукмига сукут билан розилик билдирди.

– Нима чой ичган эдинг?

Сурайё бирдан ҳушёр тортиди.

– Нима эди, Зафаржон ака? Жўн, ҳинд чойи, попук билан.

– Нафасингдан гул иси келяпти. – Абдузафар ака кўзини юмиб ҳидлади, яна Сурайёга қаради. – Ҳа, бир гулнинг иси.

Сурайёнинг юзи зумда гул-гул очилиб, кўзлари порлаб кетди. Бошқалардан унча ажралиб турмайдиган бу оддий жувон баъзан бир зумда юмуқ гунчадан шундай чиройли гулга айланиб кетар эдики, унга қараб ўтирган одам ҳайратдан ёқа ушларди. Абдузафар ака унинг бундай ўзгаришларини кўп кўрган, лекин ҳозир Сурайё фақат чиройли эмас, қанақадир баландлаб ҳам кетгандек эди.

– Шеърни шунақа ёзадилар-да, а? – деб сўради яна Сурайё.

Абдузафар ака тушунмади.

– Қанақа шеърни? Нима деяпсан?

Сурайё Абдузафар акага хаёлчан қаради, кейин деразага томон тикилди.

– Шоирларни айтаман-да. Гапни одамга ёқадиган, чиройли айтиш учун шеърга солишади-да. Мана, сендан гул иси келяпти, дедингиз. Мен роса қувониб кетдим. Шу шеър бўлса керак-да. Бўлмаса, нимага ёзишади.

Абдузафар ака ҳайрон бўлди. Бугун Турдиали бирининг шунақа шеърини айтган эдими, «Мен нега ёзаман?» деган.

– Ҳа, ростдан, нега шеър қилиб ёзади? Шуни тўғри айтиб қўя қолса бўлмайди? Шап-шап дегунча шафтоли де-да, қўй.

– Чиройли қилиб айтиш керак-да, – деди Сурайё хаёлчан. – Ҳамма нарсанинг ҳам фақат ўзини айтаверса, қизиғи қолмайди. Мана, яхши кўраман, дейди. Гул ҳам беради-ку, бўлмаса гул нимага керак?

– Ҳа, – деди Абдузафар ака ҳам ўйланиб – Гул... қизиқ лекин.

Бугун умуман ёшлардан ғалати-ғалати гаплар чиқаяпти.

Сурайёнинг бидир-бидир гапиргиси келаётган эди.

– Гулни ҳеч нарсага ишлатиб бўлмайди, фақат чиройли. Яхши кўрганининг қўлидан тортиб олиб кетаверса ҳам бўлади, лекин гул беради, гул билан кўнглини олади. Шеър ҳам шу-да, Зафаржон ака?

Абдузафар ака кифтини қисди.

– Шунақа... бўлса керак, – деди у бошқа нима дейишни билмай.

– Бизларнинг эрларга ўхшаб: «Хотин, бўлди, ўчир чироқни, ёт олдимга келиб», деб бўкирмасдан, «жоним, гулим» деб қофия қилади, кўнгилни овлайди. Ана шунга ёзади. Тўғрими, Зафаржон ака?

Абдузафар ака индамай кулди.

– Шундай, – деди Сурайё ўзига ишонч билан.

– Ҳа, Ватан, партия, доҳий мавзулари бор, улар муқаддас, – деб қўйди Абдузафар ака.

– Мен у томонини тушунмайман, – деди Сурайё. – Карпат тоғларидан Камчаткагача деб ёзишади, бизлар ўзимизнинг Самарқандни ҳам кўрганимиз йўқ. Мен одамга нима кераклигини айтяпман.

– Майли, бу гапни қўй. Нима, сенга ёзиб беришинми? Айтаман, – деди Абдузафар ака. – Отингни қофия қилиб ё ичига қўйиб, зўр ёзиб беришади.

– Ким?

– Мана, Турдиали бор.

– Йўқ, кўп гапи бачкана. Шеъри ҳам шунақадир-да.

– Бўлмаса, ким? Аъламми?

Сурайё ўйланиб қолди. Абдузафар аканинг рашки уйғонди.

– Йўқ, – деди Сурайё. – Айтиб ёздирганинг нима фойдаси бор. Ўзининг кўнглидан чиқариб, сиз айтмай атаб ёзса экан, унда бошқа гап.

– Сиз унақа чуқур нафас олманг-да, мана, секин ҳаво ютинг, худди нафас олмаётгандай, – деб Турдиали нафасни қандай олишни кўрсатиб берди.

Иринанинг қимирламай қараб туришидан шундай қилаётгани кўриниб турар эди. Хосият Аъламга тикилди. Аълам кулди.

– Балки умуман нафас олмаслик керакдир?

– Йўқ, нафас олмаса бўлмайди, – деди Турдиали соддалик билан. – Лекин мен айтгандай қилинг, кўрасиз, фойдаси бор. Айтяпман-ку, қараб турган одам ҳам нафас оляпсизми, йўқми, билмасин. Кейин ўзингизга ҳам билинмай кетади.

– Турдиали, ўзингиз ишонсизми шунга?

– Жуда қизиқ одамсиз-эй. Нимага ишонмайман? Мана, олдингиз-да ўтирибман-ку, сизга ўхшаб қийналмайман, яшаб юрибман. Ё дод солганимни кўрдингизми?

– Йўқ, жўра, ё ҳаммани аҳмоқ қияпсиз, ё сизда ҳид билиш туйғулари ўлган, – деди Аълам.

– Ўзингизда курашчанлик йўқ, дўстим. Одам ҳар қандай шароитга кўникиши керак, – деди Турдиали.

Аълам бирдан жаҳл билан гапиришга тушди.

– Лекин бунақа сассиққа эмас. Бу сассиқ одамни ҳақоратлайди, ерга уради. Инсонлик қадрини оёғости қилади. Нима учун ҳеч бир айбим бўлмаган ҳолда, шунча вақтдан бери ўпкам тешилиб сассиқ ҳаводан нафас олишим керак? Қайси гуноҳимга? Ўзи нимага сизларга арз қилиб ўтирибман?..

Аълам бирдан индамай қолди. Хосият биқинини ушлаб букчайиб олди, Ирина унинг ёнига шошилди.

Бугун ҳам ўтди-эй. Ҳеч бир иш қилингани йўқ, лекин асаббозлик бир дунё. Йўқ ердан йўқ хавотир, бўлмағур ташвишлар. Шунга қанча одам хафа, қанчаси безовта. Одамнинг ҳаёти шунақа майдами, а? Кун кетидан кун ўтади, ташвишнинг борган сари зиёда, қилган ишининг тайини йўқ, Эрталаб, нима экан, деб ҳовлиқавермай, тинчгина кутса, у ёқдан нималиги маълум бўлар, бу ёқдан буниси ўз оёғи билан келиб, кўмир туширганини айтар экан-ку. Тамом, вассалом. Шунча ваҳима, асаббозлик бекорга. Мана, одам умрини нимага беҳудага сарфлайди.

Абдузафар аканинг долонга чиқиб, оёқларининг чигилини ёзгиси келди, у ҳалигача долонга чиқмаганини, чиққан бўлса ҳам, бемалол юриб келмаганини эслади. Лекин шу пайти қоғоз тезтиккични кўксига маҳкам босиб, Сурайё кирди. Абдузафар ака нимадир юз берганини англади.

Сурайё тезтиккичининг ичидан бир варақ қоғозни юзага олиб, тезтиккични Абдузафар аканинг олдига қўйди.

– Мана, аризаси.

Абдузафар аканинг юраги шувиллаб кетди.

– Ким? – деди у кимлигини ўқиб турган бўлса ҳам.

– Аълам Камолов.

– Бунақа гап йўқ эди-ку. Нима бўлибди экан?

Сурайё елкасини қисди.

– Билмадим. Мен бу ерда вақтим, Турдиалига бериб қўясан, деб берибди-да, ўзи суриб юборибди. Нарсаларини ҳам йиғиштириб кетган.

– Ким хафа қилди экан? – деб ўйланди Абдузафар ака.

– Ўзини бировга хафа қилдириб қўядиган эмас у, – деди Сурайё.

– Қизиг-у. Хўп, Турдиалини айт, кирсин.

– Бунақа гап йўқ эди, Абдузафар ака. Бирдан ариза ёзди-да, кетди-борди. Э-э, роса гапирдим, қулоғига кирмади, бу ерда ишламайман, тамом, дейди. Мен аввал Сожида опага аччиқ қиялпти деб ўйладим.

– Нимага Сожида?

– Эй-й, бу опа ҳам олқиш деса таппа талайди. Лекин бунга эмас. Шу, чидамайман, дейди. Чидаган чидайверсин, мен эмас, дейди. А шунча одам ишляпти, улардан ниманг ортиқ, десам, унда мен одам эмас эканман, дейди.

– Нима экан бўлмаса?

– Шу сассиққа чидамас эмиш-да?

– Қанақа сассиққа?

– Мана шу, бўёқ исига. Ҳамма ёқ сасиб кетган, бу ҳаводан нафас олмайман энди, дейди. Тамакининг тутуни майли, бўёқ иси бўлмайдими? Шунча одам чидаб юрибмиз, сен нима, осмондан оёғингни осилтириб тушдингми, оксуякмисан...

– Турдиали, ўзингиздан қўшманг. Бор гапни айтинг: кимдан норози?

Турдиали дум-думалоқ кўзларини Абдузафар акага тўғри қадади.

– Шу... кўмир тушириши керак эмас эди-да.

Абдузафар ака ажабланди.

– Нимага? Кўмир туширасан деб биз азобладикми? Нима деб галдираклайсиз?

– Абдузафар ака, эрталаб айтдим-ку сизга, мен буларга дўст эмасман, деб. Булар, биласизми, қандай айтсам, дунёни ўйламайдиган одамлар, бир кучоқ китоб, тўрт қути сигарет бўлса бўлди. Мана, Аълам, турган жойини китобга тўлдирган, биласиз-а, китобнинг ҳам чайқов бозори бор, ўша ерда ҳам бу ошналар ортирган, қишни ўтказиш масала бўлиб турган эди, бугун кўмирни тушириб олди. Муаммо йўқ.

– Марказкомга бормадимми?

– Бориб пулини тўлаб, квитанциясини олиб келди. Опанинг ўзларининг олдига кирмабди. Зарил ишим бўлмаса, нима қиламан вақтларини олиб дейди.

– Кирмагани ҳам яхши бўлибди, – деб овозини чиқариб ўйлади Абдузафар ака.

– Нимага? Раҳмат айтиб қўйса бўлади-ку?

– Аризасини қайтариб оладими?

– Йў-ўқ, – деб бошини чайқади Турдиали.. – Ҳеч ҳам. Биламан-да. Энди қайтмайди. Энди сира қайтмайди. Булар шунақа.

Абдузафар аканинг долонга чиққиси келди. Унинг кабинети кўча томонда, шувиллаб ўтиб турган автолар оқимининг тепасида жойлашган бўлса-да, бу ерда ҳам бўёқ иси қамалган, кириб-чиқиб юрганга унча билинмагани билан ҳаракатсиз ўтирган одамга анча таъсир этар, эътибор қилганда эса диққатни ошириб юборар эди. Шу вақти яна Вазиранинг ғайрати келиб қолганини қаранг, машинканинг чиқиллаши дермантин қопланган эшикдан ўтиб келиб, қулоқни тешиб юборай дейди-я.

Абдузафар ака секин долонга чиқди. Вазира у чиққан пайти машинка қилишни бир муддат тўхтатди-ю, орқасидан яна чиқиллатишга тушди. Долонда ҳеч ким кўринмади. Лекин нимагадир Абдузафар ака ҳозир долонда одамларнинг юришини истаётганини англади. Ҳа, ўртадаги анави устуннинг ёнида Аълам тутатиб турган бўлар эди. Ҳозир йўқ. Маза-я шуларники, хоҳласа ишлайди, хоҳламаса – йўқ. Бемалол бўшаб кетаверади. Юқоридан рухсат ҳам сўраб ўтирмайди! Ушлаб турадиган ҳеч нарса йўқ. Партиясиз. Қиши билан ўқийди, ёзади, ётади, битта қорин бўлса, тўяди-да.

Абдузафар ака қўлини орқага қилди, уч-тўрт қадам юриб секин «ху-уш-ш» деб ҳуштагини бошлади, лекин ўхшамади, лаблари қовушмай, ҳуштак ўрнига қандайдир вишиллаган товуш келди, алланечук аянчли. Ҳатто Сурайёнинг югуриб чиқиб, «Вой, Зафаржон ака. Сизга нима бўлди, одамни изза торттирманг. Шу вишиллашингизни кабинетингизда қилинг», деб йиғламсираб қараб туриши кўз олдига келиб, кўнгли бир турли бўлиб кетди.

Худога шукр!

2007 й.

Бобур БОБОМУРОД

Юрагимга пўкилди бу ишқ

БИР САВОЛ

Қуламан дейман-у, йиғлайман нега,
Қалбим дарзларига бормикан чега,
Дардли бир армонга наҳот мен эга,
Бир савол ёдимдан бўлмас фаромуш –
“Севаман” демаган нимага Кумуш?

Ҳижрон ойларини алмашиб йилга,
Ҳавасга берилмай, қулф уриб дилга,
“Чидолмайман” демай, эрк бермай тилга,
Ориятни асраш – бу қандай юмуш,
“Севаман” демаган нимага Кумуш?

Қолоқ бўлганми ё – четга юрмаган,
Сериял кўрмаган, “чат”га кирмаган,
Интернет, “сотка”да кўнгил бермаган,
Кийиб жинси шим ё “мини”, қўйиб “тушь” –
“Севаман” демаган нимага Кумуш?

Шадрод неварога ёқармиш “бири”,
Буни ҳамма билар, йўқ эмиш сири.
Не дейшин билмас чолга кампири...
Дунёнинг ҳолига боқаман хомуш –
“Севаман” демаган нимага Кумуш?

“Ўткан кунлар” – орға тикланган бино,
Такрор китоб қараб, кўраман кино,
Қанча назокату, қанча истиғно,
Қанча одоб билан дилни айлаб хуш –
“Севаман” демаган нимага Кумуш?

КЕЛМА

Тўйдирса ҳам юрагингни жабру жафо,
Бу ҳаётдан топмасанг ҳам меҳру вафо,
Сенсиз менга ҳам унутдир гарчи сафо –
Келма.

Сендан бир пайт сўраганим юрак эди,
Кўнгилдану пок меҳрдан дарак эди.
Энди барин унутишим керак эди –
Келма.

Майли, нетай, билсанг билгин – ёдимдасан,
Ҳар жойдаю, ҳар лаҳза кўз олдимдасан.
Не билсанг ҳам, шуни билмай фолбин-да сан –
Келма.

Юрагимни сувга отсам – ёнди кўллар,
Кўзларимдан ёшлар эмас – ёғди дўллар.
Сен томонга етказишдан тонди йўллар –
Келма.

Вулқондирман – пайтин пойлаб чўғ олмаган,
Гадодирман – тангасини йиғолмаган.
Дарё бўлмай – қирғоғига сизолмаган –
Келма...

МЕН ҲАНУЗ

Ўзга ила кетди ёр,
Интизори мен ҳануз.
Ўзга эрур мен деб зор –
Чин озори мен ҳануз.

Бағримдан кетган билан,
Кетмади хаёлимдан.
Мисли гулдаги тикан –
Умидвори мен ҳануз.

Қўзгалгандай тоғу тош
Киприги шамолидан,
Сира топмадим бардош –
Беқарори мен ҳануз.

Айланиб адосига,
Тўплашар ошиқлари,
Бекаслик балосига –
Гирифтори мен ҳануз.

Ўзгаларга марҳамат,
Айлайди гоҳ ноз ила,
Жавоби йўқ муҳаббат –
Сазовори мен ҳануз.

Беҳуда мушкул корнинг
Машигулисан, эй Бобур,
Вафо билмас ул ёрнинг –
Вафодори мен ҳануз...

ХАЁЛ

Қуш бўлсаму, деразанг чертсам
Шикаста шу қанотим билан.
Ахир, нетай, Сени мен севсам –
Дил деган бор бисотим билан...

Осмондаги олтинчи қават,
Қалбим айтар: «Уч, ахир, қушсан...
Учиб чиқиб, майли, берухсат,
Эшигингга гул илиб тушсам...

Хаёл, хаёл, бошламас қайга,
Дил ноласи ўхшайди найга.

Зор-зор йиғлаб остонангда, ёр,
Майдан келиб, кетаман майга...

Шамолдаги қамишига ўхшаб,
Эгиларман, синмасман лекин.
Ва бегона танишига ўхшаб –
Ҳаётингда ўтарман секин...

Қуш бўлсаму, деразанг чертсам
Шикаста бир қанотим билан.
Ахир, нетай, Сени мен севсам –
Юрак деган бисотим билан...

Хаёл, хаёл – бошламас қайга...

БУ ИШҚ

Юрагимга тўкилди бу ишқ,
Кўзларимдан ўқилди бу ишқ.
Икки дунё Сени бор айлаб,
Мени мендан йўқ қилди бу ишқ.

Билмам, кимдан хатолар ўтди,
Еру кўкка садолар кетди.
Жонларимни адолар этди –
Мени мендан йўқ қилди бу ишқ.

Бургут эдим, йўлбарс эдим мен,
Балоларга нотарс эдим мен.
Қайсар эдим, асов – чарс эдим мен,
Мени мендан йўқ қилди бу ишқ.

Сен эмасми кўзларим нури,
Сен эмасми сўзларим дури.
Сен жаннатнинг гўзали, ҳури,
Мени мендан йўқ қилди бу ишқ.

Бу ишқни мен сўраб олганман,
Жоним ичра ўраб солганман.
Қолган бўлсам – Сенда қолганман...
Мени мендан йўқ қилди бу ишқ.

Юрагимга тўкилди бу ишқ,
Кўзларимдан ўқилди бу ишқ.
Икки дунё Сени бор айлаб,
Мени мендан йўқ қилди бу ишқ.

Муқаддас АБДУРАИМОВА,
сиёсий фанлар номзоди

КОМИЛЛИК ЙЎЛИДА

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг муваффақияти халқнинг маънавий камолоти ва миллий руҳининг даражаси билан белгиланади. Президентимиз И.А.Каримов ёзганларидек, “Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаслиги, фарзандларимизнинг биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлиб яшаши учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи ҳеч шубҳасиз, бекиёс аҳамият касб этади”¹¹.

Дарҳақиқат, маънавий-маданий ривожланишнинг теран томирлари, тарихий илдизларини ўрганмасдан, тарихий меросга тўғри муносабатда бўлмасдан халқнинг миллий руҳини ривожлантириб бўлмайди. Миллий маънавият ва шахс камолоти ўз-ўзини англашдан бошланади. Шу сабабли, маънавият халқнинг тарихи ва маданиятини чуқур билиш ва тушуниб етишга асослангандагина муҳим ижтимоий кучга айланишини жойларда ҳар бир мутасаддилар теран англаб, унинг моҳиятини ёшлар онгига сингдиришда тарғибот ва ташвиқотнинг барча самарали усулларидан собитлик билан фойдаланишлари яхши натижа беради деб ўйлаймиз.

Шу нуқтаи назардан XXI асрда давлатимизнинг равнақи, унинг кучи ҳамда салоҳияти кўп жиҳатдан халқ маънавиятининг юксаклиги ва поклигига, зиёлиларимиз, ёшларимизнинг интеллектуал саводхонлиги, билимдонлиги, бунёдкорлиги, ташаббускорлиги ва ватанпарварлигига боғлиқ.

Шунингдек, ёшларимизни маънавий баркамол қилиб тарбиялашда буюк алломаларимизнинг маънавий меросидан фойдаланиш ҳам бугунги кун талабидир.

Ўзбекистон ўз истиқлолига эришгандан сўнг жамият маънавий ҳаётини соғломлаштириш ва ривож-

лантириш, инсон омилига катта эътибор бериш мамлакатимиз олдида турган энг асосий вазифалардан бири сифатида кун тартибига қўйилиши ҳам жамият олдида кўндаланг турган янги вазифаларни ҳал этишга оқилона ёндошишнинг кўринишидир.

Юртбошимиз “Юксак маънавият – енгилмас куч” номли китобларида таъкидлаганларидек, “Ўз тарихини билмайдиган, кечаги кунини унутган миллатнинг келажаги йўқ”.

Комил шахс ғояси азал-азалдан халқимизнинг эзгу орзуси, миллат маънавиятининг узвий бир қисми бўлиб келган. Зардуштийликнинг муқаддас китоби “Авесто”да ҳалол меҳнат, фидойилик комилликнинг асосий мезони сифатида талқин этилган. Комил инсон ғояси ислом фалсафасидан озикланиб, янада кенгроқ мазмун касб этган. Ибн Сино, Беруний, Фарғоний, Юсуф Хос Хожиб, Кошифий, Форобий, Навоий каби мутафаккирларнинг комил инсонни тарбиялаш ҳақидаги фикрлари жамият тараққиётига янги маънавий имкониятлар излаш мақсадлари билан боғланган. Форобий фозил шаҳар аҳолиси ҳақидаги ғояларини илгари сурар экан, маънавий камолотни адолатли жамият қуришнинг асосий шартини деб ҳисоблаган.

Комил инсонга хос барча фазилатларни Алишер Навоий ўзининг “Насойим ул-муҳаббат” асарига бирма-бир санаб чиққан, яъни: биринчиси – тавба, иккинчиси ҳалол луқма билан қаноатланиш, учинчиси ўз касбини топиб кун ўтказиш, тўртинчиси – шариатга риоя қилиш, бешинчиси – тариқат одобини сақлаш, олтинчи – барчадан ўзини кам деб билиш, ҳатто фарзандлари, хизматкорларига қўполлик қилмаслик, еттинчиси – чучук тил бўлиш, саккизинчи – раҳмдил бўлиш, тўққизинчи – сахий бўлиш, ўнинчи – мард бўлиш, ўн биринчи – ҳалимлик, хушхулқ бўлиш, ўн иккинчи – ризо, розилик билан кун ўтказиш, ўн учинчи – сабрли бўлиш, ўн тўртинчи – садоқатли, вафоли бўлиш, ўн бешинчи – риёзат чекишдан қўрқмаслик, ўн олтинчи – фавқуллодда хислатлар кўрсатиш кабилардир. Алишер

¹¹ И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. -Т.: “Маънавият”, 2008, 4 бет.

Навоийнинг комил инсон ҳақидаги ғояси ва орзулари, иймон, эътиқод, ҳалоллик тўғрисидаги тушунчалар бўлиб, бу тушунчалар бизнинг орзу-умидларимиз сифатида юксак маънавиятли баркамол авлодни тарбиялашда бугун ҳам қадрлидир.

Комил шахс қуллик, мутелик, боқимандаликдан батамом халос бўлган инсон. Чунки инсон бировга қулдек эргашса, ўз мустақил фикри ва дунёқарашига эга бўлмаса, демак, ижтимоий жиҳатдан у ҳеч нарсага эришмаган бўлади. Комил шахс ўз маслағи, Ватани, халқи манфаатларига ёт, зарарли ғояларни тарқатаётган кимсалар ортидан кўр-кўрона эргашиб кетавермайди, доимо огоҳ, ташаббускор ва фаол бўлади. Ватан тараққиётдан ғурурланиб, мамлакатда амалга оширилаётган бунёдкорлик ишларини қўллаб-қувватлайди ва бу ижобий жараёнга ўзининг муносиб ҳиссасини қўшади. Ватан ва мамлакат тараққиётига тўсқинлик қилувчи ҳар қандай салбий ҳолатнинг олдини олишга, халқ ва жамият ривожланишига зарар етказувчи бегона ғояларнинг тарқалишига ва уларнинг ёшлар онгини заҳарлашига қарши муросасизлик билан курашади, шу асосда ўзининг юксак ватанпарварлик бурчини бажаради.

Дарҳақиқат, бугунги кунда дунёда халқаро террорчи кучлар тажовуз ва хуружларининг олдини олиш, ёшларни бузғунчи ғоя ва мафкуралардан ҳимоя қилиш долзарб вазифалардан бири бўлиб қолмоқда. Шу ҳолатни эътиборга олиб, мамлакатимиз Президенти Ислоҳ Каримов таъкидлаганидек, “Агар биз бу масалада ҳушёрлик ва сезгирлигимизни, қатъият ва масъулиятимизни йўқотсак, бу ўта муҳим ишни ўз ҳолига, ўзи бўларчиликка ташлаб қўядиган бўлсак, муқаддас қадриятларимизга йўғрилган ва улардан озикланаётган маънавиятимиздан, тарихий хотираларимиздан айрилиб, охир-оқибатда ўзимиз интилган умумбашарий тараққиёт йўлидан четга чиқиб қолишимиз мумкин”.

Мамлакатимиз ёшларини баркамол инсон этиб тарбиялашда ўқув масканларининг ўрни ва роли бениҳоядир. Комилликка эришиш учун аввало дунёвий билимларни эгаллаш даркор. Ҳадиси шарифда айтилганидек, бир соат илм ўрганиш бир кечалик нафл ибодатидан афзалдир. Шундай экан, талаба ёшларни ҳозирги даврдаги миллий мафкурамизга, умуминсоний қадриятларга, диний ахлоқ ва ҳақиқий исломга зид ақидапарастлик, турли экстремистик оқим ва сиёсий ҳаракатларнинг пайдо бўлиш тарихи, зарари, ижтимоий моҳиятидан мунтазам хабардор этиб боришда ижтимоий-гуманитар фан ўқитувчилари, жамоат ташкилотлари, маҳаллалар ва кенг жамоатчилик фаолиятини жонлантириш бугунги кун учун ғоят зарурдир. Чунки юксак маънавиятли комил инсонларни тарбиялаш, улар онгига миллий маънавиятимизга ҳурмат руҳини синдириш кўп жиҳатдан жойлардаги раҳбарлар фаолиятига, сўзи билан ишининг бирлигига, ташаббускорлиги, адолатлилиги, бунёдкорлиги, фидойилиги, жонкуярлиги, камтарлиги, ватанпарварлигига боғлиқдир. Ҳар бир раҳбар ўз жамоаси аъзола-

ри ўртасида маънавий-маърифий, ахлоқий-тарбиявий ишларни тўғри ташкил қилишда фаол, ташаббускор ва намунали бўлмоғи ҳам бугунги кун талабидир.

Бугунги ғоявий курашда рақибларимиз мафкураравий иммунитетни заиф айрим ёшларни ўзига жалб қилиб, уларнинг маънавий-руҳий таназзулга юз тутишларига, афсуски, эришмоқдалар ҳам. Буни ҳар бир ота-она ва мутасадди раҳбар кадрлар ҳисобга олишлари, фарқига боришлари, уларга нисбатан аниқ муносабатда бўлишлари керак. Ёшларни бундай ёвуз ниётли кишилар қўлига топшириб қўйиш охир-оқибатда фожеалидир. Бунга алоҳида аҳамият беришда ҳар бир ота-она, маҳалла, илм масканлари, бирлашмалар, сиёсий партиялар, мутасаддилар бевосита масъул саналади. Айрим ёшларнинг ана шундай ёвузликка қўл уришлари лоқайдлик, бефарқликнинг ҳам оқибати эканлигини унутмаслик керак. Ушбу ҳолатни эътиборга олиб, Юртбошимиз “ёшларимизнинг маънавий оламида бўшлиқ вужудга келмаслиги учун уларнинг қалби ва онгида соғлом ҳаёт тарзи, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат-эҳтиром туйғусини болалик пайтидан бошлаб шакллантиришимиз зарур” – деб таъкидлаган эди.

Сўнги йилларда олиб борилган илмий тадқиқот ишлари, аҳолининг турли қатламлари ўртасида ўтказилган социологик сўров ва кузатишлар ёшларимизда ўзини-ўзи бошқаришга, миллий характеримиздаги айрим ҳолатлар, жумладан, итоатгўйлик, катталарнинг гапини “икки қилмаслик” кабилар салбий таъсир қилаётганлигини эътиборга олишимиз, бундай ҳолатлар ёшларда ташаббусни, “ноанъанавий” тарзда фикрлашни, ҳаракат қилишда ўзига хосликни, фикр ва тафаккур туйғули содир бўладиган ижтимоий фаолликни сусайтираётганлигини аниқлаш имконини берди.

Ушбу салбий ҳолатлардан чиқиш учун ёшларда рўй берадиган воқеа-ҳодисаларга тўғри баҳо бериш салоҳияти, ақл ва фаросат уйғунлигига суянган ҳолда хулоса чиқариш ҳамда миллат, Ватан манфаати йўлида ўз шахсий позициясига асосланиб ҳаракат қилиш, маслағида, тафаккурида ислоҳотлар ўтказишига шарт-шароит яратади ва бузғунчи ғояларга қарши мафкураравий иммунитетни шакллантиради.

Дарҳақиқат, бугунги кунда дунёда халқаро террорчи кучлар тажовуз ва хуружларининг олдини олиш, ёшларни бузғунчи ғоялар ва мафкуралардан ҳимоя қилиш, бузғунчи ғояларнинг миллатимизга, маънавиятимизга, ёшларимизга зарарини эътиборга олиб Юртбошимиз “Миллатни асраш керак” деган ғояни қайта-қайта уқтирди. Миллатни асраш ўзлигимизни, одоб-ахлоқимизни, меросимизни, қадриятларимиз ва миллий руҳимизни, ёшларимизни носоғлом ғоялар ва мафкуралар таъсиридан асраш, уларга қарши фуқароларимиз, ёшларимиз қалбида мафкураравий иммунитетни шакллантириш деган маънони ҳам англайди. Ушбу мураккаб вазифани юксак маънавиятга асосланган миллий истиқлол ғояси бажаради ва ёшларимизнинг соғлом, баркамол инсонлар бўлиб вояга етишларига ёрдам беради.

Сарвар ТЎРАЕВ

Дадахон Баҳодиров чизган расм.

Саҳронинг бепоён кенглик-ларида йилнинг уч ойини айт-маса, ташқи дунёдан буткул узилган элатлар яшарди.

Йирик-йирик тижорат мар-казлари томон йўлга чиққан карвонлар баъзан бу овуллар ҳақидаги узук-юлуқ афсонанамо гапларга бўлган қизиқишлари ту-файли шу томонларга йўл соли-шарди.

Карвонни иззат-икром билан кутиб олишгач, аввалига овул улуғи ўтовида меҳмоннавозлик бўлиб, сўнг савдо ишлари ғи-мирлай бошлар, бозор шу дара-жадаги авжга минар эдики, йи-рик шаҳарлардаги савдо мар-казларидан қолишмасди.

Саҳрода бир-бирларига нисбатан ғаним уруғлар яшаб келарди. Улар ўртасидаги бу душманлик азалдан қудуққа бой ҳудудлар устидан назоратни ўз қўлларига олиш масаласида эди. Улусу билан Азсу ана шундай уруғлардан эди.

Улусу овулида сувга мўл қудуқлар жойлашган бўлиб, ҳаётлари тўкин ва барқарор,

КАРВОНҚУШ

Ҳикоя

бошқа уруғлар, хусусан, Азсу доим қудуқларидаги сув танқислигидан қийналарди.

Бир замонлар осмондан бало ёғилиб, касалликлар авж олганида Азсу овули улуғлари кенгашиб, Улусуга чопар жўнатишган ва бундай дегандилар: “Тангри ер-кўкни, сувни ҳаммамиз учун берган, сенинг аждодларингнинг ютуғи эртани кўра билганида, бугунги емагини эртага атаганида, менинг аждодларимнинг гуноҳи бугуни билан яшаганидир.

Шу кечирилмас хато эвазига кўп жонларни қурбон бериб келамиз. Келингиз, қон-қариндошлик ипини боғлайлик, Тангри бундан ва биздан хушнуд бўлажак”.

Улусу узоқ кенгашди-да, жавоб берди: “Қуёш ортидаги кун худоси билан ой ортидаги тун тангриси дўсту ёр бўлиши мумкинми?”

Ҳар нарсанинг ўз сўроғи бор, шунинг учун ҳам тун ва кун бор.

Тунлари қуёш чиқмаган, лекин кундузи ой қуёш салтанатининг ичида у-бу жойида биқиниб юради-да, зулмат чўкканида кундан ўғирлаганини ўзиники қилиб мақтанади. Сиз ва биз ана шу кабимиз”.

Азсу қурғоқчиликдан азоб чекди.

Ўшанда Азсу улуғлари бир кунмас-бир кун бу қўшни уруғни қилич билан забт этишни дилига тукқанди.

Узоқ йиллик гина-кудрат, ҳаёт – мамот жангини келтириб чиқариши аниқ, аммо ўша фурсат ҳали бўй кўрсатмаган эди.

Улусуга карвон қўнган.

Бозор қайнайди.

Қуёш беаёв қиздиради.

Саҳройилар кўникиб кетган дим ҳавода ажнабий савдогарлар, айниқса ёш йўловчилар зўрга нафас олишади.

Кун ярмидан оққанида бошдан-оёқ қора либосга ўранган, ўрта бўйли, кенг пешонали, кўркам йигит пайдо бўлди.

У отдан тушибоқ от жиловини уни қизиқиш билан ўраб олган ўсмирлардан бирига тутқазди-да, бозор оралади.

Ажнабийлар гавжум оломон орасида яққол кўзга ташланиб турган ўткир нигоҳли бу йигитнинг ким эканлиги билан қизиқишди.

Ёнгинасидан ўтаётган бир тўп сулув қизлар табассуми, пичир-пичирлари ўзига бағишланганлигини сезса-да, бепарволарча йўлидан қолмаётган йигитнинг кимлигини ёйиб қўйилган жанг қиличларини оғиздан таноби қочиб томоша қилаётган ўсмирдан сўрашганида, у қувончданми, кўрқувданми энтика-энтика жавоб қилди:

– Карвонқуш!

Шу ердан ўтиб кетаётган мункиллаб қолган кампир тишсиз оғзини катта очганича, изоҳлади:

– Карвонқуш ...бу бизнинг овулимиз, у борки, биз бор, у борки, сиз бор.

Қора либосли йигит нимадир харид қилишга уннанида, бир гуруҳ овулдошлари унинг атрофида гирди-капалак бўлиб қолди.

Карвонқуш – Улусуни ташқи хавфлардан огоҳ этиб турувчи кўрикчи.

Ёз тунлари осмонда “Карвонқуш” деб ном олган юлдузлар туркуми кўзга ташланадими, баъзида

адашган карвонлар шу юлдузни мўлжал олиб, саҳро халқларига етиб келишади.

Етти қароқчи юлдузи ер бағирлади, тун яримлади.

Бирдан Карвонқушнинг нигоҳи олисда от чоптириб кетиб бораётган чавандозга тушди.

Карвонқушнинг кўнглида ҳадик турди.

У томон от солди. Чавандоз ойнанинг ботишини истамагандек ўқдек учиб борар, шамолда узун сочлари ўйнади.

Узоқ қувлашмачоқлардан сўнг Карвонқушнинг учқур тулпори чавандозни қувиб етди.

– Эй, сен, тўхта!

Чавандознинг кўзлари юмуқ, бироқ ҳаракатлари нозик, жонли ва жадал эди.

– Тўхта, бизнинг ҳудудларга нега келдинг? – Карвонқуш узангига оёқ илиб ерга қўнди. – Нима изляяпсан?

– Сув!

Карвонқуш чавандоз билан ёнма-ён юрганида, унинг қиз эканлигини, бунинг устига ойпараст эканлигини тушуниб етди.

Бу пайт ойнанинг сўнги ўроқдек парчаси ҳам ер бағирлаб, замин зулмат қудуғига чўкиб борарди.

Қиз йўлидаги Карвонқушни кучди.

Карвонқушнинг юзини унинг узун сочлари сийпа-лаб ўтди.

– Эй, саҳро эгаси, сени излаб топдим! Сени узоқ қидирдим. – Карвонқушнинг қулоғига майин пичирлади қиз. – Сендан сув сўраб келдим, сув бер!

Ой саҳронинг шамол бунёд этган катта-кичик қирларидан ҳам соясини аяди.

– Сув бер, одамлар чанқоғи босилсин.

Улар сукунат қаърида қолиб кетишди.

* * *

Карвонқушлик узоқ йиллардан буён тайин этиб келинади.

Қуёш тутилганидан сўнг туғилган илк фарзандни муқаддас қуёш ўғли деб ҳисоблашади ва уни карвонқушликка монанд улғайтирилади.

Овулда қуёш тутилганидан сўнг, агар қиз фарзанд туғилса, у ойдан бунёд бўлган дейишади ва бу қиз бутун умр Улусуга чўрилик қилишга мажбур этилади. Қуёш зурриёди – Карвонқушнинг ота-онаси бўлмайди. Унинг дўстлари ҳам, душманлари ҳам, маъшукаси ҳам бўлмайди, у бутун умр уйланмай ўтади.

* * *

– Ҳеч ким ойга етолмайди дейишарди. Кўп ҳам хато қилиши мумкин эканки, мана, сени топдим.

Карвонқуш қандай қилиб ойпараст қизни аслига қайтариш йўлини ўйларди.

Унинг кўкрагига бош қўйган қиз эса хотиржам эди.

– Ўйлаб олишимга вақт бер, бундан кейинги тунларни кут, мен сени бу дарддан фориғ этарман балки.

Узоқ сукунат чўқди.

Қиз Карвонқушни бағридан бўшатди.

Зулмат ичига сингди, от дупури унинг кетиб бораётганлигини англади.

Ойдинда, учиб юрган хурни эслатиб, отида елиб келаётган бу қиз унинг нигоҳига қўниб қолган эди.

Ойпараст қиз ботиб бораётган ойни, Карвонқуш эса уни таъқиб этишни ўрганди.

Бепоеён саҳрода узоқ от чоптиришлар...

Марҳамат кутиб келган қиз...

Узоқ кучилган Карвонқуш..

У Карвонқушлигидан қўрқмай қўйганди.

Ой юзини тўсиб-тўсиб қўядиган узун сочларга кўмилишни хуш кўриб қолган эди.

Ой кечика борди.

Карвонқуш янги тўлин ойни кутиши лозимлигини айтганида, қиз лом-мим демай кетди.

Тунлар зулматга тўлган, Карвонқушнинг кўнглидек қорайиб қолганди.

Кунларнинг бирида уни овулга чақиртиришди.

Овул улуғининг катта ва кенг ўтовида, тўрт оқсоқол, овулнинг икки катта қоҳини ва кичик беклар йиғилиб бўлганида, у ҳам кириб борди.

Оқсоқоллар унга норози қараш қила бошлаганидан, ўзидан нимадир ўтганлигини пайқади.

– Сарҳадларимизда Азсу уруғининг айғоқчиси юрса-я.

– Азсу билан неча асрлик адоватимиз бор.

– Қуёш ўғли, тафтинг сезилмаяпти!

Карвонқуш чўчиб тушди. У айғоқчини қандай қилиб кўздан қочирганига ишонолмай турарди.

Кўп ўтмай ўтовни оломон ўраб олди.

Ташқаридан овозлар келарди.

– Чўпонларимиз топган, Азсу уруғи бизга жўнатган жосусни кўрсатинглар!

– Тошбўрон қилиш керак!

– Унинг муддаосини эшитишимиз керак! Эски гап бўлса, қатл этишимиз шарт!

– Карвонқуш нимадир билар?

Овул улуғлари оломон қаршисига чиқишди.

Карвонқуш ўзининг эли олдидаги буюклигига раҳна солаётган ўша душманни чопиб ташлашга тайёр турарди.

Улуғ чувиллашаётган оломонга юзланиб, уларни тинчликка ундади.

– Бас, уни кўз ўнгингизда сўроқ қиламиз, жазони ҳам ўзингиз тайин этарсиз, фақат олдин уни эшитишимиз керак.

Икки жангчи овул зиндони томонидан бировни турта-турта етаклаб келди.

Овул улуғлари ва оломон орасида пичир-пичир гап оралади.

– Ғанимларимиз сенга нима юклашганини баён эт!

– Буюклигимизнинг сабабини билмоқчи бўлдингми, Улусунинг тотув эли орасида низо уруғини сочмоқчимидинг!

– Мен сизга ёмонликни соғинганим йўқ.

Бу товушдан Карвонқушнинг бутун вужуди музлаб кетди ва асирга кўз ташлади. Бунгача душманга ҳали кўзи тушмаган, боиси, овул тайинлаган жазони ўзи ижро этар, сўнги ҳисобни Карвонқуш талаб қилардики, бунга фурсати ва юзма-юзликка тоқати ҳали олдинда эди.

– Нега бизнинг худудларда дайди итдек изғидинг?

– Айбсизлигингни исбот эт!

Карвонқушнинг кўзлари тиниб борар, кулоқларига атрофдагиларнинг бу гаплари эшитилмасди.

– У ов пайтида адашиб қолгандир, балки...

Кимнингдир бу гапи оломоннинг жаҳлига сабаб бўлди, нигоҳлар сўз айтувчининг юзига ўйиб юборгудек ўқрайдики, бу билан давранинг руҳини пайқаш қийин эмасди.

– Йўқ!

Одамларнинг нигоҳи анчадан бери ҳайкалдек қотиб қолган қўриқчисига қадалди.

– У биздан марҳамат кутиб чиққан! Уни озод қилиш керак!

Оломон гувранди.

– У сахро сарваридан сув сўраб чиққан ой қизи, холос.

Қўллари орқага қилиб боғланган қиз ерга тиззалаб йиқилди, чўккалади.

– У сахро эгасидан сув сўраб чиққан!

Қиз ердан кўз узиб, овоз келаётган томондан уни қидирди, топди.

– Қуёш ўғли! – гувранди халойиқ.

– Унга ёмонликни тиламанг!

– Уни ватанига тирик қайтариш, овулимизнинг кул-тепаларга айланиши дегани эмасми?

– Қуёш ўғли, уни қурбонликка атаймиз!

– Қуёш ўғли, унинг бошини танидан жудо қилгинки, Тангри биздан ва зуриёдидан рози бўлсин.

Карвонқуш чўккалади.

Эл тинчиб қолди. Асабий сукунат тин олди.

– Унга озодлик бериш керак, у ойдан сув сўраб чиққан ойпараст қиз, холос.

У рўпарасида ўзига тикилиб турган қизни, унинг юзини кўз ёшлари ювиб ўтаётганлигини кўрди.

Қиз қандайдир бир қувонч, ҳаяжон билан титраб турардики, унинг бу ҳолатини Улусуда Карвонқушдан бўлак киши тушунолмасди.

– Улуғлар, бу не гап, – қичқирди кексайиб қолган чол. – Эсимни танибманки, у уруғ бизни таҳқирлаб келади. Қачон бизнинг овулдошларимизни бизга омон қайтаришганини кўргансиз?

– Қуёш ўғли, аслингга қайт!

– Манфур ёвга ўлим, уни қатл этишимиз керак, вассалом.

Овул улуғининг ўтовида, оқсоқоллар ўзаро кенгашиб, қизга турли-туман жазолар қўллашни кенгашишаётганида, ташқарида қолиб кетган Карвонқуш ва чўккалади кўйилган қизнинг нигоҳлари бир-бирларига қадалган эди.

Бу қарашни оломон ечолмас, маъносини ҳис қилмаган эди.

Улуғлар қатл кунини белгилашиб, тарқалишганида қизни ҳам зиндон томон ҳайдаб кетишди.

Йўл-йўлакай унга болалар, қиз-жувонлар қўлларига тушган нима бор, улоқтириб боришарди.

Йигит эса узоқ вақт шу алфозда қолиб кетди.

Бу тун овулнинг у ёки бу томонидаги қум тепаликларининг бировида ҳам гулхан ёнмади.

Овул аҳлига бу тун нимадир камдек туюлди.

Қуёшга қурбонлик кун эркак зоти борки, ибодатга чиқарди. Ноғоралар сурони остида оломон Азсу кенгликлари томон йўлга чиқди.

Энг олдинда ойпараст қизни олиб кетишарди.

Ойнинг тўлини бўлишини муштоқ кутаётган қизнинг чарос кўзлари қизарган, янада гўзаллашган, жозибали эди.

Халойиқ қаршисида, бир-бирига уланиб кетган Азсу овулининг уйлари кўзга ташланиб қолганида юришдан тўхтади.

Қиз кўз ўнгидида намоён бўлган ватанига илҳақ тикиларди.

У ўзи от солиб, ой қувган кенгликларни томоша қиларди.

Карвонқуш тайин этилган пайтдан кечика бошлади.

Улуғлар кўнглида кўрқув исён кўтарди.

Чунки бу жойда узоқ қолиш жуда хавфли бўлиб, Азсу ҳудуди ҳисобланарди.

Улуғларнинг боши кенгашишдан чиқмади. Карвонқушсиз маросим ўтказиб бўлмасди ҳам, шу сабаб қатл эртаги кунга қолдирилганида қизнинг юрагига миттигина нур инди.

Улусу кетишга чоғланганида кенгликларнинг бир бурчидан, қуёш чиқар томондан мўр-малахлардек ёпирилиб келаётган оломонни кўрдилар.

Улусу улуғлари уруғни жангга шайлади.

Азсу унинг шундоққина қаршисида тўхтаганида, энг олдинда қўллари ортига қайрилиб кишанланган Карвонқушни кўрган Улусунинг капалаги учиб кетди.

– Қуёшимизни бизга қайтар!

– Ойдан сув сўраган қизни қайси гуноҳи учун ўзингдек ёвуз тангринга атамоқчисан?

– Азсу минг йиллик даъвосини кўзғаб, биздан сув сўради.

– Муқаддас ойнинг қизини бизга қайтар!

– Қуёш зурриёдини бизга омон қайтар, акс ҳолда биздан омонлик кутма!

Икки томон ўзаро узоқ кенгашди.

Кун тикка келди.

Улусу Карвонқушнинг баҳридан ўтиб қўяқолди.

Икки томон ҳам урушни истадики, бундан сўнг қайсидир уруғ ўлимга маҳкум эди.

Бир барзанги ой излаган қизнинг ёнига келиб, унинг ойдек юзларини ўйнади-да, либосини зўрлаб йирта бошлади.

Қиз типирчилар, бироқ қочиб кетолмас эди.

Барваста йигит унинг узун сочларига ўткир ханжар солиб, кесиб ташлаганида, аламдан қийқириб юборган Карвонқушнинг олдинга отилганини қочоқликка йўйган Улусу улуғи:

– Ўлдиришлар! – деди.

Қиличлар овози янгради.

Қизни чопиб ташлашди. Карвонқушнинг кўзларидан ёшлар сизиб чиқиб, юзи бўйлаб пастга энганида, унинг боши узра ҳам қилич ярқиради.

Кимдир овоз берди:

– Эй, икки нодон уруғ, наҳотки ҳамон англамадинг. Бизнинг қизимиз сенда эди-ю, сенинг Карвонқушнинг ўзи келиб, ўртадан низо олинишини сўраган ва алмаштиришларини истаган эди-я.

Унинг гапини кўпчилик эшитса-да, аммо шу пайтда ўйлашга фурсат етмасди.

Бу урушни ҳеч ким тўхтатолмади.

Қиличлар жаранги, жангчилар урҳоси буюк саҳрони тутган эди.

Бу урушда ҳаёт ва мамот масаласи кўндаланг турарди.

Эркаклари овулга қайтмаган Улусу ва Азсу эрта тонгданоқ йўлга чиқиб, қуёш кўтарилаётганида саҳро ўртасидаги қип-қизил дарёни кўрдилар.

Бу сароб эмасди.

Аёллар сувсиз саҳрода қонга қорилган лойдан кўрғон бунёд этдилар.

Кўрғон ўртасида ойпараст қиз ва қуёш зурриёга қабр қазилди. Сўнгра, эркакларининг хуни учун аёллар ўртасида аёвсиз жанг кетади деганлар хато ўйлади.

Уларнинг ўй-хаёллари, дарду изтироблари бир жойдан чиққач, бир-бирларининг истиқболига чиқишди.

Бирлашишди.

Энди ҳам овулларда ҳаёт давом этар, энди ҳам узун-узун карвонлар улуғ саҳрони кесиб ўтишга журъат топишар, бироқ энди Карвонқушнинг сирли гулханига тикилишмас эди.

Ҳайратли бешмида

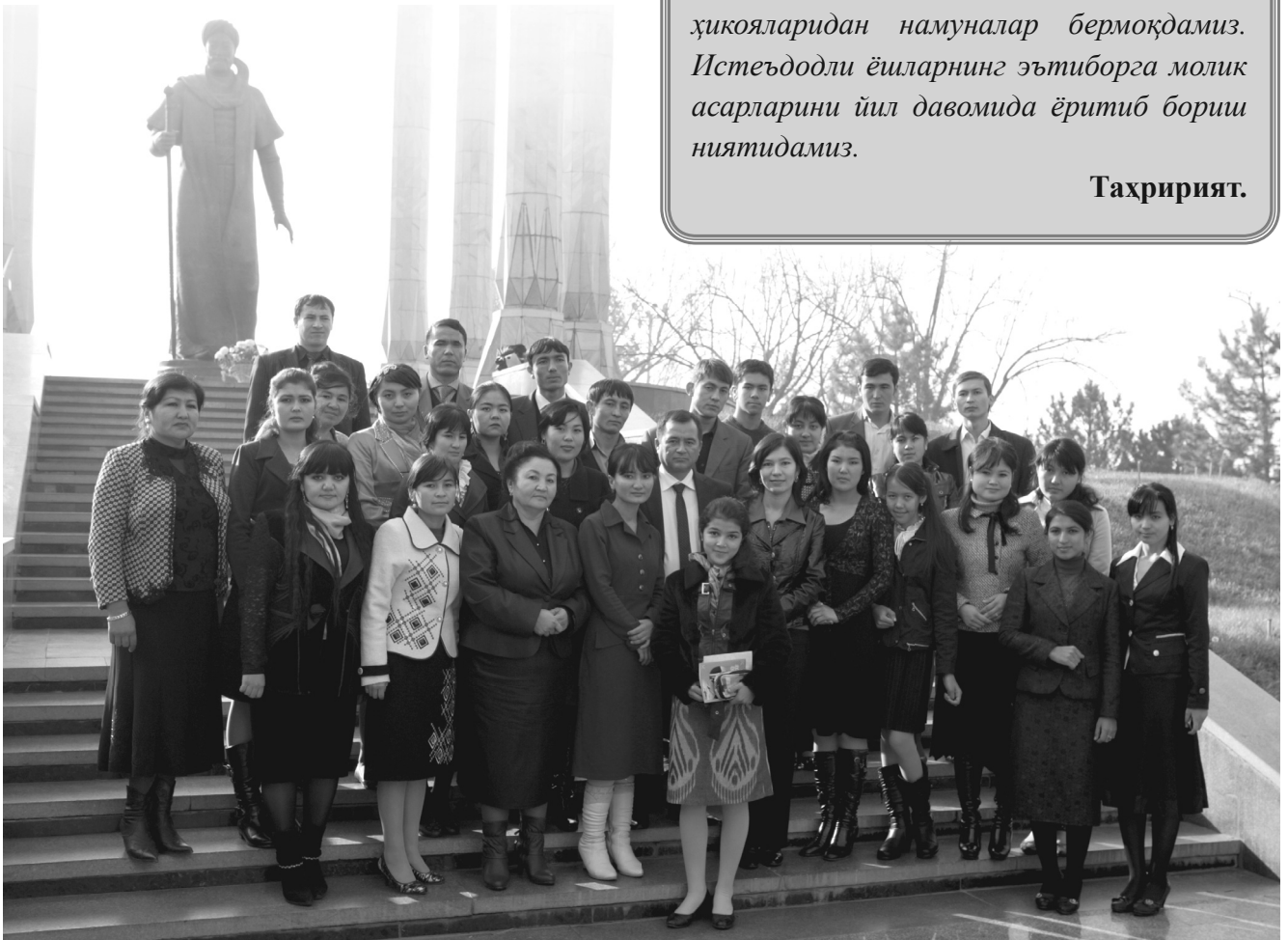
Истеъдод, истеъдод ва яна бир бор истеъдод соҳибларини топиш, тарбиялаш ва уларнинг меҳнатини муносиб қадрлаш энг асосий вазифамизга айланиши зарур.

Ислом КАРИМОВ

2010 йилнинг 23-27 ноябр кунларида “Дўрмон” ижод уйида ёш ёзувчи ва шоирларнинг “Истеъдод мактаби” Республика кўрик-танлови бўлиб ўтди. Мамлакатимизнинг барча вилоятлари, Қорақалпоғистон Республикаси ва Тошкент шаҳридан ташириф буюрган 30 нафар иқтидорли ёшлар устоз адиб ва шоирлар билан ижодий мулоқотда бўлдилар.

Журналимизда уларнинг сара шеър ва ҳикояларидан намуналар бермоқдамиз. Истеъдодли ёшларнинг эътиборга молик асарларини йил давомида ёритиб бориш ниятидамиз.

Таҳририят.

бедордир юрак...

Садоқат НЕЪМАТОВА

АФСУС

Муштоқ кутдим. Интизор кутдим,
Қилмадингиз бир бор қўнгироқ.
Билолмадим, омонмикансиз?
Диллар йироқ, йўл ундан йироқ.

Мана бугун тун билан ёмғир,
Шивирлашиб қилди гийбатим.
Мен тошларни гуллатган эдим,
Шу бўлдим қадр-қимматим.

Таъкид сўзлар, такрорий сўзлар,
Ишончимни этганди ишғол.
Энг сўнги бор қўзимга боқиб,
Айтмадингиз, «алвидо, хуш қол».

Бўйларингиз қўмсар нафасим,
Соғинч сизга бегона ҳисми?
Ҳатто бугун малол келди-ей,
Юрагимга уйқашган исмим.

* * *

Куз шамоли елар бетиним,
Милтирайди чироқлар аранг.
Хазонларнинг шивир-шивири,
Қилмоқдадир қулогим гаранг.

Шамолларнинг калтакларига
Дош беролмай тераклар синди.
Узилганда чироқ симлари,
Ёруғликнинг қадри билинди.

Ва борлиқни қамради зулмат,
Равшанликка умид йўқ зарра.
Авжга чиқар шамолнинг жангги,
Узоқлашар тобора марра.

Қани тезроқ отсайди тонглар,
Қани қуёш чиқса фалакка.
Самоларга салобат бериб,
Таскин олиб келса юракка.

Сўрайман мен сабр ва тоқат,
Пок тилакка дунёлар тўлди.
Шамолларнинг касрига мен ҳам
Теракдайн синмасам бўлди.

Андижон

Зулфия БОБОЕВА

КУЙЛА, ҚАЛБИМ

Куйла, қалбим, куйлагин ҳар дам,
Куйла, ҳаёт, куйла баҳорни!
Куйла севинч бўлганча ҳамдам
Шодон ёшлик – тошқин анҳорни.

Куйла, қалбим, куйлагин шўхчан,
Бошимдаги мағрур тоғларни.
Кенг далаю, сеҳрли чаман,
Куйла сўлим, ажиб боғларни.

Баҳор гули безатмиш такрор,
Қуёш севган жаннат юртимни.
Халқимдайин безубор, хоксор,
Куйла, қалбим, куйлагин уни.

Куйла, қалбим, куйлашдан толма,
Борлиққа боқ, далаларни кез.
Ана, қийғос гуллабди олма,
Бўса олар ундан дилбар қиз.

Шу гуллардек нафис ва оппоқ,
Қалби тоза бу инсонларнинг.
Куну тунда шукрона уйғоқ,
Куйла, қалбим, бахтли онларни.

ҚИШЛОҚ

*Кенг далада, кўркам қишлоқда,
Ҳаёт қайнар – одамлар гавжум.
Нок ўтқазар кимлардир бозда,
Қўлда кетмон, лабда табассум.*

*Булбулларнинг садосидан маст,
Тонг чоғида гул экар қизлар.
Шу қизларга тилагандай бахт,
Гўзал баҳор заминни безар.*

*Лўппи-лўппи бўлиб очилган,
Лолалардан яшнайди кўзлар.
Тупроқ йўлда товонлари қум,
Адирларга йўл олар қизлар.*

*...Қадамларни бағрига босиб,
Уйинг томон етаклар сўқмоқ.
Чарчоқларни шамолга осиб,
Сокин ухлар тунда бу қишлоқ.*

ЁШЛИК

*Ёшлик, бу – баҳордир! Ям-яшил майса.
Ёшлик, бу – ишқ-вафо, покиза севги!
Лекин юрагимга гам этар ҳадя
Шу зангор фаслнинг ўткинчилиги.*

Навоий

Ҳамида МАМАДАЛИЕВА

ҲАЁТ

*Тонг тахтига ўтирди қуёш,
Янги куним кийди тожсини.
Битта ширин табассум билан
Тўлаб қўйдим умр божсини.*

*Шабнамларга юз ювди кўнгил,
Орзулар ҳам бунда ораста.
Ҳаёт, сени севмай бўларми,
Бахтдан тутиб турсанг гулдаста?*

** * **

*Сукут. Минг биринчи исён,
Кўзларимга келсанг бўларкан.
Олов сатрларга руҳимни бердим,
Энди қалбим нурга тўларкан.
Етти қадам нарида чинор –
Майсаларга соясин сотар.
Юрагимнинг уфқига қуёш
Ёзилмаган шеърдайин ботар.
Энг муаттар бўйлар ҳам бунда,
Таниши куйни чалмоқда дил ҳам.
Ҳароратсиз қўймагай сени,
Лабларимда ёқилган гулхан...*

ШОИРНИНГ ТОНГИ

*Шамдонда шам адоий тамом,
Таёқдек қотиб ухлар қалам.*

Ўрганган-да, ҳар кунги одат –
Бир хил нафас оляпти соат.

Манов уйда ўчмасдан чироқ,
Бехосдан тонг чалар қўнгироқ.
Менинг исмим – Ватан, дер
Ҳали ёзилмаган шеър.

Андижон

Маърифат ТЕМИРОВА

БАТАН МАДҲИ

Умримда ҳеч нарса содир бўлмади,
Барчаси кутилган воқеалардир.
Лек тақдир менга бир унвон атади –
Табаррук заминда топянман қадр!

Кўзларимни очдим ногаҳон чўчиб,
Муқаррар ва тотли тонготар чоги.
Вужудим ҳаётини кучларга тўлиб,
Руҳимни гайратлар эгаллаб олди.

Мутлақо англадим субҳидам вақтда,
Меники эканин Шарқнинг зар юрти.
Баҳорни бой берган ҳар бир дарахтга,
Ҳамдардлик билдирган саболар юрти.

Сафсаргуллар юрти экан бу Ватан,
Кийиккўз қизларнинг она макони.
Тим қора сочларга сиёҳ топмаган,
Дунёнинг манаман деган рассоми.

Кўрсанг кўзларингнинг тушига кирар
Зебо саҳарлари, ранго-ранг фасли.
Ҳалоллик ҳамиша ёнма-ён юрар,
Кетмони занғамас меҳнаткашларин.

Тоғлари самога теккан бу юртнинг,
Дарё басталайди наволарини.
Ҳеч қандай баҳога этолмасман тенг,
Дилни даволовчи ҳаволарини.

Ҳар фаслида офтоб порласин учун,
Самога меҳр-ла бож тўлаган юрт.
Муштира оналар ризолиги-чун,
Ҳар бир фарзандига тож тилаган юрт.

Токи шижоатим ёритгай йўлим,
Барча мақсадларим ижро этарман.

Она Ватанимга баҳшида этгум
Ибтидоим ҳамда ниҳоямни ҳам...

КЕЛ

Эрта баҳор! Эртага байрам!
Тараддуддан хўрсинади дил.
Пуштирангли кўйлагим сен ҳам,
Кўрмоқ бўлсанг, эртагаёқ кел!

Зар қозозли гулдасталарин,
Киборланиб мақтайди қизлар.
Менга оппоқ гуллар ёқишин,
Биласанми, қадамлари зар?

Ҳисларимга кулма, эй йигит,
Сен қадрни билмас экансан.
Келмасанг гар, хаёлимдан кет,
Эрка қизман – гурурим баланд.

Сен бахтлисан, омадинг чопган,
Сабабини сўзимдан англа.
Севар эдим сени кутмасдан,
Гар шаҳзодам бўлмаганимда...

Эрта баҳор! Эртага байрам!
Столда гул ва соғинчли шеър.
Тақдир битган кун деб, шаҳзодам,
Баҳор билан эртагаёқ кел!

Қайқадарё

КЕЛАРМИ?

Ишиқингиздан толдим ахир,
Танга мадор келарми?
Жафоингиз чўллариди,
Манзил – баҳор келарми?

Нечун манда ишингиз йўқ,
Ҳам бир сўз қизгонурсиз.
Бир кун ҳожатингиз бўлган,
Ўзга бир ёр келарми?

Мандан афзал ул зот кимки,
Ул деб мандин тонурсиз.
Хавотирсиз – бир кун мандин
Сизга озор келарми?

Бу номаъқул шубҳаларга,
Сиз бешак ишонурсиз.
Сизга теккан у озордин,
Манга бир қор келарми?

Асли бунинг буткул акси –
Қачон дардда ёнурсиз.
Ман қуярман, билмам балки,
Дунё ҳам тор келарми?

Тунлари ҳам фикрим сизда,
Мен учун нур-зиёсиз,
Сиздай ёруғ хаёл турса,
Чироқ даркор келарми?

Сиз-ла бирга турган онда,
Нурсиз гўё қуёш ҳам,
Ёхуд мағлублигин англаб,
Унга-да ор келарми?

Етар, шунча азобландим,
Айтинг, қачон келарсиз?
Кечикмангиз, келгусида,
Мендай шунқор келарми?

Наманган

ИЛТИЖО

Ё раб! Мени унга эслат!
Абадий уйқудан уйгонсин.
Дунёларни тутсин овози,
Дунёларга сигмай тўлгонсин.

Ё раб! Мени унга эслат!
Мендайин гулласин, мендайин кулсин.
Юксалсин само қадар,
Қучоги юлдузга тўлсин.

Ё раб! Мени унга эслат!
Тун-кун ишиққа қилсин ибодат.
Дашти Карбалода кезсин Мажнундай,
Мажнундай Лайлига қилсин итоат.

Ё раб! Мени унга эслат!
Ҳузуримга шошсин, шайлансин.
Кўзларимга кетсину чўкиб,
Менга! Менга! Менга айлансин!

ҚОР ҚЎШИҒИ

Танидим кафтимга қўнган заҳотинг,
Сен – ўша шодликсан, сен – ўша кулгу.
Сен – қўнгиш кўкида унган умидим,
Сен – қўнгиш тубига қулаган қайғу.

Сен ўша соғинчсан, мастона кўзли,
Оққушлар ҳақида айтилган эртақ.
Сен маъсум дардларнинг мангу қўшиғи,
Осмоннинг кўзига сигмаган юрак.

Сен ўша кўзларга ин қурган ёғду,
Бахт тўла манзилга учаётган қуш.
Кўнглимда яралган бокира туйғу,
Кўҳна эртагимни қучаётган қуш.

Сен менинг жимгина сурар хаёлим,
Изҳори кўнглида пинҳон ошиқсан.
Йиғидан қизарган кўзлари оппоқ,
Сен менинг ўзимга ўхшаган ишиқсан.

Тошкент вилояти

Гўзалхон ЭРГАШЕВА

ВАҚТ

*Фурсат ўтиб кетар ижозат сўрмай,
Қоялар устида қотиб қолар қор.
Деворга илинган соат милидай,
Ўйноқлаб кетади шошилган баҳор.*

*Хазонни етаклар шафқатсиз шамол,
Бўрон ҳайқиради бу оғир дарддан.
Мени қутқар, кўнгил, мени қутқар, қалб,
Умримда учраган вақт деган хавфдан.*

*Тош билан сирлашган хатарли йўллар,
Энг баланд тоғлардан қайтган акс садо,
Кўкка термулганча қуриган чўллар,
Кўнглимдан кўзимга сизмаган дунё.*

*Ўйнар довонидан ошган шўх қадам,
Излари бошимдан инган оппоқ ранг.
Найзалар санчилган кўксимда, эвоҳ,
Ўтмиши ва келажак қила бошлар жанг.*

*Соат деворларни кучоқлаб юрар,
Осмон ҳам дарахтга суяниб қолган.
Вақт ўтар. Лекин мен ҳали ҳам борман,
Чарчама, ўзимга суянгин, Ватан.*

Фурсат ўтиб кетар ижозат сўрмай.

ШОИР ОВОЗИ

*Осмон жим, тупроқ жим – сукунат,
Жим яшамоқ нақадар мудҳиш.
Жим кетади мағлуб муҳаббат,
Юрагимга уриб-уриб мушт.*

*Тилин чайнаб юборган шамол,
Боғга қулф солиб қўйган қиш.
Зоглар дайдиб юрар бемалол,
Балки бунда қумрилар беҳуш.*

*О, кўнглимнинг ойнаси ёпиқ,
Тақиллатсам синиб кетгудек.
Айлантирар бошимни ҳордиқ,
Бир қарасам кўзларим ҳам берк.*

*Бир ҳайқирриқ келди шу маҳал,
Эсдан чиқмас бу овоз токай.
Воҳ, мен томон бақриб келар
Яп-янги шеър ёзган болакай.*

Фарғона

Малика ИБОДУЛЛАЕВА

СЕВГИ

*Сочларимни титкилаб, тўкиб,
Кўзларимдан нур туширасан.
Тиззаларим ерларга букиб,
Қўлларимни қовуштирасан.*

*Юрагимга чорлайсан дардни,
Сезилмайди ўзгача сезги.
Раво кўрмай тирноқча бахтни,
Тирногимдай ўсасан, севги.*

* * *

*Сўзларингда, қилиқларингда,
Ҳисларингдан боряпсан тониб.
Лек хотиранг синиқларида,
Нафас олар бир қиз ийманиб.*

*Согинчларни багрингга олма,
Сукунатни сидир тилингдан.
Фақат менга айланиб қолма,
Ўзни қутиши келмас қўлимдан.*

* * *

Эслатмасми мени сенга ёмғирнинг исси?
Хазон ёнса вужудингга кирмасми титроқ?
Сен бир дарахт, мен-чи сира келмай кетгиси,
Дарахтидан узилишини истамас япроқ.

Жисм нима – у шунчаки руҳга омонат,
Лекин келар юрагингни меники дегим.
Руҳимни ҳам бўғиб олиб, қилмай қаноат,
Юрагимни ёриб чиққан ажриқдир севгим.

Хоразм

Фарида ТОШПЎЛАТОВА

ЯПРОҚЛАР ҲАЯЖОНДА

Будут, нега кўзёиш тўкасан,
Нечун бунча бағринг тиласан?
Мен билмаган дардинг борми ё,
Гул шохига маржон иласан?

Ватанимнинг ҳар бир гиёҳин,
Севишингни айтар нигоҳинг,
Кўзёиш эмас, оби ҳаётдир,
Мактубингга томган сиёҳинг.

Кўнгил қўйиб дарёларимга,
Сен хат битдинг саҳроларимга.
Оғушингдан мўралади жим
Ой ҳам ички дунёларимга.

Кўнглим тонгдай ёришиди бирдан,
Ой мақсадга эришиди илдам.
Тундай узун-узун киприklar,
Ёмғирларга қоришиди бул дам.

Кириб ҳатто ҳисларга ҳам жон,
Япроқларни босди ҳаяжон.
Қут-барака тилаб, дуога
Кафтин очди қирлар нурафшон.

ИСТАРАСИ ИССИҚ ЮРТ

Осмон ўпган баланд тоғлардан
Зилол-зилол сувлар оқади.
Шовуллаган гўзал боғлардан
Шўх-шаън гуллар қулиб боқади.

Суртиб гунча лабига бўёқ
Нозланганда, юрак тез урар.
Ўсма қўйган қизчалар гўё
Қошларини чимириб турар.

Истараси иссиқ юрт гўзал,
Ой-у қуёиш унинг кулгичи.
Гуллатади ҳатто тошни ҳам,
Бир кафтгина тупроқнинг кучи.

Мен дарахтдай гулга кирибман,
Сўйлатар у хасни ҳам ҳатто.
Кўйламасам мен ким бўлибман,
Ватан меҳрин дилга қилиб жо.

Сурхондарё

Мафтуна ҚУРБОННАЗАРОВА

БАҲОР

Қўйинг, ёпманг деразаларни,
Саррин шамол еляпти, она.
Эслаб мендек маҳзуналарни,
Баҳоргинам келяпти, она.

Ҳозир келиб қўлимдан тутар,
Ва кетамиз тоғларга томон.
Сиз қайгурманг, ҳаммаси ўтар,
Ҳали кўп йил яшайман омон.

Қутавериб толган кўзимга,
Кўриндими – гуллабди бодом.

Тонгда келиб айтди ўзимга,
Баҳор тоққа ташлабди қадам.

Қаранг, менинг қучоғимда хуш,
Ял-ял ёнар эрка бойчечак.
Қор қўйнида уч ой кўриб туш,
Уйғонади беғубор чечак.

Бу онлар ҳам ўткинчи, она,
Ахир уни кутдим неча ой.
Бу лолалар суюнчи, она,
Энди боғлар кўрсатар чирой.

Қўйинг, ёпманг деразаларни,
Саррин шамол еляпти, она...

ИЗ

Кеча дарё эдим, қуридим, эсиз,
Кўксимда суви йўқ ўзандек бир из.
Нега, нима учун, деманг, азизим,
Қалбимга оқарди ирмоқларингиз.

Кўксимда умрбод босилган бир из,
Мен энди булоққа талпинган бир қиз.
Кетдингиз ва лекин мендан кетмади
Қалбимни тирнаган тирноқларингиз.

Қашқадарё

Ирода ЖАЪФАРОВА

БАҲОР СОҒИНЧИ

Қиш узун, соғинч узун,
Дарак йўқ сендан нечун?
Келмадингми атайин,
Баҳор, сенга қайтайин!
Тафтингни хўп ҳис этдим,
Энди қадрингга етдим.
Субҳу шаббоданг майин,
Баҳор, сенга қайтайин!
Нафис гуллар ифори,
Қалб гўзалликнинг ёри.
Умрим сенга атайин,
Баҳор, сенга қайтайин!

СОЙ

Ёзнинг нафасидан ҳолсиздир шаҳар,
Қувноқлик авжсида фақат бир жойда –
У шундайин жойки, ҳаммага ёқар,
Болалик чўмилар шу жўшқин сойда.

Кўнгиллар шодланар бўлиб ҳамоҳанг,
Сойнинг шўх овози тошларда жаранг.
Дилларга тетиклик этади инъом,
Завқидан юракка оқади илҳом.

Жиззах

Меҳриноз АББОСОВА

* * *

Манзилга элтмайди майда қадамлар,
Майда орзуларга бермайлик қанот.
Майда гап-сўзларни қўйинг одамлар,
Токи майдалашиб кетмасин ҳаёт.

Майда дардлардан ҳам асрангил, юрак,
Катта шеърятни сол дилистонга.
Катта мақсад, катта қадамлар керак,
Катта йўлга чиққан Ўзбекистонга!

ГУЛ

Кўрдим гулгун юзингда
Шабнам томчи ёшинг, гул,
Боққа кирсам ҳар саҳар
Таъзимдадур бошинг, гул.

Сабо сочларинг ўйнаб
Чаманда хиром этса,
Чамамда ёшургайсен
Атай кўзу қошинг, гул.

Вале, қаддинг қиёмат,
Вале бандинг омонат,
Ҳам бел-у қўлинг нозук,
Метин сабру дошинг, гул.

Наҳорда офтоб нур
Таратгай сабзаларга,
Ки роҳат бошинг эгиб,
Кокилинг тарошинг, гул.

Гулга айлан, Меҳриноз
 Гул шаҳрида гул сайли,
 Хур Ватан бир чамандур
 Сенинг ҳам қиёсинг гул.

* * *

Юрагимга гавҳар сўзлар сочиб қўй,
 Ҳаёт, тингла, қалбим овозасини.
 Тангрим, ўзинг уйғот, қулфин очиб қўй,
 Қулфланган кўзим дарвозасини.

Мен фақат олдинга чопиб боряпман,
 Йўлда қоқилмасдан, тоймасдан тошга.
 Мана, булутлардан чиқиб боряпман,
 Яна, яна бироз қолди қуёшга!

Наманган

Дилбар РУСТАМОВА

КЎКСИНГИЗГА МЎРАЛАР

ЁМҒИР

Деразамни мушглаб чинқирар ёмғир,
 Уйғотади руҳнинг сукунатларин.
 Урмимиздан ростлар, ёлгонлар териб,
 Мангулик юртига кетяпмиз секин.

Деразангни чертиб шивирлар ёмғир,
 Мўралар кўксингнинг могорларидан.
 Ўрнашиб кўкламдек кўзингга аввал,
 Гуллар бойчечакнинг оҳорларидан.

Деразамдан қараб кулади ёмғир,
 Куртаклар танамнинг томирларида.
 Мудроқ умидларни уйғотар туртиб,
 Кетаётиб туннинг охирларида.

Деразамни силаб симиллар ёмғир,
 Гуноҳлар ҳовучлаб титрайман дир-дир.
 Урмимиздан жаннат-дўзахлар ясаб,
 Мангулик юртига кетяпмиз бир-бир.

* * *

Кўнглимни ўймалаб ҳислар уйғонди,
 Жонимни жунбушга келтирди ёдинг.
 Сени қаерларда йўқотиб қўйдим,
 Сен менга ҳаётни келтирганмидинг?

Куйиб кетдим. Ичимда бош кўтарди олов,
 Илонлар бошини кўтарганидай.
 Умрлик ҳижронга розилик бериб,
 Мен сени хурлардан қизғониб келдим.

Юрагимда отган тонгни кўрдингми?
 Суякларим аро ёришар борлиқ.
 Парчалаб ташлайман бир кун заминни,
 Бутун дунё менинг измимга боғлиқ.

...Худо, мени нега яратиб қўйдинг?!
 На фарқлай оламан тушим, ўнгимни.
 Қиёмат келса ҳам ҳеч кимга бермам
 Осмонлар беҳабар кўнглимни!

Самарқанд

Жўрабек ЖАНГИРОВ

* * *

Бир шеър дарди қийнади ёмон,
 Саҳаргача тўлғониб чиқдим.
 Юрагимни суғуриб тонгда,
 Азобига чидолмай сиқдим.

Нурга қараб боравердим тик,
 Чак-чак томиб турар эди қон.
 Кўйлагимнинг дазмоли текис,
 Фижимланиб кетган фақат жон.

Ким текислар, ким текислар, ким?
 Дазмол урар унга ботиниб.
 Маҳкам сиқиб турибман шеър деб,
 Ҳозир чиқиб кетар отилиб.

* * *

Мен – дарёман,
 Мен – дарёман.
 Яна минг йил оқаман.
 Тунда юлдуз, кундузларда
 Қуёшларга боқаман.
 Ҳар кун битта қуёш чиқмас,

Ҳар тун бир хил юлдузлар.
Ой кўксимга термулиб
Билмам, неларни излар?
Мана, кимдир қайиқ солди
Дилимнинг мавжларига.
Қандай дош берар, билмам,
Тўлқиннинг авжларига?
Сузавергин, сузавер,
Бўронларга бериб чап.
Сог-омон ўтиб олсанг,
У ёғи бўлар бир гап.
Мен дарёман, ҳов чўлларни
Гуллатмай кетганим йўқ.
Тоққа қараб оқаяпман,
Чўққига етганим йўқ.

Тошкент

Хулқар СУЛАЙМОНОВА

* * *

Онажон юрагим ошиқиб борар,
Бир ширин тилакка, ажиб орзуга.

Ишонинг, йўлимда юлдузлар порлар,
Енгилмадим асло алам, қайғуга.

Онажон, мен сира йиғламай қўйдим,
Согинчми? Согинч ҳам азобми, она.
Мен асло азобга йўламай қўйдим,
Ахир мен биттаман, бахтим ягона.

Дунёда орзум бор, бир кун етарман,
Ўксик кўнгилларни ёрита олсам.
Онажон, дунёда бахтли бўларман,
Битта армонингиз арита олсам.

* * *

Куз... Барглар узилмоқда бандидан,
Куз эртақ ўқийди севгидан.
Чиқдинг энди унинг ёдидан,
Ёдингдан чиқдимми, бевафо?
Гуллар тўшар эдинг пойимга
Бутун куз хазонлар тўшади
Ачиниб ёлғизлик ҳолимга.

Тошкент

Илмира ЖУМАНИЁЗОВА

ИККИ ҲИКОЯ

КУТИЛМАГАН БАХТ

Майда-майда ёмғир томчилари аста-секин қорга айланди. Оппоқ ранга бурканиб, гўзаллашиб бораётган табиатга мафтун ошиқ-мошиқлар қалби чексиз қувончга бурканди.

– Наргиз! Бугун ҳаво ажойиб-а! – деди Рустам ҳаяжон билан.

– Қорнинг ёғишига қара.

Улар қўл ушлашганча истироҳат боғи томон кетдилар. Боғда Рустам ҳали қалинлашиб улгурмаган қордан Қорбобо ясашга уннади. Наргиз ҳам унга ёрдамлаша бошлади. Иккаласи ора-сира қорбўрон ўйнашар, қизариб кетган қўллари билан юмалоқланган қорни бир-бирларига отиб, одам из солмаган қорнинг ғижирлашидан маст бўлишарди. Гоҳида эса Рустам дарахтни силкири, унинг шохларида тизилиб турган қорни устига туширмаслик учун Наргиз гир-гир айланарди.

Ниҳоят Қорбобо қад ростлади. Севишганлар салобатли Қорбобо пойига ўтиришди. Қиз қизарган қўлларини пуфлаб, бир-бирига уқалаб қиздиришга уринди. Буни кўрган йигит қиз қўлларини бағрига босди ва юрак тафти билан исита бошлади.

– Бугунги кун ажойиб бўлди, – деди Рустам.

– Ҳа, жуда ҳам. Қорбобомиз ҳам чиройлиқкина. Худди сенга ўхшайди.

– Мен эса уни сенинг даданга ўхшатиб ўтирувдим. Қовоғини солиб тургани, кейин барваста қомати, худди “мен сенга қизимни бермайман” дегандай хўмрайиб турибди.

Наргиз бу сўзлардан қотиб-қотиб кулди.

Шу пайт Наргизнинг қўл телефони жиринглади. У шоша-пиша сумкасини титкилай бошлади.

– Алло, эшитаман. Ҳа, дадажон, сизмисиз?

– Қаердасан? – салобатли овоз Наргизни чўчитиб юборди.

– Истироҳат боғида. Курсдошларим билан юрибман.

– Унда ҳозир олдинга Рустамни юбораман. Кўриб гаплашиб оласизлар.

– Қайси Рустам?!

– Сен учрашадиган Рустам.

– Наргизнинг дадаси шундай деб, телефонни ўчириб қўйди.

Наргиз турган жойида қотиб қолди. “Дадам сўзининг устидан чиқмоқчи. Мени Абдурахмон Азимовнинг ўғлига узатиш пайида. Агар бошқа Рустам билан учрашганимни Рустам билиб қолса нима бўлади? Кўнгли оғрийди. Хафа бўлади” дея хаёл сурарди у.

– Нима бўлди? Қанақа Рустам? Даданг нима деди? – деди қизнинг телефондаги суҳбатига қизиққан йигит.

– Рустам деган йигит билан учрашим керак экан. Дадам мени ўша дўстининг ўғлига узатмоқчилар, – қизнинг муздай юзларига илиқ ёш томчилари оқиб тушди.

– Нега у билан учрашаркансан? Мен сени бошқа Рустамга бериб қўймайман. Керак бўлса ўғирлаб кетаман.

Улар гоҳ қочиб кетишга келишиб, гоҳ бу фикрларидан қайтардилар. Гўё шу пайтда нариги Рустам учрашишга келади-ю, бу Рустам уни туролмайдиган қилиб дўппослайди ёки бор гапни тушунтириб, орқага қайтариб юборади. Жуда бўлмаса, у келмасидан жуфтакни росташади. Ногоҳ Рустамнинг чўнтагидаги телефондан ёқимли мусиқа садоси эшитилди.

– Алло! – деди ғазаб билан Рустам, телефонини қаттиқ сиқиб.

– Ўғлим, ҳозирок университетнинг яқинидаги истироҳат боғига бор. У ерда сени бир қиз кутяпти. У билан гаплашиб оласизлар. Исми Наргиз. Келин бўлмишга мулойимроқ бўл.

Рустам қотиб қолди. Наргиз хайрон бўлди. Бор гапни эшитгач, Рустамдан отасининг исмини сўради.

– Абдурахмон.

– Сен ўша мен учрашим керак бўлган Рустам экансан-да!

– Нима? Қанақасига?

– Дадам мени айнан Абдурахмон Азимовнинг ўғли Рустамга узатиш пайида. Тушуняпсанми?

– Демак, ўша мен.

– Йўғ-э...

Севишганларнинг жарангдор кулгусидан дарахтлар

ХАЗИНА

Дадахон Баҳодиров чизган расм.

Қуёш эндигина кўтарилган. Куннинг иссиқ бўлиши ҳавонинг димлигидан маълум эди. Шокир ака ҳали ҳам уйқутираб, пашша кўриб ўтирарди. У шунчалик бефарқ эдики, ҳатто бугун қайси саналигини ҳам билмасди. Беҳолгина эшикка суяниб ўтираркан, отасининг сўзлари хаёлидан кетмасди: “Бобонг жавоҳирларни шу уйнинг қаеригадир яширган. Мен бир умр изладим, аммо тополмадим. Сен топсанг, ака-укаларинг билан тенг бўлишгин. Нафсингга эрк бермагин”.

“Нафс эмиш. Тавба, бу ўзи нима дегани? Одам деган ҳам шунақа бўладими? Отаси ўлаётганда қаерга кўмганини сўраб қолса бўларди-ку,” – дея мингилларди у.

– Дадаси! – деди хотини ёнига келиб. Шокир ака биров уйқусидан уйғотгандек чўчиб тушди. – Мен ишга кетяпман. Бугун ҳам қазилни давом эттирасизми?

– Сенга нима, – деб қўл силтади у.

– Уйимизнинг аҳволини қаранг. Яқинда қулаб тушади. Шу қуриб кетгур хазинангиз уйимизни янгидан солишга етадими ўзи? Дадангиз алдамаганикин?

– Йўқ, бўлиши мумкин эмас... балки бўлиши мумкин... дидир...

Гулсум опа эрининг қатъиятсизлигидан нолиганча ишга жўнади.

Мана икки ойки, Шокир аканинг гапирадиган гапи, қиладиган иши шу хазина бўлиб қолди. Тушларида ҳам хазина топганини кўриб чиқади. Атрофдагилар уни “ярим,” яъни “мияси бутун бўлмаган одам” дея бошлашганди.

У ҳар куни хазинани излашга бор кучини сарфлар, пешонасидаги терларни артиб: “Барибир топаман!” – деб қўярди.

Ниҳоят қўлидаги белкурак қаттиқ бир нарсага тегди. Шокир ака ўзида йўқ севинч билан белкуракни отиб юборди. Озиқ излаган калхатдай қўли билан ер кавлашга тушди. Қўли сандиқчага етганда уни боркучи билан тортиб олди. Сандиқчани очди. Жавоҳирлар ёғдуси кўзини қамаштирди. Шу пайт эрининг ҳовлида йўқлигини кўрган Гулсум опа ертўлага тушиб келди. У эрининг қўлидаги жавоҳирларни кўриб, эсини йўқотди.

– Охири топибсиз-да!

– Ҳа... ҳа, ҳа, ҳа, – дея талмовсираб хотинидан жавоҳирларни яширишга уринарди Шокир ака.

– Энди мазза қилиб яшаймиз. Қимматбаҳо ме-беллар, тақинчоқлар оламиз. Укаларингизга ҳам бўлиб берамиз. Отангиз билан онангизга қабртош кўямиз. Худойи қилиб юборшимиз ҳам керак. Вой, шунча ишимиз турибди. Барини қилишимиз керак! – дея тўлиб-тошиб гапирарди Гулсум опа.

– Қанақа тақинчоқ?! Қанақа мебел?! Буларнинг бари меники! Мен буларни ҳеч кимга бермайман.

– Инсофсизлик қилманг! Хазина барчага тегишли. Отангизнинг насиҳатларини унутманг!

– Насиҳатини пишириб есин. Менга чолни эслатма! У мени тополмасин деб пуллари, бойликларини яшириб кетган.

– Худо денг! Сизни оқ ювиб, оқ тараган отангизнинг руҳини чирқиратманг. Бу хазина барчаники! Ҳатто унда етим-есирларнинг ҳам ҳаққи бор!

“Агар ҳозир бунинг оғзини ёпмасам, бошқаларга валдираб қўяди” – дея ўйлаган Шокир ака ерда ётган белкуракни олиб, хотинининг дуч келган жойига ура бошлади. Гулсум опа аянчли инграр, кўзларидан ёш эмас, қон оқарди. У секин-аста жимиб қолди. Аммо Шокир ака уришдан тўхтамади:

– Хазина меники!!! Хазина меники!!! – деб бақирарди у жазавага тушиб.

Кейин тўхтаб, жавоҳирларни бағрига босди. “Уларни яширишим керак” – дея яна чуқур кавлашга уннади. Хотинини ваҳшийларча ўлдиргани хаёлига ҳам келмас, фақат хазинани, олтину жавоҳирларни ўйларди. У ўрани шунчалик чуқур кавладиди, уйининг гиштлари жойидан қўзғалиб, қулай бошлади. Том устига қулаганда чуқурга хазинани жойлаштиришга уринаётган Шокир аканинг даҳшатли чинқирғи эшитилди. Жон бераркан, унинг қулоғига “Нафсингни тий!” – деган шивирлаш эшитилгандай бўлди.

Хоразм.

Одил ЁҚУБОВ,
Урганч Давлат университети аспиранти

АДАБИЙ ҲОДИСАЛАРНИ АЪТЛАМ МАШАККАМНИ

Адабий ҳодисаларнинг ўзига хос табиати Афлотун, Арасту, Гегель замонларидаёқ қайта-қайта таъкидланган бўлса-да, ўтган аср бошларида ўша азалий ҳақиқатни тасдиқлаш анчагина фикрий зиддиятлар, мафкуравий-сиёсий бўҳронлар билан кечди. Биз ушбу жажжи тадқиқотда Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбек томонидан 30 йилларнинг биринчи ярмида битилган иккита мақола мисолида мазкур муаммонинг айрим жиҳатларини кузатишни ният қилдик.

Маълумки, профессор Абдурахмон Саъдий “Китоб ва инқилоб” журналининг 1933 йил 1-сонида “Тўрт шеърлар тўплами тўғрисида” деган сарлавҳа остида Ҳамид Олимжоннинг 1926-1932 йилларда босилиб чиққан “Кўклам”, “Олов сочлар”, “Пойга”, “Нима бизга Америка” тўпламларига муносабат билдиради. Олим Ҳ.Олимжон ижодини текшириш ва баҳолашда ўша давр танқидчилигида кузатилувчи вульгар социологизм иллати билан боғлиқ жиддий чалкашликларга йўл қўяди. Унга қарши мазкур журналнинг 7-8-сонларида Ойбекнинг “Танқид соҳасида саводсизлик ва ур-йиқитчиликка қарши ўт очайлик” сарлавҳали танқидий мақоласи чоп этилган.

Проф. А.Саъдий билан мубоҳасага киришган Ойбек Ҳ.Олимжоннинг дастлабки тўртта тўпламини таҳлил этган ҳамкасбини шоир ижодини муайян босқичларга ажратиб таҳлил қилмаслик, ҳар бир босқичнинг ўзига хос жиҳатларини ёритмаслик туфайли унинг ижодий йўлини тўғри белгилай олмасликда айблайди. У Ҳ.Олимжон ижодини ўсиш-ўзгариш жараёнида олиб қарайди. Таҳлил қилиш асносида жумлаларни узиб олиш эмас, балки бутун шеърни ёки унинг маълум фикр-туйғу ифода қиладиган қисмини таҳлилга тортиш лозим деб билади.

Ойбек Ҳ.Олимжон ижодининг сифат жиҳатидан ўзгаришини шоир дунёқараши билан боғлаб таҳлил этар экан: “...дунёқараш асарни белгилайди, қуради,

ташқил этади.”, деб ёзади. Муҳими шундаки, тадқиқотчи: “Адабиётнинг специфик хусусияти образларда фикр юритишидир. Образли формадан ташқарида санъат йўқ.” деган фикрни илгари суриш орқали адабиётни образлар орқали фикр қилиш деб билади, санъатни ғоявийликка кескин боғлаб қўймасликка уринади.

А.Саъдий Ҳ.Олимжон шеърлятида учровчи романтик кўтаринкилик ва рамзийликка асосланиб, уни “буржуазия романтизми ва идеализми таъсиридаги шоир” сифатида айблайди. Мунаққид поэзиянинг қони ва жони бўлган пейзаж тасвирлари, рамзий-мажозий ифодалар, рангдор образлилик, интим туйғулар, лиризм каби муҳим белгиларни вульгарлаштириб тушунади. Поэзияни схоластик равишда англаган олим уларни буржуа ва майда буржуа шоирлари қўллаган воситалар деб топади. Бинобарин, бадий адабиётни реал ҳаётини мазмунни тасдиқлашга даъват эта туриб, Ҳ.Олимжонни ўша даврда “миллатчилик ва сўфизм”-да айбланган Чўлпон ва унинг авлодига боғлаб қўяди.

Ойбек Ҳ.Олимжон лирикасидаги тасвир аниқлиги, мазмун теранлиги, бадий композиция мукамаллиги, образлар равшанлигини маъқуллайди. Бироқ у ҳам шеърда интим лирик ҳароратдан кўра, ҳаётини воқелик акс этиши зарурлигини талаб этади. Демак, шахсий туйғу-кечинмалар ифодаси етакчи мавқеда туришини у ҳам маъқулламайди.

Ойбек Ҳ.Олимжонни янги ҳаётни типик шароитда, типик воқеалар орқали кўрсатиб, жонли картиналар ярата олганлиги жиҳатидан қадрлайди. У шоирнинг воқеликни бадий идрок этиш принципларига диққат қаратади. Бинобарин, масала моҳиятига реализм нуқтаи назаридан ёндошишга уринади. Бизнинг назаримизда, Ойбек эътирофларини ўша даврдаги бадий ижоднинг бош қонуниятларидан бири сифатида эмас,

балки ижод амалиёти билан боғлиқ тарзда тушунган маъқулдир. Чунки ўтган асрнинг 30-йиллари адабиётида назария ва амалиёт ўртасида кескин фарқланиш кузатилди. Бу давр адабиётида воқеликнинг мафкура нуқтаи назаридан характерли саналган хусусиятларигина умумлаштирилди. Бунинг натижасида назарий тушунча бўлган типиклаштириш ўрнини схематизм эгаллади. Муҳими шундаки, улкан санъаткор Ойбек схематизм ва типиклаштиришни бир-биридан фарқлай олди. Типиклаштириш реализмнинг асосий принципи сифатида амал қилишини талаб даражасига кўтаришга уринди. Хусусийлик ва умумийликнинг бирлиги муҳим эканлигини англаб етди. Бу билан адабиётнинг билиш имкониятларини янада кенгайтиришга интилди.

Ойбек поэзияда мурақабавийлик, ғайришуурий идрок орқали ҳам гўзал дунёлар кашф этиш мумкинлигини инкор этади. Демакки, кенг маънода олиб қаралса, у адабиётнинг синфий характерини тасдиқлайди. Шунинг учун ҳам: *“фикрий мазмунга эга бўлмаган сезги йўқдир”*, дея таъкидлайди. Унингча, поэзия кўнгил тўлқинлари билан бир қаторда, фикрий мазмун ҳам ташийди. Кўринадики, Ойбек учун фикр ва туйғу бир-бирини тақозо этувчи тушунчалардир. Бинобарин, санъат асари ҳам фикрга, ҳам туйғуга таъсир қилиш қудратига эга.

Бироқ Ойбек фикрича, поэзия ижтимоий ғоялар, ҳаётини муаммоларни ифода этиш орқали халқни жипслаштириш, даврга хизмат қилиш руҳида тарбиялашга кўмаклашади. Бу талаб, умуман, ўша давр танқидчилиги учун характерли бўлиб, бадиий адабиётни ҳаётни динамик ўсишда кўрсатиш, ғоявий пишиқ, конкрет ва моддий характердаги образлар яратиш сари йўналтирди. Муҳими шундаки, Ойбек ўша давр адабиётида кузатилган бир тенденциоз ҳолатнинг олдини олишга интилади. У техник ва технологик жараёнларни эмас, балки ўз ирода қудрати билан ўша нарсаларни идора этаётган бунёдкор инсонни тасвирлаш муҳимлигига эътибор қаратади.

Ойбекнинг лирикада шоир қўллаши мумкин бўлган қатор приёмлар, шунингдек муайян лирик асарнинг таркибий қисмларга ажралиши ҳақидаги қуйидаги концепцияси айниқса диққатга лойиқдир: *“Лирикада шоир солиштирув, контраст, туйғу параллелизми, аллегориялар, бир-бирига қарши ёки яқин картиналар, тескари алиштирув ва бошқа приёмлардан фойдаланади. Ҳар бир лирик асарни уч қисмга бўлиш мумкин. Биринчи қисмда бош фикр, бош мотив ифодаланади, иккинчи қисмда ёрдамчи янги мотивлар ила мавзу очилар, учинчи қисмда фикр ва туйғулар доираси бекилади. Буни хотима деб аталар. Хотимада фикрлар, туйғулар аниқланиб, ўткирланиб, бир фокусга тўпланади”*. Англашиладики, лирик асар фабулага оид мотивларни буткул инкор этмайди. Бироқ унда аксар ҳолларда ифодаланган картина ва мотивлар турғун (статик) характер касб этади. Лирик асар қисмлари эмоционал ўхшашлик ёхуд тазод принцигига мувофиқ бирикади. Унинг ўзига хос композицион табиати, истифода усуллари, ҳатто қаторланиши, боғланиши мавжудки, бундай характер-хусусиятлар лирикани драма ва ривоятдан фарқлайди.

Кўринадики, Ойбек бадиий адабиётнинг учта асосий туридан бири бўлган лирикада воқеликнинг лирик

қахрамон ҳис-туйғулари орқали аксланиши, унинг учун бадиий нутқ объекти эмас, балки субъекти бирламчи мавқеъда туриши лозимлигини яхши англайди. Ойбекнинг лирикада объект ва субъект муаллиф шахсида уйғунлашиши, унинг тасвир принципини ҳис-туйғу ва кечинма белгилаши, адабий тур сифатидаги эмоционал тўйинганлиги ҳақидаги қарашлари бугунги кунда ҳам ўз қимматини тўла сақлаб келмоқда. Зотан, эпос ва драмадан фарқли ўлароқ, лирика воқеликни тасвирламайди, балки воқелик унда лирик субъект кечинмаларининг асоси, уларга туртки берадиган муҳим омил вазифасини ўтайди. Бошқачароқ айтганда, лирик асарда воқелик лирик қахрамон қалб призмаси орқали ифодаланади.

Ойбек учун лирика ритмик жиҳатдан тартибга солинган, ҳис-туйғуга мувофиқ оҳанг топадиган шеърий нутқ шакли: *“Лирикада сўз ритмли, оҳангдош қаторлар ташкил этади. Сўз ёлғиз мазмунни ифода қилиш воситаси эмас, балки маълум товуш, оҳанг комплекси каби, бадиий элемент бўлиб хизмат этади. Шеър, лирика тилининг мусиқийлиги, сўзларнинг қўйилиши, сифатга молик товуш типларининг тартибланиши, уларнинг махсус бирикиши, умуман товуш қонунига бўйсундириш ила вужудга келади.”*

Шубҳасиз, Ойбек ўз даврининг фарзанди. Шунинг учун у синфийлик тамойилини буткул четлаб ўта олмайди. “Пролетар шоири”нинг тили янги фикр-туйғулар ифодасига йўналтирилганлиги боис ўзига хос шакл, композиция, ифода йўллари қидириш асосида такомиллашмоғи лозим деб билади. Лирикадан ташқи объектив реалликка асосланишни, уни инъикос эттиришни талаб қилади. Чунки синфийлик тамойилининг мантиғига кўра пролетар шоири шахсий интим туйғуларни ифода этиши эмас, балки ижтимоий-фалсафий муаммолар тарғиби ва ташвиқига кўпроқ эътибор қаратмоғи лозим. Айнан ўша мантиқдан келиб чиққан Ойбек лирикани икки гуруҳга ажратадигина эмас, балки бирини инкор этиб, иккинчисини тасдиқлайди:

1. Умидсизлик руҳидаги бадбин ва диний туйғулар лирикаси.
2. Инқилобий-сиёсий лирика.

Ойбекнинг фикрича, лирика китобхон кўнглида она табиатга, ерга, реал ҳаётга муҳаббат уйғотмоғи, унинг фикрига куч, руҳига тетиклик бағишламоғи, курашларга ундамоғи лозим. Кўринадики, у лириканинг мавзу доирасини севги-муҳаббат туйғулари ифодаси билангина чекламоқчи эмас. Чунки муҳаббат ифодаларининг бир қисмида иррационал ва мистик мотивлар ҳам акс этиши, улар китобхон диққатини коинот кенгликларига етаклаши мумкинлигини яхши билади. Бироқ шоир индивидуализм ва мистицизм расман инкор этилган бир даврда, классик лирикани ошкора ёқлаши мумкин эмасди. Демак, бундай лирика мавзуси ва руҳининг ўзиёқ уни инкор этиш учун етарли асос вазифасини ўтайди. Шунинг учун ҳам Ойбек: *“Интим ва шахсий мавзулардан кенг, чуқур ижтимоий проблемаларга кўчгандагина лирика ўзининг бутун порлоқлиги, бутун юксаклиги, бутун кучига эга бўла олади”*, дея пролетарча мафкуравий-адабий сиёсатни тасдиқлашга мажбур бўлади. Эътиборга молик жиҳати шундаки, мунаққид ўзи тасдиқлаётган иккин-

чи йўналишнинг муҳим камчиликларини ҳам яхши англайди. Инқилобий-ташвиқий шеърларда фикр-туйғу самимияти, воқеаларни дилдан кечиниш орқали таминланмоғи, шаблон жумлалар ҳамда куруқ риторикадан тийилмоқ лозим, дея уқтиради.

Маълумки, фалсафанинг энг муҳим категорияларидан бири бўлган дунёқараш олам ва одам ҳақидаги бир бутун қарашлар ва ғоялар тизимини яратади. Инсоннинг оламга муносабати, дунёдаги ўрни, моҳияти, ҳаётини йўналиши ва ўзлигини англашини дунёқарашдан ташқарида англаш мушкул. Бироқ ижтимоий дунёқараш инсоннинг соғлом ақл-тафаккури ривожига мос келмоғи лозим. Афсуски, ижтимоий реаллик ҳақидаги тушунчаларга дунё манзарасини синфийлик асосида изоҳлаш сингдирилган шўро даврида адабий ҳодисани реал ҳаётга кескин боғлашга интилиш кузатилди. Бу ҳол дунёқараш муаммосига синфий ёндашув билан боғлиқ тарзда кечди.

Демак, воқеликнинг ижтимоий-тарихий изоҳлари нотўғри ўзанга тушди. Ойбекнинг мақоласи ёзилган давр расмий мафкураси меҳнат ва меҳнат кишини улуғлашни мақсад қилгани ҳолда, унинг ўз-ўзини англаши, миллий ғурури ва миллий онги қай тарзда шаклланишини олдиндан белгилаб берган эди. Унга кўра, босиб ўтилган миллий тараққиёт йўли ҳам анъанавий шакланган кадрятлар тизими негизида эмас, балки синфийлик тамойили асосида баҳоланар эди. Бинобарин, 30-йиллардаёқ расмий яккахоким мафкура маънавиятни миллий заминга ташқаридан экспорт қилиш йўли орқали илгари сураётган ғояларини амалий асосда тасдиқлашга уринди. Инсонни ўз ўтмишидан сунъий равишда маҳрум этди. Унинг ҳуқуқларини тўла ҳимоя қилмади ва ижтимоий адолат тамойилини қарор топтирмади. У айни дамдаги ҳаётни улуғлаб, мавҳум келажакни ваъда этди. Буларнинг барчаси юксак инсонийлик ўрнини тор синфийлик эгаллаганлиги оқибати эди.

Бу ҳол умуман ижодкорлар, хусусан эса Ойбек илмий-назарий, адабий-эстетик мўлжалларини қандай белгилаб олишига ҳам ўз таъсирини ўтказмаслиги мумкин эмасди. *“Бизнинг санъат, адабиётимиз (пролетар санъати ва адабиёти назарда тутилмоқда – О.Ё.) ҳам дунёни ўзгартиришга хизмат қилувчи, курашга чақирувчи, турмушга соғлом боқувчи адабиётдир. Бизнинг лирика ҳам қайғу, аламга сиғинувчи, сукунат ҳаётдан лаззатланувчи, “он”ни тугишга, эгоизмга мойил, кишини ухлатувчи, элитувчи лирика эмас. Бизнинг лирика ҳаётнинг, улуғ давримизнинг, курашнинг қайноқ туйғуларини, тошқинликларини,*

янги турмуш гўзалликларини куйлаш ва ўқувчига ғайрат, завқ яратиш, ишлаш туйғуларини бағишлови лозим.” Агар диққат қилинса, Ойбек лирик асар оний кечинмани тасвирлаши, айни дамда кўнгилда кечаётган туйғуларни акс эттириши, гўзаллик ва нафосат туйғусини ўстиришини яхши билади. Бироқ бу ҳолни мумтоз адабиётга нисбат беради ва инкор этади. Шу орқали давр адабий сиёсатини тасдиқлашга мажбур бўлар экан, аксинча йўл тугилса, ўзи ҳам даврнинг курашчан интилишларига “ёт унсур” сифатида айбланишини теран англайди.

Адабиёт ҳаётни жонли ва умумлашган образларда тасвирласа, бадий теран, фикр-ҳисга тўйинган бўлсагина, китобхон фикр ва туйғуларига таъсир қилиши, унинг маънавий-руҳий олами ҳамда бадий дидини юксалтириши мумкин. Буни яхши англаган Ойбек адабиётга эстетик тарбия қуроли деб қарайди: *“Адабий асарлар турмушни жонли кўрсатиб, одамларнинг фикр ва туйғуларига кучли таъсир қилади. Бадий чуқур, фикр-ҳис жиҳатидан тўла адабий асарлар ўқувчини узоқ вақт ўзига боғлаб, асир қилиб олади. Адабиёт турмушни абстракт тушунтирмай, конкрет бадий умумлаштириб, жонли англатади.*

Адабий асарлар ила маълум бир йўналишда омани тарбия қилиши, маданий савиясини, завқини кўтариш мумкин.” Шубҳасиз, олим фикр-қарашлари мафкуравийликдан буткул холи эмас. Аммо Ойбек бадий адабиётнинг эстетик функциясини англашда замонасига нисбатан анча илғор позицияда бўлган. Чунки у пролетар адабиётида акс этиши лозим топилган эскиликнинг “емирилиши” ва янги турмушнинг “ғалаба”си, меҳнат зарбдорлари ифодасида бўй кўрсатган схематизм иллатидан қутулиш лозимлиги ҳақида қайғурмоқда. Ойбек лирикани инсон онгини ғоявий-мафкуравий янгилаш, ижтимоий муаммоларни акс эттириш қуроли деб билса-да, ундан эмоционал куч-қудрат, мукамал шакл, теран мазмун, мусиқий ритм-оҳангдорликни талаб этади.

Ойбек наздида лирик нафисликни таъминлаш соддалик, самимият, ёрқинлик, жозибadorлик, образлилик билан чамбарчас боғлиқ тарзда юзага чиқади. Шеърят нафақат мукамал шакл ва теран мазмун жиҳатидан янги, балки лиризмга бой, китобхон маданий ва адабий савиясига мос, таъсирчан, завқли бўлмоғи лозим. Акс ҳолда у куруқ сўзлар йиғиндиси ва риторикадангина иборат бўлиб қолади ва лирик ҳароратдан маҳрум бўлади. Илло,чинакам лирик асар бадий-эстетик тажриба мактабини ўтаган истеъдодлар томонидангина яратилади.

Эгамберди МУСТАФОВ

Саодат гулшани ғорлар күйнига

* * *

Тошга ёмғир зеб беролмас муттасил ёққан билан,
Жилгаси дарё бўлолмас сел бўлиб оққан билан.

Боғу бўстон жавҳарида ўсган ул гул – гул алаф,
Мисли райхон бўй таратмас чакканга таққан билан.

Асли ёлгондир нишонинг, ҳақ ўқи ётдир сенга,
Соҳиби даврон эмассан танда қон оққан билан.

Заҳмати инсон ўзига кўргай эп эл хизматин,
Занлаган миҳдай букилмас зарб ила қоққан билан.

Беҳунар каслар азалдан кунда бўлмас, тўнкадир,
Гарми сел урган данакдек мағзи пуч чаққан билан.

Оқнадар фарзанд мудом қилгай отани норизо,
Халқ назар солмас анга ул эл томон боққан билан.

Эй, Эгамберди, мудом қилма киноя мардума,
Пишмаган тутинг тўкилмас силкитиб қоққан билан.

* * *

Эй, санам, сўйла менга ишқдан, ниҳони бўлмасин,
Ҳижронинг дилга солгон гиря, афғони бўлмасин.

Куйла оташ шавқидин, мадҳинг аласт қилсин мени,
Ҳисларинг огушида завқим поёни бўлмасин.

Ҳар сўзинг лутфу карам этсин бино ҳасрат аро,
Тавқи лаънат даштини кезмоққа они бўлмасин.

Дилга ранж солма мудом, маҳшар домига чоғлама,
Чоғинга қил кўпригин боғлар замони бўлмасин.

Бесабаб бағрим кабоб, ғайри назар солса сенга,
Рашики дилни менга қўй, унда имкони бўлмасин.

Ёнмоғимни ҳар кеча ҳижрон солиб, фарз айладинг,
Ёлқинима чап берар, боз имтиҳони бўлмасин.

Васлингга турфа қилай жону жаҳонимни, санам,
Йўқ десанг, шайдо диллим, жону жаҳоним бўлмасин.

РУҲИЙ ҲОЛАТ

Дўстим Н.Тўйчиевга

Қай тошга урай мен хаста бошимни,
Дардимни сўрар бир табиб бўлмаса.
Афсундан дарз кетган тақдир тошимни,
Чегалаб, пешловчи ҳабиб бўлмаса.

Надомат вулқони кўксимни ёриб,
Отилган кезлари борлигим кукун.
Мен ахир кўзгудан ўпкалай нечун,
Афти ангоримни таниб бўлмаса.

Не-не дўстларимдан душмани зийрак,
Айирди улардан “Мен афзал”, дебон.
Энди эсласам гар зирқирар юрак,
Нетай, тийракка боп рақиб бўлмаса.

Ёлғизлик вужудим қамраган онлар,
Кўз ёшим шашқатор, бағримдир кабоб.
Дилим кошонаси нурар, ёронлар,
Дўсту ёр меҳрига қониб бўлмаса.

Завқим дил қонима йўғрилган сайин,
Саодат гулшани чорлар қўйнига.
Мунгли хонишимни кимга айтайин,
Эвоҳ, харидорин топиб бўлмаса!

Тан телба бўлмасдан охирги сўзим:
Керакми хасратга тошу тарози?
Қисмат посангига бермаса тўзим,
Дастидан қаҳ-қаҳа отиб бўлмаса...

* * *

Эркам, юзингдаги кулгичинг доим
Банд этар хаёлим ҳар лаҳза, ҳар он.
Оҳ, у жодуларинг боқиб мулойим,
Дилим кўзгусида акси намоён...

Зебо қоматингни кўрганда ҳар дам,
Зулфингга рашк қилгум, чирмаиша яккаш.
Нигоҳинг тафтидан, валлоҳи аълам,
Вужудим сўзона, жисмимдир оташ!

Эркам, сени кўрмоқ – қайта тугилмоқ,
Сенсиз мадҳиямнинг савти ўзгача.
Ёсуман кўнглингни қил ўздин йироқ,
Сен шукуҳ базмимни тарк этган кеча...

Дил сени дер, йўқса борлигим абас,
Хонишим сўнғай эмди, созим бесас...

БИРИНЧИ УЧРАШУВ

Юлдуз ЗОИРОВА

Қаламим чертади илҳом торини

ЭНДИ У КЎЧАГА...

«Энди у кўчага сира бормаيمان»,
Борсам кўзларимдан тўкилар ёмғир.
Азоблар ичида қийналиб кетган,
Менгамас, биргина юракка оғир.

«Энди у кўчага сира бормаيمان»,
Борсам хотиралар унсиз бўзлайди.
Ўзи хазон бўлган юраккинамдан
Сарғайган барглари паноҳ излайди.

«Энди у кўчага сира бормаيمان»,
Борсам имо қилар қўшни қизлари.
Жон бўғзимга келиб ўтли қадалар,
Кинояли айтган ҳар бир сўзлари.

«Энди у кўчага сира бормаيمان»,
Борсам, яна дардим ортаверади.
Бормаيمان дейман-у, аммо негадир
Оёғим шу томон ортаверади.

ИЛҲОМ

Ҳайрат бешигида ухлайди юрак,
Туйғулар тинглайди ишқнинг зорини.
Ўтириб олганча тун супасига,
Қаламим чертади илҳом торини.

Қоғознинг кўнглига тўкилар кўнглим,
Гўё у эврилиб кетар шам билан.
Жонимнинг жонидан чиқар мисралар,
Шам каби кўзида турар нам билан.

Ярим тун. Киприклар жуфтлашар энди,
Уйқунинг қўлидан тутган чоғида.
Барча ором олар сокинликда жим,
Аммо юрак илҳом иштиёқида

Жиззах

Қутлибека РАҲИМБОЕВА,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган
маданият ходими.

БАХТ ЖУМА?

Одам боласи ҳамиша ҳаракат майдонида яшайди. Унинг юраги, тафаккури, идроки ҳамиша йўлда. Орзу қилади, интилади, қоқилади, йўқотади, топади... Айрилади, қуяди, соғинади, кутади, етишади... Инсон умри ана шундай бир-бирига ўхшаган ва ўхшамаган лаҳзалар маржони. Бахт эса ана шу лаҳзалардан бит-тасининг исми. Яъни инсон мутлоқ бахтиёр бўлиши (мутлоқ чемпион дегандай) мумкин эмас. У ҳаётнинг баъзи соатлари, баъзи кунлари, баъзи ойларидагина бахтли яшаши мумкин. Лекин ўша дақиқалар унинг қалбидан шунчаки ўтиб кетмайди. Бахтнинг ҳатто, хотираси ҳам тотли. Шунингдек, бахтни бирор қиёфа ё шаклга солиб, «мана шу!», деб ҳаммага тақдим этиб, барчани ишонтириб бўлмайди. Бу ҳиссиётнинг суврати, кўриниши, мезонлари ҳар кимнинг ўз кўнгил кенгликлариغا, тафаккур баландлиги, идрок теранликлариغا тенг.

Ўзимга келсак... Дадам уч яшар пайтимда қамалиб қолганлар. Хўжалик раиси бўлганлар. Кузда ҳосил кўтарилганда қайтариш шарти билан хўжалик аъзоларига (муҳтож бўлган аъзоларига) уруғлик бугдой берганлар. Бу ишни қонундан ташқари, одамгарчилик юзасидан қилганлар ва «дўст»лари чақувидан сўнг қамалганлар. Тўққиз

йилга қамалиб, беш йилда қайтдилар ва тўрт ярим ойдан сўнг юрак хасталиги билан вафот этдилар. Бир умр ота соғинчи билан яшадим.

Ўқувчилигимда ҳақ талашадиган, саркашгина қиз бўлганман. Дарсдан сўнг доим қишлоқ хўжалик ишларига чиқардик. Ер текислаш, ўтоқ, ягана, қатқалоқ, чеканка, терим – тайёр текин хизматчи

эдик. Баъзан ўзимча исён қилиб, дарсдан сўнг уч-тўрт нафар синфдошимни эргаштириб, уйга қайтардим. Шундай кунларнинг бирида

синф раҳбаримиз: «Сен мактабни йиқитмоқчимисан? Бу феълинг бўлса, сендақаларни институт остонасидан қўлтигингдан ушлаб ирғитиб юборади!» деганлар.

Институтга 3 та фандан (у пайтлар имтиҳон топширилар эди) «5» баҳо олиб, 15 балл билан кирганимда, осмонларга учганман. «Фикрим бор-у, чиройли ифода тополмайман», дея ўзимга ишонмай юрганимда – 1976 йил «Саодат» журнаlining 11-сонида жаннатмакон устозимиз Зулфиянинг «Оқ йўл»и билан шеърий туркумим эълон қилинган.

Илк китобчамга онамга дастхат ёзиб

- * Бахт – умр лаҳзаларидан бирининг исми
- * Бахт – инсондан ташқаридаги ҳодиса эмас
- * Бахт – маънавий эҳтиёж
- * Бахт – инсон кўнглининг энг чиройли мулки
- * Бахт – инсонни юксалтиради, кунларига кўрк беради

жўнатганим, қизим, ўғлимнинг дунёга келган онлари, ўн йилдан сўнг ҳамкурслар билан учрашув, хуллас, ўтган кунларимни бирров варақласам, саодатли онларим кўп экан. Ўзгаларнинг бахтидан бахтли бўлган дақиқаларимни бунга қўшсам, эҳтимол, бахтимнинг йўллари, йиллари яна ҳам узаяр. Чунки одам ёлғиз ўзи бахтиёр бўлиб яшай олмайди. Унга, албатта, замондош, заминдошларининг кайфияти, руҳияти таъсир қилади. Демокчиманки, ўз саодатингни ўзгалар саодати мукаммаллаштиради.

Бу – оддий бир инсоннинг юрак йўлидаги нурли бекатлар... Лекин ўзини юрт тақдири, миллат қисмати билан боғлаб яшайдиган инсонларнинг, «мен шу юрт, шу миллат учун жавобгарман» деб яшашга маънавий ҳуқуқи бўлган инсонларнинг бахт ҳақидаги тушунчалари меникидан кўп бора улканроқ бўлади.

Ҳарна бўлгандаям, бахт инсондан ташқаридаги ҳодиса эмас. У инсон кўнглининг энг чиройли мулки. Бир соатликми, бир ҳафталикми, инсонни оддий ер кишисидан юқориларга олиб чиқади, кунларига кўрк бағишлайди, атрофни, атрофда яшаётганларни кўзига чиройли кўрсатади, севдиради. Шу нуқтаи назардан, бахт – маънавий эҳтиёж ҳам. Бахт бўлмаса, бахт орзуси бўлмаса, одам маънан қашшоқ, суст бўлади.

Саодат истаги кишининг ҳаракатларини тезлаштиради, қатъият бағишлайди. Шу мавзу атрофида ёзилган бир шеър эсимга келди:

*Туйғу, тугёнларга юпқамиз ғоят,
Гулми ё майсанинг адашларимиз.*

*Кўнғилга қандайдир тушса бир соя,
Оқиб кетаверар кўз ёшларимиз.*

*Йиғлаймиз, аёзми ё қишларида,
Кўкарса, яшнаса соҳир бойчечак.
Қорга айланмай қор оғушларида,
Гул бўлиб яшаса ботир бойчечак.*

*Йиғлаймиз, қалдирғоч – кўзи сурмалар,
Кетган баҳорларни олиб қайтганда.
Оғзибир элатдай зичсаф турналар,
Осмонга арғимчоқ солиб қайтганда.*

*Қуллик, Эрк ораси яқинмас асли,
Эврилиб ётибди давру давронлар.
Дукчи эшонларнинг дордаги расмин –
Кўрганда ҳозир ҳам қоғирлар жонлар.*

*Заҳарланган ишқи Кумушойимнинг,
Ҳануз оғриқ берар, беради озор.
Гоҳида суюниб, гоҳи койиниб,
Беҳол яшамаймиз, яшаймиз бедор.*

*Юрагин яшириб юрарми шоир,
Ёмғирми, офтобга ердай очиқмиз.
Шу миллат, шу юртга бўлса гар доир,
Қувонч, ҳасратига бирдай ошиқмиз.*

*Йиғласак, йиғлабмиз, кўнғилларда нур,
Кундузлар қуёшли, кечалар ойли.
Севинчимиз денгиз, кўз ёшимиз дур,
Бизга келгач, бахт ҳам, дард ҳам чиройли.*

Нажмиддин МИРЗО

Кичкина кўнглимга дарёлар сизар

МЕНИНГ КЎНГЛИМ

Кичкина кўнглимга дарёлар сизар,
Чексиз тоғу тошлар, саҳролар сизар.
Меҳр кўзи билан гар унга боқсанг,
Етти қат осмону дунёлар сизар.
Маъсум сурган ўйим, шоҳона дилим,
Қалбдан чалган куйим, девона дилим.

Юрак жисмим аро метин кўргоним,
Энг буюк хазинам, дўстга маконим.
Эзгу ниятлар деб, баланд учган қуш,
Ушал орзуим, буюк армоним.
Гоҳ душман, гоҳида гамгузор дилим,
Энг олий хоксорим, беозор дилим.

Олис хотирамда меҳр кўзи бор,
Ватанга муҳаббат сеҳр сўзи бор.
Фазо карвонида, учар юлдузим,
Олти тараф ичра битта юзи бор.
Эзгулик газалим, достоним дилим,
Согинчу фироқим, виждоним дилим.

ЛУТФИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Бир гўзал ҳижронидир кўнглимни ҳуфтон айлаган,
Ул қароқош жабридир кўзимни гирён айлаган,
Ҳажрида оққан ёшимни чексиз уммон айлаган,
Эй қаро бахтимни зулфитек паришон айлаган,
Нор янгоқинг ўтидур бағримни бирён айлаган.

Мажнун этти ул пари, соҳибдиле эрдим бурун,
Оҳким, бағрим кабобу юзларимдир лолагун,
Раҳм қилмай бу гарибга келмади ёрим нечун,
Раҳм қилгил бандага, эй шоҳ, ул тенгри учун,
Ким, этар бизни гадо ул сизни султон айлаган.

Гул жамолин истадим гар дил сирим этсам баён,
Ёр агар этса тажалли кулга айлангай жаҳон,
Жон қушини сайд этти холу зулфинг сен ишон,
Юз уза зулфунг эрур ганж устида ётқон йилон,
Ваҳ ўшул ганж орзусидур бизни вайрон айлаган.

Ҳуснига бўлдим асиру анга оҳим етмади,
Мен ўтар йўлини кутдим ул қароқош ўтмади,
Жамъиуш шамс вал-қамар ёримга қўлим етмади,
Шукри вожибтурки, биздек сизни муҳтож этмади,
Аҳсанулважҳ ўйла сизга мунча эҳсон айлаган.

Нажми Мирзо ошиқингдур, шиқин билмасман дема,
Кўрсатиб барча жафони, бошқа қилмасман дема,
Дилни асрорини билдунг, энди келмасман дема,
Лутфийни девона қилдунг, энди билмасман дема,
Эй, жаҳондин ақл олиб ўзини нодон айлаган.

Дилдора ИНАГАМОВА,
тадқиқотчи

ИЛМЖИЖ УЗУЖ ЙЎЛИ

Ҳар бир миллатнинг ўзлигини таниши ва миллий кадриятларнинг тикланиши жараёнида миллат тараққиётига улкан ҳисса қўшган улуғ адиб ва алломалар ҳақида жиддий илмий тадқиқотлар яратиш муҳим ўрин тутаетди. Худди шу маънода XX аср бошларидан улуғ шоир ва мутафаккир Алишер Навоий ижодини ўрганиш, даҳо шоир беназир асарларини нашр этиш ишларига жиддий киришилди. Бу жиҳатдан навоийшуносларимиз амалга оширган кўплаб тадқиқотлар эътиборга молик. Таъкидлаш ўринлики, Абдурауф Фитрат, Абдурахмон Саъдий, Олим Шарафиддин, Воҳид Зоҳидов, Ҳамид Сулаймон, Порсохон Шамсиев, Суйима Ғаниева каби олимлар қаторида Азиз Қаюмовнинг алоҳида ўрни бор. Чунки академик Азиз Қаюмов илмий фаолияти қанчалик серқирра бўлмасин, улар орасида навоийшунослик асосий йўналиш касб этади.

Азиз Қаюмов Навоий ижодини илмий ўрганишни 1949 йилдан бошлаган. Дастлаб бир неча мақолалар, сўнгра эса Навоий ижодий биографиясини тиклаш, шоир асарларини талқин ва тарғиб қилиш борасидаги асарлари салмоқли ўрин тутаетди. Шу жиҳатдан қаралганда олимнинг алоҳида тадқиқотлари ўтган аср 70-йилларда нашр этила бошлаганини қайд этиш лозим.

1988 йилдан Ўзбекистон Фанлар академиясининг Алишер Навоий номидаги давлат Адабиёт музейи “MUMTOZ SO‘Z” нашриёти билан ҳамкорликда Азиз Қаюмов асарларининг кўпжилдлигини нашр этишга киришди. Улар орасида олимнинг Навоий ҳақидаги мақола ва тадқиқотлари бир неча жилдни ташкил қилади.

“Мен ҳам Навоий “Хамса”сига кирган дostonлар тўғрисидаги тадқиқотларга ўз ҳиссамни қўшиш мақсадида иш бошлаган эдим. Бу иш анча йиллар давом этди. Натижада Навоийнинг беш дostonи бўйича беш илмий-тадқиқот иши юзага келди. Бу асарлар 1975-1985 йиллар орасида бирин-кетин нашр қилиниб, китобхонларга тақдим этилган. Энди шу айрим-айрим ишларни бир жойга йиғиб яхлит ҳолда элга етказиш мақсадида ушбу китобни туздим. Беш дoston тўғрисида ёзилган ишларнинг олтинчиси қилиб “Хамса” сарлавҳалари” деб аталган асарни қўшдим. Чунки улар Навоийнинг ўзи томонидан тузилган

“Хамса” дostonларининг мазмуни баёнидир”, – дея лутф этади алломанинг ўзи.

Асарларнинг дастлабки жилди олимнинг “Ҳайрат ул-аброр” талқини” номли тадқиқоти билан очилади. Маълумки, А.Қаюмов ушбу номдаги монографиясини 1977 йили чоп эттирган эди. Ушбу асарда муаллиф ёзишича, “Ҳайрат ул-аброр” дostonи уч ҳайратдан ташқари яна йигирма мақолатни ўз ичига олган бўлиб, асосий мазмунини шу мақолалар ташкил этади. Алишер Навоий ўзининг ҳаёт тажрибасидан келиб чиққан хулосаларни изҳор этади. Бу асарда акс этган теран ижтимоий, фалсафий муаммолар тарихий давр ҳамда бугунги кун нуқтаи назаридан таҳлил этилади.

Маълумки, “Сабъаи сайёр” дostonининг сўнги боблари Султон Ҳусайн Бойқарога бағишланган. Бу боб Навоий ва Ҳусайн Бойқаро шахсияти тўғрисида аниқ тасаввур туғдиради. Навоий “Сабъаи сайёр”нинг саккиз юз саксон тўққизинчи йил жумадиус-соний ойининг пайшанба куни ёзиб тугалланганлигини айтади:

*Гарчи тарихи эрди саккиз юз,
Саксон ўтмиш эди яна тўққуз.*

*Ойи онинг жумадиус-соний,
Панжшанба ёзилди унвони.*

“Сабъаи сайёр”нинг якунловчи лавҳаси катта фалсафий умумлашма характеридадир. А.Қаюмов ўз илмий-танқидий қарашлари билан дostonларни батафсил ва кенг таҳлил қилиб берган.

А.Қаюмов “Садди Искандарий” номли китобида шундай дейди: «Алишер Навоий “Садди Искандарий” дostonига бош қаҳрамон қилиб, румлик фотиҳнинг образини олган бўлса ҳам, унинг кураш ва ғалабаларини тавсифлаш мақсадини кўзда тутган эмас. Асар йирик фалсафий-дидактик умумлашмалардан иборат. Шоир баён қилмоқчи бўлган барча фикрлар ана шу марказий образ орқали баён этилади».

Албатта, бу мумтоз асар ҳақида кўп ва ҳўб ёзиш мумкин. Лекин асл баҳони мутахассислар ва зукко китобхонлар беришига ишонамиз.

Абдураим ИБОДОВ

Сойларда юлдузлар сайрайди

КЎКСИМДА ОЧИЛАР ГУЛХАЙРИ

Юлдузлар чуғурлаб қушлардай,
Кўзимнинг ичига чўғ ташлар.
Қўққисдан гуллаган тушлардай,
Бинафшатус осмон энгашар.

Кўк ўтов ичидан тунларга,
Ёй отар нурлардан ой пусиб.
Қуёшни тонг отар кунларга,
Қочади кунларнинг уйқуси.

Кўксимда очилар гулхайри,
Юрагим товушим қайрайди.
Хайрият, тугайди тун сайри,
Сойларда юлдузлар сайрайди.

ГАДО

Қўлларини чўзиб оломон тараф,
Дуолар ўқийди пичирлаб бетин.
Ожиз кўзларини юмиб, гоҳ очиб,
Хиргойи қилур у юпатиб кўнглин.

Одамлар инъоми яйратмас хунин,
Аччиқ таъналарга парво қилмас у.
Тангалар жарангги совуқ томчидек,
Вужудин титратар, солмагай гулу.

У меҳр гадоси – зиёга ташина,
Одамзод қавмига инсоф тилайди.
Унинг армонлари самодек чексиз,
Унинг дуосидан тошлар гуллайди.

* * *

Тўхтанг,
Шошилманг, кин билан тикилманг,
Сиз каби сўйлағум, йиғлағум, кулғум.
Мен ҳам ўз қадримни тупроқ деб билмам,
Бу ёруғ дунёда ҳали йўқ ўлғум.

Куйламоқчи эдим ҳаёт, каъбамни,
Куйламоқчи эдим бахтни бенигун.
Ўзимдан рухсатсиз э, воҳ, қалбимни
Дафн этмоқдасиз, оломон, нечун?

ЁРҚИНОЙГА

Юзларингда гам кўрмасам, бас,
Кўзларингда нам кўрмасам, бас.
Умр бўйи кулиб яшагин,
Ҳамма сенга айласин ҳавас.

Юрганингда лолалар кулса,
Майин сабо ифорга тўлса.
Ойдаи ойдин кулишларингдан,
Юрагимдан губор қувилса.

Ҳаёт ўзи қизиқ бир бозор,
Кимдир хурсанд, ким чекар озор.
Кўкда яйраб порлаган офтоб,
Иқболингга бўлса харидор.

Фарзандларга суюкли, она,
Набирага доим парвона.
Тўмарисдек боқишлари бор,
Сўзи чечан, ўзи мардона.

Турсунбой АДАШБОВ

ЯНГИ ПАРОВИЯЛАР

ХУФЁНА ЖАНГ

“Эълон қилдим кўнглингизга
Ишқ-муҳаббат “урушини”,
Бошлавордим Искандарнинг
Буюк ҳарбий “юришини”.
Елкангизни қитиқлайман,
Жимсиз, сирли йўталаман.
Белингиздан ачом қилиб,
“Оқ байроғим” кўтараман”.

Марҳабо КАРИМОВАнинг
“Ғалати жанг” шеърдан.

* * *

Искандарнинг уйда қилган,
Хуфёна урушини
Кўча-кўйда карнай қилмай,
Қилич қайраб юришини.
Ўз вақтида берган яхши
Ем-пемини, улушини.
Чунки, Шарқда удум бошқа,
Синоатли, билинмайди.
Остонада қолар асли,
Реклама ҳам қилинмайди.
Тўғри, ҳар уй олтин кўрғон,
Рўзғор шундай ўзбекларда.
Арзон гапнинг илинжида,
Очилмайди сирли парда.
Машқингизни ўқиб чиқиб,
Алланечук бўлди кўнглим.
Генераллик нишонини,
Фақат уйда тақинг, синглим...

ҲАВАС ҚИЛАЙЛИК

“Сергей жўра!
Сен машҳур шоир.
Ярашмайди сенга кин, араз,
Россиянинг далли ўғлони,
Сенга қойил қолади Шероз.
Ўзим ҳақда... бир қишлоқиман.

Шоир бўлдим шаҳарда ғариб.
Ҳув олисда ўғлим олим деб,
Пахса урар отамиз ҳориб...”

Қўчқор Норқобилнинг
“Есенинга” шеърдан

* * *

Шеър ёзишда Есенинга
Келмагаймиз басма-бас.
Ҳасратнинг фойдаси йўқ,
Ҳавас қилайлик, ҳавас.
Тўғри, бизнинг боболар
Боғ қилган, пахса босган,
Шон-шуҳрат малол келиб,
Серёжа ўзин осган.
Ўксинманг, Қўчқор укам,
Ростин айтсам, сизга ҳам
Ҳавас қилар кўпчилик.
Муштарийлар, ёш қари.
“Инсон билан қонун”ни
Келаяпсиз бошқариб.
Турли-туман таъмадан,
Минг шукрим, берисиз.
Давралар ҳам ғарибдир
Хосиятнинг шеърисиз,
Синглим пухта шоира,
Сиз-чи, унинг эрисиз...

